

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Özel Eğitim Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİMLERİNE BABALARININ
KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BABALARIN GÖRÜŞLERİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Alper KARAKAYA
ORCID: 0009-0001-5673-8165

Danışman
Doç. Dr. Zehra ATBAŞI
ORCID: 0000-0002-2758-1277

Konya – 2024

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezi, uzun bir sürecin ürünüdür ve bu süreçte birçok kişinin katkılarıyla şekillenmiştir. Bu minnettarlık ifadem, emeği geçen herkesi içerir. İlk olarak, mesai mefhumu gözetmeksizin tezimdaki yönlendirmesi, destekleri ve değerli önerileriyle beni cesaretlendiren danışmanım Doç. Dr. Zehra ATBAŞI'na kalbi teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin uzmanlığı ve rehberliği, tezimin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda yüksek lisansa başladığım ilk günden itibaren değerli bilgilerini ve tecrübelerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Hakan SARI'ya, Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU'na, Dr. Yahya ÇIKILI'ya teşekkür ederim. Sizlerin derslerinde edindiğim bilgiler, tezimin temelini oluşturdu. Ayrıca, Doç. Dr. Adile Emel SARDOHAN YILDIRIM'ın, Dr. Yakup YILDIRIM'ın ve Dr. Abdullah ÇİFTÇİ'nin sunduğu değerli geri bildirimler, tezimi daha sağlam bir temele oturtmamda yardımcı oldu.

Bu yoğun dönemde gösterdikleri sabır, anlayış ve destek için eşim Yasemin KARAKAYA'ya, babam Şerif KARAKAYA'ya, annem Ümmü Gülsüm KARAKAYA'ya, ablam Dr. Deniz KARAKAYA YILMAZ'a ve kardeşim Serhat KARAKAYA'ya minnettarım. Özellikle çocuklarım Alper Aras KARAKAYA ve Irmak KARAKAYA'ya çalışmalarımı sağlıklı yürütmemde destek oldukları için ayrıca teşekkür ediyorum.

Meslektaşlarıma ve arkadaşlarıma, süreç boyunca sağladıkları profesyonel ve kişisel destek için teşekkür ederim. Ortak düşüncelerimiz ve paylaşılan deneyimlerimiz, bu süreci daha keyifli ve öğretici kıldı.

Son olarak, bu tezin tamamlanmasında emeği geçen herkesi içtenlikle kutlarım. Bu çalışma, sadece benim için değil, aynı zamanda gelecek nesil araştırmacılara da ilham kaynağı olabilir umuduyla, bu teşekkür metnini tamamlıyorum.

Saygılarımla,

Alper KARAKAYA

Haziran 2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ (TEŞEKKÜR)	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Sayıtlar (Varsayımlar).....	4
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6. Tanımlar	4
2. ALAN YAZIN (İLGİLİ ARAŞTIRMALAR)	5
2.1. Yetersizlikten etkilenmiş Çocuklar	5
2.2. Zihinsel Yetersizlik	8
2.3. Zihinsel Yetersizlik Türleri	10
2.4. Zihinsel Yetersizlik Olan Çocukların Özellikleri.....	11
2.5. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocuk ve Aile	12
2.6. Baba Katılımı	15
2.7. Baba Katılımının Belirleyicileri	17
2.8. Baba Katılım Düzeyini Etkileyen Faktörler	17
2.9. Yetersizlikten etkilenmiş Çocukların Gelişim Sürecinde Baba Katılımı.....	24
2.10. Baba Katılımının Çocuk Gelişimi Üzerine Etkileri	28
2.11. Yetersizlikten Etkilenmiş Bireyle İlgili Araştırmalar	30
2.12. Baba Katılımıyla İlgili Araştırmalar.....	33
3. YÖNTEM	38
3.1. Araştırmanın Modeli	38
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi (Araştırmanın Çalışma Grubu) (Katılımcılar) ..	38
3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri.....	41
3.4. Verilerin Toplanması.....	42
3.5. Verilerin Çözümlemesi (Verilerin Analizi).....	42
4. BULGULAR	44
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	44

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	48
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	50
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	52
4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	53
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	56
5.1. Tartışma.....	56
5.2. Sonuç	63
5.3. Öneriler.....	64
KAYNAKLAR.....	65
EKLER LİSTESİ	733
EKLER.....	734

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİMLERİNE BABALARININ KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BABALARIN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ başlıklı tez çalışmamın toplam **85** sayfalık kısmına ilişkin, 26/06/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%3** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

26/06/2024

Alper KARAKAYA

Doç. Dr. Zehra ATBAŞI

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

26/06/2024

Alper KARAKAYA

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

Kısaltmalar

AAIDD: Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlik Birliği

DEHB: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

DKB: Dil ve Konuşma Bozuklukları

ICD: Uluslararası Hastalıklar ve Sağlık Durumlarının Sınıflandırılması

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

MEB ÖEH: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ÖG: Özel Gereksinimli

RAM: Rehberlik ve Araştırma Merkezleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

YGB: Yaygın Gelişimsel Bozukluklar

ZE: Zihinsel engelli

ZY: Zihinsel yetersizlik

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Anabilim Dalı
Özel Eğitim Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİMLERİNE BABALARININ KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BABALARIN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Alper KARAKAYA

Baba katılımı; babaların çocuklarının eğitim süreçlerine dahil olması çocuklarıyla yakından ilgilenmesi ve eğitim etkinliklerinde aktif rol almasıdır. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitimlerine katılımını etkileyen faktörlere ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modelinde yapılmıştır. 2023-2024 eğitim yılında Antalya il merkezinde hafif ve orta-ağır düzeyde yetersizlikten etkilenmiş olan çocuk babalarından 20 baba ile amaçlı örneklem seçimiyle görüşülmüştür. Veri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen ve uzman görüşü alınan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler orta ve ağır düzeyde yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan babalarla birebir görüşme yapılarak toplanmıştır. Toplanan görüşlerin çözümlemesinde içerik analizi kullanılmıştır. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla günlük sosyal paylaşımlarıyla ilgili olarak çocuklarıyla yaptıkları en fazla paylaşımın hafta içinde okul ve eğitim çalışmaları olduğu görülürken bunun yanında oyun oynama oynatma, yemek yeme, TV izleme ve uyuma paylaşımlarının da olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hafta sonu günlük paylaşımlarının başında oyun-eğlence gelirken bunun yanında kahvaltı ve yemek yeme, eğitim çalışmaları, ev işlerine yardım, TV izleme ve uyuma paylaşımlarında da babaların aktif oldukları tespit edilmiştir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitimleri ve akademik başarılarını büyük ölçüde iyi düzeyde görmektedirler. Akademik ve sosyal becerilerini geliştirmek için sundukları hizmetlerin başında özel dersler alma hizmeti gelirken bunu sportif faaliyetlere götürme ve birebir ilgilenme şeklinde hizmetler izlemiştir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklerin başında parkta oyun oynama gelmiştir. Bunun yanı sıra piknik ve eğlence, spora götürme, alışveriş ve yemeğe götürme gibi paylaşımlarda da oldukları saptanmıştır. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarına akademik destek sağlamak için anne ile görev paylaşımlarının tamamının iyi düzeyde olduğu görülürken bir kişinin boşandığı görülmüştür. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitim süreçlerine katılımlarında kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı etkenlere ilişkin görüşleri kolaylaştırıcı etkenlerin başında öğretmen desteği gelirken bunu okul desteğinin olması izlemiştir. Zorlaştırıcı etkenlerin başında ise iş ve izin gelirken bunu resmi prosedür, kişisel rahatsızlıklar, özel nedenler, uzaklık-yol gibi nedenler izlemiştir. Araştırmada babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının gelişimlerinde daha etkin olabilecekleri şekilde yeterliklerinin artırılması için gerekli çalışmaların yapılması ve desteklenmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel yetersiz, öğrenci, baba, katılım, paylaşma, özel eğitim.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Special Education
Special Education Program
Master Thesis

EXPLORING THE FACTORS WHICH IMPACT FATHER PARTICIPATION ON THE EDUCATION OF INDIVIDUALS WITH DISABILITIES ACCORDING TO FATHER'S OPINIONS

Alper KARAKAYA

Father involvement; Fathers are involved in their children's education processes, pay close attention to their children and take an active role in educational activities. This research, which was conducted to determine the views of fathers on the factors affecting the participation of their children affected by disability in their education, was conducted in the case study model, one of the qualitative research methods. In the 2023-2024 academic year, 20 fathers of children affected by mild and moderate-severe disabilities were interviewed through purposeful sampling in Antalya city center. A semi-structured interview form developed by the researcher and expert opinion taken was used to collect data. Data were collected by one-on-one interviews with fathers who had children affected by moderate and severe disabilities. Content analysis was used to analyze the collected opinions. Regarding the daily social sharing of fathers with their children affected by disability, it has been concluded that the most posts they share with their children are school and educational activities during the week, while they also share posts about playing games, eating, watching TV and sleeping. While games and entertainment come first in their daily posts on the weekend, it has been determined that fathers are also active in sharing breakfast and meals, educational activities, helping with housework, watching TV and sleeping. Fathers see the education and academic success of their children affected by disability as largely good. The primary services they offer to improve their academic and social skills are taking private lessons, followed by services such as taking them to sports activities and one-on-one care. Playing in the park was one of the most important social activities that fathers did with their children affected by disability. In addition, it has been determined that they share things such as picnics and entertainment, taking them to sports, shopping and eating. While it was observed that all of the fathers shared tasks with the mother to provide academic support to their children affected by disability, one of them got divorced. Fathers' views on the facilitating and complicating factors in the participation of their children affected by disability in the educational process were teacher support, followed by school support. The main complicating factors were work and leave, followed by official procedures, personal illnesses, special reasons, distance and travel. In the study, it was suggested that necessary studies be carried out and supported to increase the competencies of fathers so that they can be more effective in the development of their children affected by disability.

Key Words: Mentally disabled, student, father, participation, sharing, special education.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Aile; anne, baba ve çocuktan oluşan toplumun temeli olarak bilinmekle birlikte sosyal, kültürel, biyolojik ve psikolojik sorumlulukları da olan evrensel bir kurumdur. Çocukların kişilik yapısı aile içinde şekillenir. Dolayısıyla ailedeki her bir üye çocuğun kültüre ve topluma ait zihinsel alışkanlıklar kazanmasını ve bunlara uyum kurarak sosyalleşmesini sağlar (MEB- Aile ve Tüketici Hizmetleri, 2011). Ailelerde gelişim özellikleri normal olan çocuklar doğduğu gibi bazen de özel gereksinimi olan özel çocuklar da doğmaktadır. Bu durumda özel çocuğu olan ailelerde anne, baba ve diğer aile üyelerinin aile görevlerinde değişiklikler olmasına neden olabilmektedir.

Ailede anne ve babaların çocuklarının engellik durumunun anlaşılmasından itibaren şok, inkâr, üzüntü, öfke, kızgınlık, utanma, suçluluk, kaygı, toplumsal çevrenin çocuğa karşı tutumuyla yüz yüze gelmekten kaçınma, hayal kırıklığı, kendine güven de azalma gibi bazı duyguları ve tepkileri gösterebilmektedirler. Bu durum hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerde bu travma çok daha ağır olabilmektedir. Bu özelliklerde çocuğa sahip ailelerde yaşantı ve beklentilerle bakım sürecine aile üyelerinin katkıları ebeveynlere göre farklılık göstermektedir. Bu çalışmada zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine babalarının katılımını etkileyen faktörlerin babaların görüşleri doğrultusunda incelenmesine çalışılacaktır.

1.1. Problem Durumu

Aile yapısı dönem ve şartlara göre değişim gösterdiği gibi çocuklara ve çocukların özel durumlarına göre de farklılık gösterebilmektedir. Zamanla aile yapısında oluşan değişiklikler babalar normal gelişim gösteren çocuklarıyla ilgilenme ve katılımlarını arttırmıştır. Ancak çocukların bakımı, eğitimi ve diğer işleriyle ilgilenme de anneye düşen görev babaya göre daha fazladır. TÜİK (2011) “Özürlülerin Sorun ve Beklentileri” adlı araştırmada engel türü ne olursa olsun yetersizlikten etkilenmiş bireylerin bakımını çoğunlukla annenin üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bunda birçok neden etkili olabilmektedir. Bunlar, yetersizlikten etkilenmiş bireyle her an ilgilenilmesi gereği, yetersizlikten etkilenmiş bireyin hayatın her anında çoğunlukla yanında birisine ihtiyaç duyması, bakım ve ihtiyaçlarının karşılanmasının daha zor olması, aile içinde babanın evin geçimini sağlamak için gelir elde etmesi gibi nedenler olarak sıralanabilir. Kadınların kültürel

rolleri içerisinde ev ve çocuklarının bakımıyla ilgili sorumluluklarının eşlerine kıyasla daha fazla olduğu belirtilmektedir. Bu inanç ve davranışlardan dolayı babaların çocuk bakımından kısıtladığı, deneyim kazanma ve ilgili becerileri geliştirme fırsatlarını aynı zamanda çocuğun gelişim sürecinde baba katılımını sınırladığı ifade edilmektedir.

Lamb ve ark. (1985-1986)'nın ilk defa ortaya koyduğu fikirlerle, babanın çocuğun gelişiminde göz ardı edilmiş etkileri üstünde durmaya başlanan baba katılımı çeşitli tanımlamalar, farklı boyutlar (Cabrera ve ark., 2007) ve başka şekillerde yorumlanmıştır (Pleck, 2010). Diğer yandan, baba katılımı kavramı şöyle tanımlanmıştır; baba ve çocuk arasındaki karşılıklı etkileşimler (Cabrera ark., 2007), babanın varlığı, babanın samimiyeti, babanın ebeveynlikten duyduğu keyif, babanın ebeveynlik şekli ve babanın çocuğuna sunduğu maddi ve manevi destek (Karabulut, 2019) şeklinde tanımlanmıştır. Bu çerçevede araştırmanın problem cümlesi: “Hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine babalarının katılımını etkileyen faktörlere ilişkin babaların görüşleri nelerdir? Olarak belirlenmiştir. Araştırmanın alt problemleri ise şöyledir:

1. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla günlük sosyal paylaşımları ne düzeydedir?
2. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik gelişimlerine yönelik etkileşimleri ne düzeydedir?
3. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının sosyal gelişimlerine yönelik etkileşimleri ne düzeydedir?
4. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimine yönelik anne-baba etkileşimi ne düzeydedir?
5. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun akademik ve sosyal gelişimini desteklemesinde zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcı etkenler nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı 2022-2023 eğitim yılında Antalya Merkez ilçelerinde özel eğitim sınıflarında öğrenim gören ve hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip babaların hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine katılımını etkileyen faktörlere ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma ile var olan durumun ortaya konulması ve alan yazına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırmalarda baba katılımının çocukların sosyal gelişimlerini desteklediği, davranış problemlerini ise azalttığı yönünde bulgular bulunmaktadır (Özgündüz, 2015; Raskin, Fosse ve Easterbrooks,2015). Uluslararası alanyazında baba katılımı ve çocuğun sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar (Özgündüz, 2015; Yuvacı, 2019) olmasına karşın bu iki değişken arasındaki ilişkinin doğasının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak, baba ile ilgili diğer değişkenlerin aracı ve düzenleyici etkilerini inceleyen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Baba katılımının çocuğun sosyal duygusal gelişimini nasıl etkilediğinin araştırılması noktasında baba-çocuk etkileşimleri, babanın kişiliği, anne-baba arasındaki ilişki gibi birçok faktörün göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir (Pleck, 2010).

Uluslararası alanyazının aksine ulusal alanyazında baba katılımı üzerine yapılan çalışmaların sayısı ise oldukça sınırlıdır. Ayrıca ilgili alanyazında kuramsal olarak bir çerçeveyi temele alarak baba katılımını, bu değişkeni etkileyen değişkenlerle birlikte inceleyen bir başka çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda araştırmanın hem baba katılımını ele alması hem de baba katılımını kuramsal olarak etkileyen değişkenlerle ele alması bakımından ulusal alanyazındaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda betimsel çalışma olarak bu çalışma var olan durumun yansımaları olarak gerçek yaşamdan olay ve durumların aktarılması bakımından da alan yazına ve ilgililere önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ailelerin ve özellikle babaların zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının gelişimlerini desteklemeleri bu alanda işin içine babaların da dahil edilmesi hem alan yazına katkı sağlayacak hem de babaların süreçte aktif rol almasının sonuçları gerçek yaşamdan aktarılmış olacaktır. Bu alanda ulusal çapta araştırma ve yayınların artması ata erkil yapının sonucu olarak babaların geri durmasının olumsuzlukları ve işe dahil olmasının olumlu katkıları göz önüne serilerek babaların sürece daha çok dahil olmaları sağlanmış olacaktır. Bununla birlikte araştırmada ele alınan değişkenlerin etkilerinin ortaya konulması yapılacak aile eğitim programlarının belirlenmesinde katkı sağlaması bakımından da önemli sonuçlar doğurması beklenmektedir. Çünkü babaların yetersizlikten etkilenmiş çocukların bakım ve gelişim süreçlerine katılmalarının, çocukların ileriki yaşlardaki gelişimleri ve öğrenmeleri üstünde oldukça büyük bir etkisinin olacağı belirtilmektedir (Pancsofar ve ark., 2019; Aslanargun, 2007). Dolayısıyla babaların çocuklarının eğitimleri katılmaları çok önemlidir. Bu katılımın yetersizlikten etkilenmiş bireylerde daha da önemli hale gelmektedir.

1.4. Sayılılar (Varsayımlar)

Araştırma hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip babaların hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine babalarının katılımını etkileyen faktörlerle ilgili görüşleri gerçeği yansıtmaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmanın amacını ortaya çıkarabilecek niteliktedir.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma babaların yarı yapılandırılmış görüşme formuna verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Zihinsel Engelliler (ZE): Bir yetersizlik ya da engel sebebiyle yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel etmenlere bağlı olarak bireyin kendi yaş grubu içerisinde, toplumsal ve günlük beceriler konusunda; kendi kendine yetebilme, iletişim kurma, sorumluluk alma, sağlığı koruma, akademik beceriler, öz bakım gibi alanlarda iki ya da daha fazla bozukluğun bir arada olması ve beklenen rollerini yerine getirememesine denmektedir. Ayrıca bu durumun 18 yaşın öncesinde başlaması gerekmektedir. Zihinsel işlevlerde ortalamanın altında olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zekâ geriliğine yol açmışsa) bu gruba girmektedir (TÜİK, 2010).

Baba katılımı: Baba ve çocuk arasındaki karşılıklı etkileşimler (Cabrera ark., 2007), babanın varlığı, babanın samimiyeti, babanın ebeveynlikten duyduğu keyif, babanın ebeveynlik şekli ve babanın çocuğuna sunduğu maddi ve manevi destek (Karabulut, 2019) olarak tanımlanmaktadır.

Zihinsel Yetersizlik: Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Zihinsel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programında “Zihinsel işlevlere göre ortalama değerin iki standart sapma altında farklılaşma gösteren, bu doğrultuda kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerileri bakımından eksiklik veya sınırlılık sahibi olan, söz konusu özellikleri 18 yaş öncesindeki gelişim dönemlerinde ortaya çıkan ve özel eğitime ve destek eğitime gereksinim duyan kişiler” şeklinde tanımlanmaktadır.

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

2.1. Zihinsel Yetersizlikten Etkilenen Bireyler

Yetersizlikten etkilenmişlik, doğumla veya doğum sonrasında yaşanan hastalık ya da kazalara bağlı olarak, zihinsel, bedensel, duyuşsal, ruhsal ve sosyal yetilerin belli düzeyde yitirilmesi, gündelik hayatın gerekliliklerine uyum sağlayamama veya uyum sağlamakta zorluk yaşama olarak tanımlanmaktadır.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından 2008 yılı içerisinde, Türkiye’de yaygın şekilde gözlenen engellilik türleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış olan aile eğitim rehberlerinde temel olarak; Dil ve Konuşma Engelliler, Görme Engelliler, Ortopedik Engelliler, İşitme Engelliler, Zihinsel Engelliler ve Süreğen Hastalıklar; Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce 2014 yılında yayınlanmış olan Otizm Spektrum Bozukluğu ismi ile bilinen çalışmayla otizm ele alınmış, 2016 yılının Aralık ayında söz konusu çalışmanın yenilenmesi sağlanmıştır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2008, 2014, 2016).

Dil ve Konuşma Bozuklukları (DKB): Herhangi nedene bağlı olarak konuşamayan veya konuşma hızı, ifadesi ve akıcılığında güçlük çeken ve ses bozukluğuna sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Duyma yetisinde herhangi bir sorunu bulunmamasına rağmen konuşamayan kişiler, gırtlığı alınan, bir alet yardımıyla konuşabilen, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısı bozukluğu bulunan ve kekeme bireyler bu grup içerisinde yer almaktadır (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008). Dil gelişimi ve konuşmaya etki eden problemler; duyuşsal yoksunluk, fizyolojik ve yapısal bozukluklar, otizm, sıkça tekrar eden hastalıklar, fiziksel ve ruhsal durum, cinsiyet, uyaran eksiklikleri, ebeveyn etkileşimi, sosyal çevre, iki dillilik biçimindeki genetik ve çevresel unsurlar olarak ifade edilmektedir.

Görme Engelliler: Görme engeli tanısı, göz alanında uzman olan doktorlarca gerçekleştirilen tetkikler neticesinde konabilmektedir. Görme engelli bireyler, az gören ve hiç göremeyenler olmak üzere iki türde ele alınmaktadır. Alınan bütün önlem ve yapılan müdahalelere karşın en iyi gören gözde görme seviyesi 1/20 olan ve görüşü çok zayıf olan bireyler kör şeklinde nitelenmektedir. Görme keskinliği 20/70 ile 20/200 aralığında bulunan bireylerse “az gören” şeklinde adlandırılmaktadır (Aral ve Gürsoy, 2012). "Az görmenin" önemli düzeyde uzağı görememe olarak da tanımlandığı belirtilmektedir. Bu kavram, kısıtlı

görme yetisine sahip ve bunun yanında öğrenebilmek için yazı boyutlarında değişikliğe ve ışık düzenlemesine, bazı zamanlarda da belli başlı araç gereçlere (braille alfabesi ile yazılmış metinler) gereksinim duyan bireyler için de kullanıldığını ifade etmek gerekir. Görme kaybı ile birlikte gece ve renk körlüğüne sahip olan kişiler ve göz protezi kullanan bireyler de bu grup içinde değerlendirilmektedir.

Fiziksel/ Ortopedik Engelliler: Bedene şeklini vermekte olan temel unsurlar olarak kabul edilen kas ve iskelet sisteminde yaşanan yetersizlikler, eksiklikler ve işlevsel bozukluklar nedeniyle eğitim performansı ve sosyal çevrelere uyumları olumsuz biçimde etkilenen bireyler bu grup içerisinde yer almaktadır. Kol, ayak, bacak, parmak ve omurgala kısımlarında kısıklık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket sınırlılığı, biçim bozuklukları, kas problemleri, kemik hastalıkları bulunanlar, felçli bireyler, serebral palsi, spastikler ve spina bifida bireyler de ortopedik engelliler sınıfı içerisinde kabul edilmektedirler (TÜİK, 2010).

İşitme Engelliler: Kulakların bir ya da ikisinde, kulaktaki iç, orta ve dış kısımlarda, işitme sinirleri ya da beyinde meydana gelen hastalıklar ya da bozukluklar nedeniyle çevreden gelmekte olan sesleri tanıma ve algılama kabiliyetinin kısmi ya da tam olarak yok olması neticesinde işitme cihazı kullanmak zorunda kalan bireyler bu grup içerisinde yer almaktadır (Özen, 2019). İşitme engeli, bu engele sahip olan bireylerin çevrelerine uyum sağlayabilmeleri, kişisel gelişimleri ve özellikle çevrelerinde yer alan insanlarla iletişim kurabilmeleri üzerinde çok ciddi bir engel olarak kabul edilmektedir (TÜİK, 2010).

Zihinsel Engelliler (ZE): Belli yetersizlikler veya engellerden dolayı yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel unsurlar doğrultusunda kişilerin kendi yaş grupları içinde, toplumsal ve gündelik beceriler konusunda; kendi kendilerine yetebilme, iletişime geçebilme, sorumluluk üstlenme, sağlıklarını koruma, akademik beceriler ve öz bakım biçimindeki alanlarda iki veya daha fazla bozukluğun bir arada bulunması ve beklenen rolleri yerine getirememeleri olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu durumun 18 yaş öncesinde başlamış olması gerekmektedir. Zihinsel işlevlerde ortalama düzeyin altında bulunanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zekâ geriliği oluşturmuşsa bu grup içerisinde ele alınmaktadır (TÜİK, 2010).

Süreğen Hastalıklar: Doğum öncesi, esnası ya da doğum sonrasında ortaya çıkan veya ileriki dönemlerde oluşan, bireylerin devamlı tedavi ve bakım almalarına sebebiyet veren; bu bireylerin eğitim, meslek ve sosyal yaşamlarına negatif etkide bulunun durumlar şeklinde

ifade edilmektedir. İnsanların yaşamlarına olumsuz etki eden, kan ve kalp-damar rahatsızlıkları, solunum sistemi hastalıkları, KOAH, astım, sindirime bağlı hastalıklar, idrar yollarında ve üreme yollarında oluşan hastalıklar, şeker, guatr, nörolojik rahatsızlıklar, HIV, kanser, osteroporoz, fibroz, cilt ve deride oluşan hastalıklar, endokrin, metabolik ve sinir sistemi hastalıklarına sahip olan bireyler süreğen hastalıklı engelli sınıfında kabul edilir. Süreğen hastalıklar, insanların çalışma kapasiteleri ve fonksiyonlarının engellenmesine sebebiyet veren, devamlı bakım ve tedavi olmayı gerektiren hastalıklar olarak tanımlanması mümkündür (TÜİK, 2010).

Yaygın Gelişimsel Bozukluklar (YGB): İlk belirtilerini erken çocukluk evresinde gösteren, kendisini tekrarlayıcı basma davranışlar ile göstermekte olan, sosyal etkileşim, iletişim, dil gelişimi ve davranış gibi alanlarda çoklu temel fonksiyonlarda gelişimsel bozuklukları da içeren ve nedeni günümüzde de tam olarak bilinmeyen hastalıklar arasında yer almaktadır. DSM-IV' de yaygın gelişimsel bozukluk (2007), DSM-V' deyse nörogelişimsel bozukluk kapsamı dahilinde otizm, asperger sendromu, rett sendromu, çocukluğun dezentezitatif bozukluğu ve farklı türde isimlendirilemeyen yaygın gelişimsel bozukluk yer almaktadır. Hayat boyunca devam eden, iletişim kapsamında belirgin sınırlayıcı ilgi alanları ve gecikmelerle kendisini göstermekte olan bu bozukluğa sahip bireylerin sosyal ilişki ve gelişimleri akranlarına göre sınırlı ve farklıdır. Konuşma ve dil becerileri açısından daha ilerde olan otizmliler çocukların sosyal becerilerinin de daha iyi olduğu görülmektedir. YGB'ye sahip çocukların dil becerileri kişiden kişiye farklılaşmakla birlikte sosyal ilişkiler bağlamında özellikle dil kullanımı ve sohbet kurallarındaki sınırlılığın gelişim dönemlerinin tamamında görülebildiği ifade edilmektedir.

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB): Dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik gibi belirtiler görülen çocukluk dönemlerinde sıkça rastalanan kronik seyre sahip gelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (APA,2013). DEHB'si bulunan çocuklar içerisinde yer aldıkları gelişim dönemlerine ait özelliklerden farklı olarak dikkat eksikliği ya da aşırı hareketlilik ve dürtüsel davranışlar gözlenmektedir. Bu bozukluğa ilişkin belirtiler üç yaş civarında gözlenmeye başlamakla birlikte özellikle düzenli eğitim faaliyetleri için gerekliliği bulunan yoğunlaşma ve dikkat sürelerinin beklendiği ilköğretimin ilk kademesinde tanılanmaktadır.

2.2. Zihinsel Yetersizlik

Türkiye’de zihinsel yetersizliğe sahip çocukların belli başlı tanılama süreçlerinden geçirildikleri belirtilmektedir. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığı ile 2021 yılı içerisinde yayınlanmış olan kılavuzda iki çeşit tanılama sürecinin öne sürüldüğü görülmektedir. İlk etapta çocukların sağlık kuruluşları tarafından tıbbi tanılamalarının yapılması esas kabul edilmektedir. Bu noktada çocukların ne tür yetersizliğe sahip oldukları belirlenir. Tıbbi tanılamaların bitmesinin ardından sonraki aşamada çocuklar Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından eğitsel tanılama süreci içerisine sokulurlar. Bu aşamada ise söz konusu yetersizliği bulunan çocukların eğitsel ihtiyaçları tespit edilir ve uygun eğitim ortamlarına yönlendirmeleri yapılır (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021; Yıldız, 2014).

Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlik Birliği (AAIDD) (2018) zihinsel yetersizliği belli başlı ölçütler bağlamında ele almıştır. Bu ölçütler; (a) zekâ testleri aracılığı ile ölçümü yapılan zekâ bölümünün, ortalama değerini iki standart sapma altında olması, (b) kavramsal, sosyal ve pratik becerilerin bir veya birkaç tanesinde sınırlılık bulunması ve (c) yetersizliğin 18 yaş öncesinde ortaya çıkması biçiminde sıralanmaktadır. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri, zihinsel yetersizlik tanımlamasını “gerek zihinsel işlevlerde bulunma gerekse de birçok gündelik kavramsal, sosyal ve pratiğe yönelik becerileri ihtiva eden uyumsal davranışlar şekillerinde önemli düzeyde sınırlılıklarla ifade edilen ve 18 yaş öncesinde ortaya çıkan yetersizlik türü” biçiminde AAİDD’e ait ölçütlere benzer olarak yapmaktadır. AAİDD (2021) tarafından yayınlanmış olan tanı kılavuzundaki 18 yaş ölçütünün, zihin gelişiminin yirmili yaş dönemlerine dek sürdüğünü belirten araştırmalar dikkate alınarak 22 yaş seviyesine yükseltilmiştir.

Bireylerde oluşan yetersizlik, herhangi bir olay veya durumdan kaynaklı olarak zedelenme sonucunda normal şartlar altında gerçekleştirilebilmesi muhtemel olan etkinlikleri veya görevleri yerine getirememeleri, buna bağlı olarak meydana gelen davranışlarda sınırlılık durumu, organların vazifelerini yerine getirememeleri, fiziki ve akli durumlarının anormal biçimde sınırlanması olarak ifade edilmektedir (Cavkaytar, 2013).

Zihinsel yetersizlikle ilgili çok sayıda tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. Tanımlamalarının bu denli fazla olmasına karşın, tüm çevrelerce onaylanmış olan ve üstünde mutabık kalınan bir tanımlamanın bulunmadığını da ifade etmek gerekir. Bu durumun en önemli sebebi zihinsel yetersizlik kavramının değişik bakış açılarına göre ele alınması ve bu

kavramla ilgili bir kavram kargaşasının bulunmasıdır (Buğday ve Çıkkılı, 2015). Buna karşın zihinsel yetersizliğe yönelik olarak yapılmış olan tanımlar içerisinde en yaygın şekilde Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Zihinsel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı kapsamında “Zihinsel işlevlere göre ortalama değerin iki standart sapma altında farklılaşma gösteren, bu doğrultuda kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerileri bakımından eksiklik veya sınırlılık sahibi olan, söz konusu özellikleri 18 yaş öncesindeki gelişim dönemlerinde ortaya çıkan ve özel eğitime ve destek eğitime gereksinim duyan kişiler” şeklinde tanımlandığı görülmektedir.

Hafif düzeyde ZY; kişilerin dikkat problemiyle sosyal gelişim problemleri yaşadıkları ve dil gelişimi ile psikomotor gelişimlerinin ortalama değerin altında kaldığı ve dil becerisi gelişimlerinin düşüklük arz etmesi olarak tanımlanmaktadır. Amerikan Zihin Engelli Destek Derneği 2002 yılı içerisinde zihinsel engellilik tabiri yerine zihinsel yetersizlik kavramını kullanmasıyla zihinsel yetersizlik kavramı; “zihinsel işler ve belli başlı uyumsal davranışlarda belirgin sınırlılıklar gösteren ve bahsi geçen sınırlılıkların 18 yaş öncesinde gözlemlendiği kişiler” şeklinde tanımlanmıştır (AAIDD, 2002). Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik kavramıysa 573 sayılı KHK kapsamında çıkarılmış olan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde 2018 yılında “zihinsel işlevlerle kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeyde yetersizliğe sahip olmalarından dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetlerinde sınırlı seviyede gereksinimi bulunan kişi” şeklinde ifade edilmiştir (MEB, 2018).

Eripek (2021), zihinsel yetersizliği bulunan kişilerin kendi içlerinde bireysel özellikleri bakımından farklı gruplar altında ele alınabileceğini beyan etmiştir. Bunun yanı sıra zihinsel yetersizlik kişilerin zekâ seviyeleri bakımından da farklılıklar göstermektedir. Genel olarak bu kategorilerin eğitilebilir zihinsel yetersizlik, öğretilebilir zihinsel yetersizlik ve ağır düzeyde zihinsel yetersizlik olmak suretiyle üç başlık halinde ele alınabilir.

Zihinsel yeterlilik türlerine göz atıldığında en sık karşılaşılan yetersizlik türünün hafif düzeyde zihinsel yetersizlik olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip olan kişiler zihinsel yetersizlik sahibi kişilerin yaklaşık %90’lık kısmını oluşturmaktadır. Bu çocukların benzerlikleri akranlarına göre farklılıklarından çok daha fazla olmaktadır. Zihinsel işlevleri ele almakta olan zeka testleri aracılığı ile ortaya çıkan veriler doğrultusunda ortalama zekanın (100 puan) iki standart sapma değeri altında kalan kişiler hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip kişiler şeklinde adlandırılmaktadır (Hallahan ve Kaufmann, 2003). Bütün bu tanımlardan yola çıkarak bu çalışma kapsamında zihinsel

yetersizlik kavramı, kişilerin herhangi bir nedene bağlı olarak veya doğumla birlikte meydana gelen zihinsel becerilerindeki kısıtlılık ve söz konusu kısıtlılık nedeniyle zihinsel işlevlere tam olarak hakim olamamaları biçiminde tanımlanmıştır.

2.3. Zihinsel Yetersizlik Türleri

2018 tarih ve 30471 sayılı MEB ÖEH Yönetmeliği'nde zihinsel yetersizliği bulunan kişiler zihinsel engelli kategorisinde dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar; (a) hafif düzey, (b) orta düzey, (c) ağır düzey ve (d) çok ağır düzeyde zihinsel engelli kişiler olarak sıralanmaktadır. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireyler: Zihinsel işlevlerle kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif seviyedeki yetersizlikten kaynaklı olarak özel eğitim ve destek eğitime sınırlı düzeyde gereksinim duyan bireyler olarak tanımlanır.

Orta düzeyde zihinsel engelli bireyler: Zihinsel işlevlerle kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılıktan kaynaklı olarak temel akademik, gündelik yaşam ve iş becerileri kazanımı noktasında özel eğitimle birlikte destek eğitim hizmetlerine yoğun gereksinim duyan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Ağır düzeyde zihinsel engelli bireyler: Zihinsel işlevlerle kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerileri açısından eksikliğe sahip olmalarından dolayı hayat boyunca devam eden, yoğun özel eğitim ve destek eğitime gereksinim duyan kişilerdir. Çok ağır düzeyde zihinsel engelli bireyler: Zihinsel yetersizlikle birlikte öz bakım, gündelik yaşam ve temel akademik becerilerini edinemeyen, hayat boyunca gözetim ve bakıma gereksinim duyan bireyler olarak kategorize edilmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018, s. 1).

MEB tarafından yapılmış olan bu sınıflandırma, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) Uluslararası Hastalıklar ve Sağlık Durumlarının Sınıflandırılması (ICD-10) ve Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yapıldığı görülen sınıflandırmalarla benzerliğe sahiptir. Dünya sağlık örgütü (WHO) (2004), ICD kılavuzu kapsamında standartlaştırılmış bir zekâ testinden yararlanılarak 50 ve 69 puan aralıklarının içerisindeki zekâ puanına sahip olan bireylerin hafif yetersizliğe sahip olduklarını ifade etmektedir. MEB tarafından yapılan sınıflandırma ile beraber farklı sınıflandırmaların da yapıldığı görülmektedir. Zihinsel yetersizliği bulunan kişilerin öğrenme kapasiteleri bağlamında üç grup altında incelendiği gözlenmektedir. Bu gruplar; (a) eğitilebilir zihinsel yetersizlik, (b) öğretilebilir zihinsel yetersizlik ve (c) ağır derece zihinsel yetersizlik şeklinde sıralanmaktadır. Eğitilebilir zihinsel yetersizliğe sahip olan kişilerin zekâ bölümleri 50 ve 70 arasında, öğretilebilir zihinsel yetersizliğe sahip kişilerin zekâ aralıkları 25 ve 50 puan arasında ve ağır derece zihinsel yetersizliğe sahip olan

kişilerinse zekâ bölümleri 25'in altında olduğu belirlenmiştir (Sucuoğlu, 2015a). Çocukların uzmanlar aracılığı ile uygulanan standartlaştırılmış zekâ testleri yardımıyla zekâ bölümlerinin belirlenmesi sağlanır. Elde ettikleri zekâ puanları doğrultusunda düzeyleri tespit edilmektedir. Tablo 1 üzerinde zekâ puanları ve bu puanlara karşılık gelen düzeylere yer verilmiştir.

Tablo 1. Zekâ Bölümü Puanına Göre Sınıflandırılma (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021; Yıldız, 2014).

Düzye	Zekâ Bölüm Puanları
Hafif düzey	50-55 puandan ve 70 puan aralığı
Orta düzey	35-40 puandan ve 50-55 puan aralığı
Ağır düzey	20-25 puandan 35-40 puan aralığı
Çok ağır düzey	20-25 puandan daha düşük puanlar

2.4. Yetersizlikten Etkilenmiş Çocukların Özellikleri

Yetersizlikten etkilenmiş çocuklar bütün çocuklarda olduğu gibi (normal gelişim gösteren) aynı gelişim dönemlerinden geçerler. Çocukların tamamı aynı gelişim dönemlerinden geçmekle birlikte her bir çocuğun söz konusu gelişim dönemlerini aynı hızda geçirmediklerini de belirtmek gerekir. Tüm çocuklardaki gibi zihinsel yetersizliği bulunan çocuklar da normal gelişim sergileyen yaşlılarından farklı gelişim hızlarında dönemleri tamamlamaktadırlar. Zihinsel yetersizliğe sahip çocukların özellikleri yetersizlikten etkilenme durumu doğrultusundan değişiklik göstermektedir (Bozkurt, 2014; Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021). Genel anlamda bu özellikleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

a) Bilişsel özellikler:

Yetersizlikten etkilenmiş kişiler özellikle akademik becerilerde (okuma-yazma, matematik vb.) zorluk yaşamaktadırlar. Bu kişilerin dikkat süreleri ve ilgileri uzun süreli olamamaktadır. Akranlarına göre öğrenmeleri çok daha zor ve geç olmaktadır. Kavramları öğrenme bakımından özellikle soyut ve zamansal kavramları öğrenme noktasında güçlük çekerler. Bu kişiler, öğrendikleri bilgi ve becerileri farklı zaman ve ortamlara genelleme noktasında da önemli düzeyde zorlanırlar. Öğretilen bilgi ve becerilerdeki kalıcılık düzeyi de düşük olmaktadır. Başarısız yaşantıları nedeniyle kolay güdülenemezler (AAIDD, 2018;

Öncül, 2020; Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021; Sucuoğlu, 2015b).

b) Sosyal ve duygusal özellikler:

Zihinsel yetersizlik yaşayan kişiler, çevrelerinde yer alan diğer bireylerle ilişki kurma ve bu ilişkileri uzun süre devam ettirme noktasında çok da başarılı olamamaktadırlar. Bunun yanı sıra akranları tarafından kabul edilmeleri de zor olmaktadır. Sosyal ipuçlarını anlamada zorluk çekmektedirler. Bununla beraber bu ipuçlarını farklı şekilde yorumlayabildikleri görülmektedir (Çifçi-Tekinarslan, 2021). İlişki kurma ve oyun oynama aktivitelerinde yaşlıları yerine kendilerinden küçük olan bireyleri tercih ederler. Genel olarak yalnız kalma eğilimi gösterirler (Öncül, 2020). Oyun ve görgü kurallarına uyma noktasında da zorluk yaşarlar. Oyunlar ve sosyal ilişki durumlarında liderlik yapmaktan kaçınırlar ve genel olarak başka insanların yardımına ihtiyaç duyarlar. Bir iş, oyun ya da sosyal ilişkiyi başlatma ve sürdürme noktasında zorlanırlar (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021).

c) Dil ve konuşma özellikleri:

Zihinsel yetersizliğe sahip kişiler dil gelişim evrelerini akranları ile aynı şekilde geçirirler. Buna karşın gelişim hızları akranlarına göre daha yavaştır. Bu hız zihinsel yetersizlikten etkilenme düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Bu kişilerde artikülasyon, ses ya da akıcılıkta bozukluklar, geç konuşma, alıcı ve ifade edici dil becerilerinde kısıtlılık, yönerge izlemede zorluk çekme, konuşma başlatma ve sürdürme zorluğu gibi dil ve konuşma problemlerinin görülebilmesi mümkündür (AAIDD, 2018; Çifçi-Tekinarslan, 2021; Eripek, 2021; Sucuoğlu, 2015b; Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021).

2.5. Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuk ve Aile

En küçük toplumsal birim şeklinde tanımlanmakta olan aile, insanların içerisinde doğup büyüdüğü ve hayatlarının çok önemli bir kısmında ilişkilerini koparmadan devam ettirdikleri sosyal topluluktur. Önceki dönemlerde geleneksel aile yapısı anneler, babalar ve iki çocuktan meydana gelirken, günümüz koşullarında çevresinden bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan bir yapıya ulaşmıştır. Aile yapısı, aileye yönelik olarak çok sayıda ipucu vererek bireylerin tanınmasına yardımcı olabilmektedir.

Cavkaytar ve diğeri (2008) ‘‘gelişim geriliği gösteren çocukların ailelerinin yaşadıklarının betimlenmesi’’ ismi ile bilinen bir çalışma yürütüldüğü görülmektedir. Bu çalışmayla özel gereksinimi bulunan çocuklarının ailelerine ilişkin gerek istatistiki gerekse de sosyal açıdan oldukça mühim verilere ulaşılmıştır. Bu çalışmaya katılım sağlayan ailelerin çoğunluğu dört kişiden oluşmuştur ve katılımcıların geneli anneler olmuştur. Araştırmaya katılan annelerin çoğunun ilkokul mezunu oldukları ve yaş ortalamalarının 32 olduğu tespit edilmiştir. Ev içindeki işlerler genel olarak kadınlar, mali ve dışarıdaki işlerle de erkeklerin ilgilendiği görülmüştür. Kadınların çok büyük bir bölümü hastalandıkları anlarda dahi yetersizliği olan çocukların bakımlarını üstlendikleri, bunun yanında ev işlerini de yürüttükleri belirlenmiştir. Yetersizliği bulunan çocukların önemli bir kısmının bebeklik döneminde ateşli hastalık geçirdikleri tespit edilmiştir. Çocukların birçoğuna üç yaşında gerekli teşhisin konduğu ve annelerin bir bölümüne bu teşhis ile alakalı bilgilendirme yapılmadığı ifade edilmiştir. Anneler doğum öncesinde, esnasında ve doğum sonrasında herhangi bir problem yaşamadıklarını beyan etmişlerdir. Yetersizliği bulunan çocukların serbest zamanlarında yaptıkları aktivitelere göz atıldığında bu çocukların televizyon izlemek, resim yapmak, müzik dinlemek ve parklarda oynamak biçimindeki tek kişilik aktivitelerle meşgul oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin toplumsal etkileşimleri bağlamında yapılan incelemedeyse, genel olarak arkadaşlarla iletişim halinde olduğu, nadir olarak da akrabalarla görüşüldüğü saptanmıştır. Araştırma kapsamında görüşlerine başvuru sonucunda aile profili, orta ve orta düzeyin altında gelire sahip, geneli okur yazar ve temel eğitim almış olan çekirdek aileler olarak belirlenmiştir (Cavkaytar vd., 2008). Yetersizlik sahibi çocukların akran zorbalıklarına maruz kaldıkları bilinmektedir. Akran zorbalığı öğrencilerde düşük benlik saygısı, içe kapanık, yalnızlık ve dışlanmışlık gibi olumsuz durumlarla kendini göstermektedir (Sarı ve Pürsün, 2016). Yine okullarda öğretmenlerin rehberliğinde bütün öğrencilerin katılım sağladığı sosyal etkinlikler düzenlenebileceği ileri sürülmektedir (Sarı ve Pürsün, 2019).

Ailelerde yetersizliğe sahip çocukların dünyaya gelmesi, birtakım ailelerde evlilik alt sistemine negatif etkiye bulunurken, bazılarında ise birbirlerine kenetlenme durumunu artırıcı etki gösterdiği tespit edilmiştir. Aile bireylerinin tamamının yetersizliğe sahip çocukları kabullenmeleri halinde evlilik kurumundan alınan doyumun arttığı, bu durumun da ailenin tamamının iyilik haline olumlu etki yaptığı ifade edilmektedir. Yetişkin bireyler arasındaki etkileşimlerin, yetersizlikle başa çıkabilmede oldukça etkili bir unsur olduğunu belirtmek gerekir. Zihinsel yetersizliği yalnızca bir farklılık şeklinde algılayan aile kurumlarında, bu

durumun ilave bir strese yol açmadığı gözlenmektedir. Yetersizliğe sahip çocukların bakımını dünyanın genelinde annelerin üstlendikleri göze çarpmaktadır. Anneler, çocuklarının sadece temel ihtiyaçlarını gidermekle kalmayıp, sevgi ve ilgi gösterme, disiplin ve eğitimleri ile de ilgilenmek zorunda kalmaktadırlar. Söz konusu çocukların bir kuruma tam ya da yarı zamanlı olarak yerleştirilmeleri, çocukların bakımı açısından annelere son derece önemli bir rahatlama olanağı sunmaktadır. Bu durum ayrıca ailelere serbest zaman ve kendilerine zaman ayırma imkânı da vermektedir. Aileler içerisinde çocukların bakım işlerinin genel olarak annelerin sorumluluğuna kalması, annelerin çalışma hayatına katılmalarının önüne geçtiği gibi mevcuttaki işlerini de kaybetmelerine sebebiyet vermektedir. Bütün bu koşullar, babalara nazaran annelerin daha yoğun strese maruz kalmalarına ve psikolojik olarak ciddi şekilde yıpranmalarına yol açmaktadır. Zihinsel yetersizliği bulunan çocuğa sahip olan anne-babalarla normal çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştırması yapıldığında psikolojik uyum seviyelerinin çok daha düşük düzeyde olduğunu görmek mümkün olmaktadır (Avşaroğlu, 2018).

Yetersizliğe sahip çocuğu olan babalar, çocuklarının yaşamlarında daha yoğun özel hizmet ve desteğe ihtiyaç duymalarına karşın, bu çocukların bakım ve eğitim süreçlerine diğer babalardan daha düşük düzeyde katılmaktadırlar. Gün boyunca çalışan ve evde çocuklarıyla sadece oyun oynama görevini üstlenen babaların, stres seviyelerinin düşük olduğu, psikolojilerinin bu durumdan çok fazla etkilenmediği ve bundan dolayı çocuklarının yetersizliğini kabul etme anlamında direnç gösterdikleri dile getirilmektedir. Annelerdeki temel stres kaynakları çocukların bakımı ve duygusal kaynaklı olurken, babalardaki temel stres kaynağını ekonomik baskının oluşturduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Kaner, 2016).

Ebeveynlerin her ikisinin de çocuk yetiştirme sürecine aktif bir şekilde dâhil oldukları ailelerde babaların katılımının, ailenin yaşadığı doyum üzerinde olumlu etki yaptığı ve engelli çocuk yetiştirmenin oldukça ağır olan yükünü önemli düzeyde azalttığı ifade edilmektedir. Araştırmaların bir kısmında yetersizliği bulunan çocuğa sahip ailelerde diğer çocukların arka plana itildiklerini veya istenmeyen seviyede yüceltildiklerini gözler önüne sermektedir. Her iki seçenekte de yetersizliği bulunan çocukların kardeşleri bu durumdan olumsuz etki görmektedirler. Birtakım araştırmalardaysa tam tersi bir şekilde yetersizliği olan kardeşe sahip çocukların, normal ailelerden farklı nitelik taşımadığına, hatta bu durumun pozitif etkilerinin bulunduğuna yönelik bulgular öne sürmektedir. Bu bağlamda doğum yılları fark etmeksizin söz konusu kardeşler birbirleri için oyun arkadaşı, rol model, kardeş savunucusu

olabilmekte, ihtiyaç duyulması halinde onlara yardımcı olarak sorumluluk üstlenebilmektedirler. Bahsi geçen çocuklar farklılıklara karşı çok daha hassas, empati becerileri yüksek, daha şefkatli ve sosyal bakımdan yeterli tutumlar sergilemektedirler. Bu durum kardeşlerin akran grupları içerisine dahil olmalarını kolaylaştırmakla birlikte ileriki süreçlerde engellilere yardım etmeye ilişkin meslek seçimi yapmaları üzerinde de belirleyici olabilmektedir (Aykara, 2015).

Dünyadaki kültürel yapılarda belli başlı keskin farklılıklar görülse de büyükanneler ve büyükbabalar, ebeveynlerin en yakın destek kaynakları olmaktadır. Büyükanneler ve büyükbabalar Türkiye’de çocukların bakımı, maddi ve manevi sorumluluğu üstünde söz sahibi olabilen bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğa uyum sağlama hususunda özellikle annelere, kendi anne ve babaları oldukça destek olmaktadır. Söz konusu ebeveynler de ailelere destekte bulunabilmek adına yetersizliği bulunan çocuklarla ilgili bilgilendirilmelidirler (Sucuoğlu, 2016).

2.6. Baba Katılımı

Çocukların eğitim ve gelişimlerinin desteklenmesinde iki ebeveynin de aktif rol üstlenmeleri gerekmektedir. Babaların bu aşamada vereceği katkılar, baba katılımının da içeriğini meydana getirmektedir. Kadınların çalışma yaşamına katılmaları, babaların çocuk bakımı işlerinde daha fazla sorumluluk yüklenmelerini zorunlu hale getirmiştir. Son dönemlerde bu nedenden dolayı baba-çocuk etkileşiminde de ciddi bir artış gözlenmektedir (Telli ve Özkan, 2016). Baba katılımının geçmiş yıllardaki seyrine göz atıldığında bahsi geçen bu durumun son derece önemli olduğu fark edilmektedir. Baba katılımları ders başarısı ve okula devam etme gibi durumlarda çocukların eğitim yaşamlarına önemli düzeyde etkide bulunmaktadır. Bunun yanı sıra baba katılımı, çocukların sosyal ve davranışsal açıdan gelişebilmelerine de katkı sağlamaktadır.

Baba katılımının yordayıcıları ve baba katılımına ait sonuçlara yönelik teorik genel bakış Şekil 1’de özetlenmektedir.

baba katılımı arasında zayıf ya da hiç bağlantının bulunmaması, erkeklerin baba rolüne dair tutumlarına daha fazla odaklanılmasına sebebiyet vermiştir (Jia vd., 2012). Ebeveyn rolleriyle alakalı inançlara daha spesifik bir şekilde odaklandığında, inançlar ve davranışlar arasında oluşan bağlantıların daha belirgin olduğu görülebilmektedir (Sary ve Turnip, 2015). Konu hakkında gerçekleştirilmiş olan araştırmalar, baba katılımının çocuklardaki sosyal, duygusal, bilişsel, dil, cinsel ve ahlaki gelişim bakımından önemini ortaya çıkarmıştır.

2.7. Baba Katılımının Belirleyicileri

Uludağlı (2017), babaya ilişkin demografik özellikler, annelerin çalışma durumları, ebeveynlerin birbirleriyle ilişkileri, annelerin destekleyici ya da engelleyici nitelikteki tutumları, çocukların cinsiyet, yaş ve mizaçları biçimindeki durumların da baba katılımı zerinde belirleyici rol üstlendiğini öne sürmektedir. Baba katılımı açısından iletişimin de oldukça önemli bir belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Babaların çocuklarını tam olarak anlayabilmeleri etkili ve sağlıklı bir iletişim sayesinde mümkün olabilecektir (Ünüvar, 2010).

Baba katılımının belirleyicileri şöyle sıralanabilir:

1. Baba olmanın verdiği memnuniyet.
2. Babaların çocuklarına destek olduklarına ilişkin düşüncelerinin varlığı.
3. Babaların çocuklarının ihtiyaç ve beklentilerini karşılama noktasında istekli olup olmamaları.
4. Çocukların babalarıyla sınırlarını paylaşmaya istekli olup olmamaları.
5. Babalar ve çocukların birlikte ortak aktiviteler yapıp yapmamaları.
6. Babaların çocuklarıyla duygusal bağları.
7. Babalar ve çocukların uzlaşma şekilleri.
8. Çocukların yaşamlarında babalarının varlığını hissetme seviyeleri.

2.8. Baba Katılım Düzeyini Etkileyen Faktörler

Baba katılım düzeyine etki eden faktörler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

1. Kadınların çalışma hayatına daha yoğun katılım göstermeleri.
2. Kadınların doğum sonrasında işlerine devam etmeleri.

3. Eşitlikçi cinsiyet rollerinin benimsenmesi ile çocuk bakım işlerine erkeklerin de katılmaları.
4. Sosyal bakımdan ortaya çıkan gelişmelerin babaların çocuk gelişimi süreçlerine dahil olmalarını zorunlu hale getirmesi.
5. Sosyo-ekonomik şartlardan dolayı annelerin çocuklarının bakımlarını üstlenme haricinde de farklı roller üstlenmeleri.
6. Çocuk psikolojisi açısından baba katılımının çok önemli bir payı olduğunun idrak edilmesi.
7. Annelerin ev ve çocuk bakımına yönelik yüklendikleri sorumluluklarda babalarla iş birliği içerisinde çalışabilmeleri.

Babalık rol tanımı, baba katılımına etkisi bulunan bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet rollerindeki farklılaşma ile birlikte babalık rol tanımında da değişim gerçekleşmiştir (Uludağlı, 2017). Çocuklarla geçirilen zaman süresi de baba katılımını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Telli ve Özkan, 2016). Bundan dolayı babaların çocukları ile daha fazla ve kaliteli bir şekilde vakit geçirmeleri oldukça önemli olmaktadır. Babaların çocuklarına zaman ayırma noktasındaki isteklilik durumları, baba katılımının düzeyini belirleyen mühim konulardan bir tanesidir. Babaların varlıklarına ilaveten babaların duygusal sıcaklığı, çocuğu yetiştirme şekilleri, iletişim dili gibi faktörlerde oldukça etkilidir (Sımsıkı ve Şendil 2014).

Araştırmacıların çok uzun bir süre babaların çocuk yetiştirme süreçlerine katılımlarını, babalara yönelik parametrelerin içinde bulunduğu modelleri, çocuklara ilişkin değişkenler ve annelere ilişkin değişkenler bağlamında ele almaya çalıştıkları görülmektedir (Kulik ve Sadeh, 2015). Bunun yanı sıra son 30- 40 yıllık süreçte babaların araştırmalarda yoğun bir biçimde varlık gösterdiği (Cabrera, 2020) ve çocukların yaşamları üzerindeki önemine yönelik araştırmaların artış gösterdiği gözlenmektedir.

Babalığın toplumsal inşası, çocukların yaşamlarıyla alakalı bütün paydaşların gelişmiş bir yansıması olarak kabul edilirken, çağdaş babaların bu yansımada oldukça kilit bir rol üstlendikleri söylenebilir. Özellikle ilk senelerde işlediği görülen ebeveyn- çocuk ilişkilerinin, birincil alanlar ve hayat boyu sağlıklı gelişimi destekleyici nitelikli duygusal güvenlik kaynağı olarak ne şekilde gerçekleştiğini anlamının önemi büyüktür (Cabrera, 2020). Konuya daha kapsamlı bir şekilde bakıldığında, babalığın kişisel anne- baba ve çocuk özellikleri,

anneler ve babalar arasındaki ilişki faktörleri ve bağlamsal faktörlerle birlikte belli başlı faktörlerden önemli ölçüde etki gördüğü ifade edilmektedir (Meteyer ve Perry-Jenkins, 2010).

Lamb ve ark. (1985) tarafından baba katılımına etki eden faktörler için sıklıkla kullanılan bir modelin ortaya konduğu görülmektedir. Bu model kapsamında; motivasyon, beceriler, sosyal destek ve kurumsal uygulamalar gibi faktörler sıralanmıştır. Bu dört faktörün tamamının bulunması halinde, başka bir ifade ile babalar yüksek seviyede motivasyona sahip olduklarında, yeterli ebeveynlik becerilerin kendilerinde bulunduklarında, ebeveynliklerine yönelik sosyal desteklerden faydalandıklarında ve bu süreç farklı unsurlar tarafından sabote edilmediğinde optimal baba katılımının ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Söz konusu faktörlerin öncelik durumu şartlar doğrultusunda farklılık gösterebileceği gibi birbirlerinin üzerine inşa edilebilen ve etkileşimli bir şekilde gelişebilen bir yapı da arz etmektedir.

Kulik ve Sadeh'in (2015) ise babaların çocuk bakımına belli başlı alanlarda katılımlarına etki eden unsurları değerlendirirken Bronfenbrenner'e ait ekolojik yaklaşımın üç alt boyutunu temel aldıkları görülmektedir. Bunlar ontojenik sistem (bireysel sistem), mikrosistem ve makrosistem olarak sıralanmaktadır. Ontojenik sistemin kapsamında babaların yaş aralıkları, çocuk sayısı, gelir seviyesi, cinsiyet rolü ideolojileri ve çocukluk tecrübeleri gibi faktörler bulunmaktadır. Mikrosistem kapsamında çocukların yaşları, cinsiyetleri, mizaç türleri, anne özellikleri ve annelik beçiliği ele alınmaktadır. Makrosistemdeyse, ailelerin yaşadıkları topluluk türü (kentsel veya kırsal) baba katılımına etkileri bakımından değerlendirmeye alınmaktadır. Görülebileceği üzere baba katılımına etki eden faktörlere ilişkin araştırmacılar birbirinden farklı temellere dayanmakta olan buna karşın benzer neticelere ulaştıran yollara başvurmuşlardır. Baba katılımına etki eden faktörlerin şu şekilde sıralanması mümkündür:

Baba Faktörleri: Babaya ilişkin faktörler içinde baba yaşı, eğitim düzeyi (Kulik ve Sadeh, 2015), ekonomik kazanca yönelik rolü (Lamb, 2000), sahip olunan çocuk sayısı, babalık rolündeki öz-yeterlilikler (McKelley ve Rochlen, 2016) geleneksel cinsiyet rolü tutumları ve kendi babasıyla kurulan ilişkiler bulunmaktadır. Babanın yaşı; genel olarak izlenecek yolları ve ilgili gelişim görevlerinin yönetimini belirlemektedir. Yetişkin erkeklere göre genç erkeklerde baba kimliğine bürünüşün ya bir krize sebebiyet vermesi ya da baba olmanın kendilerinin çok ötesinde bir anlam ihtiva etmesi (sorumlukların farkında olunmaması) muhtemeldir. Bunun yanı sıra, genç yaş grubunda yer alan babalar genel olarak

geleneksel cinsiyet rollerinin tersine liberal cinsiyet rolü anlayışını daha yoğun benimsediklerinden dolayı çocuk bakımına yönelik olarak yaşlı babalardan daha fazla pozitif eğilim göstermektedirler (Kulik ve Sadeh, 2015). Başka bir grup araştırmadaysa yaşlı ileri olan babaların kariyer hedeflerini yakalamalarının ardından kendileri için daha fazla zaman yarattıkları için çocuk bakımına daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Görüleceği üzere babaların yaşları ve bu durumun çocukların gelişimi üstündeki etkisi hala belirsizliğini korumaktadır (Karaduman ve Çığ, 2020).

Babanın eğitimi; baba katılımındaki en tutarlı ve kilit roldeki belirleyici unsur eğitimidir. İyi eğitim almış erkeklerin birçoğu eğitim seviyesi düşük erkeklerin büyük bir bölümünde uygulanmakta olan ve babalıkla çelişen kültürel bir standardı özümsemişlerdir. Konu hakkında yapılmış olan araştırmalarda da babaların eğitim seviyesi yükseldikçe baba katılımının da artış gösterdiği ortaya konmuştur (Kulik ve Sadeh, 2015). Babanın para kazanma rolü; baba katılımındaki bir başka yön olarak maddi kazanca yönelik rol- ev geçindirme rolü (ekmek kazanma rolü)- hemen hemen evrensel bakımdan kültürlerin tamamı tarafından babalardan beklenmektedir (Lamb, 1987). Babanın ekonomik mesuliyetlerini yerine getirme düzeyi, ev ekonomisine önemli oranda etki yaparak dolaylı bir şekilde çocuklara ve aile yapılarına da etki etmektedir (Cabrera, 2020). Bununla birlikte babaların ekonomik durumlarına yönelik algılarının, fiili durumlarından dahi daha fazla babalık davranışlarını etkilediği öne sürülmektedir. Ekonomik zorlanma ve yetersiz mesleki olanaklar baba katılımını son derece olumsuz etkilemektedir. Öte yandan ev geçindirme rolündeki başarılı olamama hissi, babalar için moral bozukluğuna yol açar ve bu olumsuzluk da baba katılımının gerçekleşmesi üzerinde engel teşkil etmektedir. Buna göre babaların evlerini geçindirmeyi istedikleri gibi sağlayabildiklerinde hem kendi hem de çocuklarının duygusal sağlığı dolaylı da olsa pozitif etkilenmekte, bunun yanında çocuk bakımına katılımları da önemli düzeyde artış göstermektedir (Lamb, 2000).

Çocuk sayısı; evlerde yaşamakta olan çocuk sayısının baba katılımı üstündeki etkisine yönelik oldukça karışık bulguların bulunduğunu belirtmek gerekir. Araştırmaların bazılarında evlerde yaşayan fazla çocuk sayısının çoklu isteklere neden olacağı için baba katılımını düşürdüğünü gözler önüne sermektedir (Baker, 2017). Bunun aksine bazı araştırmalarda çocuk sayısının fazla olmasının baba katılımını artırdığı bulgusu elde edilmiştir. Bununla beraber evlerde fazla çocuk bulunmasının büyük çocuklar tarafından sağlanan yardımlar ve bu çocuklarca küçük çocukların bakımına sağlanmakta olan katkılardan dolayı anneler ve

babaların taleplerinde düşüğe neden olduğuna vurgu yapılmaktadır (Baker, 2017; Lamb ve Lewis, 2013).

Babanın öz yeterliliği; babaların ebeveynlik rolü hakkındaki öz yeterlilik duygusu, ebeveynlik görevlerini etkili biçimde yerine getirebileceklerine ilişkin inançları şeklinde ifade edilmektedir (McKelly ve Rochlen, 2016). Babalar, çocuk bakımı konusunda yeterli ve becerili olduklarını düşündüklerinde başarı ve tatmin duygularında artış meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra babaların birçoğu çocuk bakımına yönelik sorumlulukları yerine getirme hususunda yeteri kadar özgüven ve öz yeterlilik taşımadıklarını beyan etmiş ve bu eksikliklerin de etkili çocuk bakımı konusunda engel teşkil ettiğine vurgu yapmışlardır (McKelly ve Rochlen, 2016).

Babanın deneyimi; bakım yapabilme becerisine etki eden unsurlardan birisi de deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncesinde de ifade edildiği üzere ebeveynlik becerisi yalnızca iş başında kazanılabilen bir beceridir. Annelerin genel olarak birincil bakıcı olarak kabul edilmesi, daha fazla ebeveynlik becerisine sahip olmaları ve söz konusu becerileri geliştirme olanağı sunmaktadır. Bundan dolayı, babalarda olduğu görülen annelerin daha yetkin ve daha becerikli olduğuna ilişkin algı, kendilerini bu anlamda yeterli görmedikleri için babaların öz-yeterliklerine olumsuz etki yapmakta ve baba katılımının sınırlı bir hal almasına sebebiyet vermektedir. Bu durumsa babaların çocuk bakımına yönelik sorumluluğu annelere bırakmalarına ve anneler üzerindeki sorumluluğun çok daha ağır bir hale gelmesine neden olmaktadır. Tüm bunlara rağmen çocuk bakımı ile meşgul olan babalar bu konuda en az eşleri kadar yetkin ve efektif olabileceklerine inandıklarında babalık gittikçe çok daha ödüllendirici ve zevkli bir deneyim niteliğine bürünmektedir. Buna ilave olarak araştırmaların bir kısmında da, kendilerini çocuk bakımı konusunda daha becerili gören erkeklerin bebek bakımına çok daha yüksek seviyede ve gönüllü bir şekilde katılım gösterme eğilimine sahip oldukları ortaya çıkarılmıştır.

Geleneksel cinsiyet tutumları; kadın ve erkeklerin cinsiyet rolüne ilişkin tutumları, ebeveynlerin çocuk bakımı sorumluluğunu ne şekilde bölüştüğünü belirlemektedir. Eşitlikçi anlayışı benimsemiş olan ebeveynler çocuk bakımına dair sorumlulukların daha adaletli biçimde paylaşılmasını tercih ederler (Meteyer ve Perry- Jenkins, 2010). Bu nedenle babalık hakkında çağdaş ya da geleneksel anlayıştan uzak durmayı özümsemiş olan babalar, çocuk yetiştirme sürecine bek çok alanda gönüllü şekilde katılım sağlamaktadırlar (Cannon ve ark., 2008). Konuya yönelik olarak yapılmış araştırmaların önemli bir bölümünde eşitlikçi cinsiyet

anlayışına sahip ebeveynlerin geleneksel anlayışı benimsemiş olan anne-babalara göre çocuk bakımına yönelik sorumlulukları adil bir şekilde paylaşma eğilimi taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bunlara rağmen ebeveynlerin hala çok önemli bir çoğunluğunun geleneksel cinsiyet rolü ideolojisine sıkı sıkıya bağlı oldukları da dikkat çekmektedir (McKelly ve Rochlen, 2016).

Babanın kendi ailesi içerisindeki deneyimleri; birtakım araştırmalar, babaların kendi babaları ile veya baba figürü şeklinde gördükleri bireylerle olan ilişkilerinin ya babaları ile özdeşleşme yoluyla ya da babalarında gördükleri kusurları telafi etme yoluyla, kendi rolleriyle özdeşimine, bağlılık ve öz yeterlilik hislerine katkı sağlayan bir unsur olabileceğine vurgu yapmaktadır. Benzer biçimde, kuşaklararası teorisi de, bireylerin kendi anne-babaları ile çocukluk deneyimlerinin yetişkinlik döneminde bireylerarası ilişkiler ve ebeveynlik tarzları için bir model şeklinde hizmet ettiğini öne sürmektedir. Buna göre baba katılımı ve çocukluk deneyimlerinin etkisi iki rakip teori yoluyla izah edilmiştir: telafi teorisi ve modelleme teorisi (Kulik ve Sadeh, 2015).

Telafi teorisi doğrultusunda, bir babanın kendi çocuklarının bakım işlerine çok fazla katılması, bu babanın çocukluk döneminde baba katılımından mahrum kaldığı duygusundan kaynaklanabilmektedir. Buna göre baba maruz kaldığı bu açığı kapatabilmek adına kendi çocuklarının bakımını çok önemseyecek ve bu işe önemli düzeyde zaman ayıracaktır. Bununla birlikte modelleme teorisinde, babaların çocukluk evresinde baba katılımından faydalanma düzeylerinin, kendi çocuklarının bakımlarını üstlenme konusunda bu bireyler için önemli bir kılavuz görevi gördüğü öne sürülmektedir (Kulik ve Sadeh, 2015). Çocukluk dönemlerinde eşitlikçi ebeveynlik anlayışıyla yetiştirilen ve babaları ebeveynlik görevlerini etkili bir şekilde yapan babalar, kendi çocuklarının yetiştirme sürecine son derece aktif bir şekilde katılacaklardır (Lamb, 2000). Bahsi geçen bu teoride çocuklukta ebeveynlik rollerini gerektiği gibi yerine getirmeyen babalar ile yetişen babaların bu eksikliği telafi etme yoluna gitmeyip, babalarından gördükleri tutum ve davranışlarla modelleme olasılığı da bulunmaktadır. Bu teoride bireyler pozitif ebeveyn davranış ve tutumlarını modelleme yoluna gidebilecekleri gibi olumsuz tutum ve davranışlarında modelleyebilmektedirler. Örnek olarak, babaların sarsılmış bebek sendromu ve ciddi fiziki istismar gibi olumsuzluklar da dâhil olmak üzere çocuklara yapılan kötü muamelelerin olası faileri olabildikleri bilinmektedir (Fagan ve Barnett, 2003). Bundan dolayı modelleme teorisinin bu boyutunun da göz önünde bulundurulması son derece önem arz etmektedir. Görüleceği üzere babalık uygulamaları ve

davranışları, cinsiyet kimliği ve babaların kendi babalarıyla ve diğer akrabalarıyla yaşadıkları deneyimlerle bağlantılı haldedir. Babaların çocukluk dönemlerinde deneyimlemiş oldukları bakıcılık uygulamaları ve cinsiyet odaklı nitelik taşımayan kalıplaşmış görev atamaları yetişkinlikte baba katılım davranışlarına etki etmektedir.

Diğer Faktörler: Ailelerin içerisinde yer aldıkları toplumun baba katılımı davranışlarına tepkisi ve sosyal destekle çalışma yaşamında uygulanmakta olan politikalar baba katılımına etki eden diğer unsurları ihtiva etmektedir (Kulik ve Sadeh, 2015). Babalık, annelik ve çocukluğun hepsi birer sosyal yapı olarak kabul edilmektedir. Babalara ilişkin sosyal destekle ilgili olarak gerçekleştirilmiş olan çalışmaların birçoğunda, sosyal destek kaynağı olarak annelere odaklanılmıştır. Erkeklerin ebeveynlik rolleri, kadınların ebeveynlik rollerinden daha düşük düzeyde sosyal sözleşmelerce yazıldığından dolayı kadınların destekleyici nitelikli rollerinin erkekler ve çocukları arasındaki pozitif ilişki ve etkileşimlere aracılık etme noktasında merkezi bir role sahip olduğu ifade edilmektedir. Başka bir deyişle geçmişten bugüne annelere ait rol, çocuk doğurmak ve bu çocukları sağlıklı biçimde büyütme görevini yerine getirmekken babaların rolleri tarihsel süreç içinde ahlak öğreticiliği, ev geçindirme rolü, cinsiyet rolü ve yeni bakıcı babalık biçimindeki farklı ve kültürel yapılar arasında farklılık gösteren bir yapı arz etmektedir. Buna göre babalıkla ilgili dış etkiler içerisinde, annelerin rolleri oldukça özel bir önem taşımaktadır. Çünkü anneler gerek evlilik içerisinde gerekse de evlilik dışı baba-çocuk ilişkilerinde eşler ve bazen de bir nevi bekçi olarak hizmet etmektedirler.

Anneler ebeveynlik ilişkilerinin mühim bir alt boyutu olarak babaların çocuk yetiştirme süreçlerine dahil olmalarını teşvik etme ya da caydırmada da öncü olabilmektedirler (Altenburger ve ark., 2018). Konu hakkında yapılmış araştırmaların bazılarında, annelerin, babaların çocuk yetiştirme konusunda yetersiz ya da sınırlı olduklarına inandıklarında, babaların çocukların ihtiyaçlarıyla daha düşük düzeyde ilgilendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunun tersine annelerin babalara iltifatta bulunmaları, babaları sürece katılım noktasında teşvik etmeleri, davetkâr olmaları, babaların ebeveynliğe bakışlarını pozitif şekilde etkileyebilmek için çaba sarf etmeleri ve babaları bu konuda cesaretlendirici uygulamalar yapmaları, eşit sorumluluklar üstlenme ve erkeklerin bakım faaliyetlerine çok daha aktif bir şekilde dâhil olmalarını sağlama noktasında oldukça faydalı olabilmektedir (Puhlman ve Pasley, 2013).

Bununla beraber babaların işverenleri, bu bireylerin arzu ettikleri gibi çocuk bakımına katılmalarına engel olabilmektedirler. Örnek olarak, ABD’de yapılmış olan aile ve tıbbi izin yasasına ilişkin anketlerden toplanan verilerin analizini yapan araştırmacılar erkeklerin %6’lık orana karşın kadınların %38’lik bölümünün 60 gün ve üzerinde ebeveyn izninden yararlandıklarını ortaya çıkarmışlardır. Ortaya çıkan bu sonuçta anneler ve babaların tercihleri değil uygulanan izin politikalarının etkisi belirleyici olmaktadır. Öte yandan çocuk bakımıyla aktif bir şekilde ilgilenen babaların çevreleri, yakınları, çalışma arkadaşları ve akrabalarından olumsuz dönütler ve tepkiler alma oranlarının da düşük olmadığı yapılan araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Aynı şekilde babalar ailelerine ilave zaman yaratırken üretkenlik ve mesleki becerilerini sürdürseler de, yoğun katılım gösteren babaların meslektaşları ve üstlerince daha az bağlı ya da daha az ciddi şeklinde algılanabildikleri ifade edilmektedir. Bundan dolayı bu bireylerin mesleki statü ve geleceğe yönelik beklentileri negatif bir şekilde etkilenmektedir (Lamb ve ark., 1986).

İfade edilen bütün bu unsurlar doğrultusunda babalığa ilişkin bireysel, ilişkisel, kültürel ve kurumsal engellerin çocukların hayatları ve bakımlarında babaların var olmasına engel teşkil eden unsurlar olduğunu söylemek mümkündür. Kavramsal açıdan birbirleriyle bağlantılı olduğu görülen bu unsurların, çocukların en az anneleri kadar babalarının ilgi ve bakımına da ihtiyacı olduğu gerçeğinden hareketle son derece önemli olduğunu ifade etmek gerekir.

2.9. Yetersizlikten Etkilenmiş Çocukların Gelişim Sürecinde Baba Katılımı

Babaların, yetersizlikten etkilenmiş çocukların hayatlarında son derece önemli rolü bulunmaktadır ve bu türden zorluklara sahip olan çocuklar üzerinde babalarının etkisinin önemi çok büyüktür (Dollahite, 2004). Alanyazın içerisinde yetersizlikten etkilenmiş çocukların babaları genel olarak “görünmez ebeveyn” şeklinde veya kendi başına ebeveynler şeklinde değil, önemli ölçüde eşlerine destek verici bireyler olarak görülseler de (Potter, 2017), yetersizlikten etkilenmiş çocuk babalarının, çocuklarına gündelik bakımları yapma hususunda yüksek düzeyde katılım sağladıkları ve bu katkıyı verebilmek adına çalışma şartlarını tekrar gözden geçirdikleri ifade edilmektedir. Bu da tipik yaşam düzenleri günümüzde aile içerisinde olan yetersizlikten etkilenmiş çocuklar ve ergen bireylerin artan nüfusları, babaların çocuk bakımı faaliyetlerine daha yoğun katılım sağlamalarıyla birleştiğinde, babaların söz konusu çocukların yetiştirilme süreçlerinde doğrudan yer almaları ve bu durumdan etki görmeleri anlamını taşımaktadır.

Baba- çocuk ilişkisi hem babalar hem de çocukların karmaşık aile sistemleri içerisinde birbirlerini etkiledikleri işlemler şeklinde de ifade edilmektedir. Son 30 yıllık süreçte babaların yetersizlikten etkilenmiş çocukları için neler yaptıkları ve bu katkıların çocukların gelişimleri için önem arz edip etmediğine ilişkin olarak gerçekleştirilmiş olan çalışmalar disiplinler arası ilgiyi çekmiş olsa da (Cabrera, 2020) yetersizlikten etkilenmiş çocukların gelişim süreçlerinde baba katılımıyla alakalı tanımlayıcı alanyazının oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Baba katılımının yetersizlikten etkilenmiş çocukların refahına, bilişsel gelişimlerine ve sosyal yeterliliklerine katkı sağladığına ilişkin artış gösteren bir kabulün bulunduğunu ifade etmek gerekir. Yine baba katılımının söz konusu çocukların okul öncesi, ilköğretim ve lise dönemlerinde daha seyrek davranış problemi (Sarkadi ve ark., 2008), erken çocukluk dönemlerinde daha pozitif arkadaşlık ilişkileri (Hintermair ve Sarimski, 2019), öz-denetim ve toplum yanlısı becerilerin daha fazla ilerletilmesi ve ergenlik çağında daha sağlıklı ve olumlu psikolojik uyum ve daha düşük düzeyli problem içeren durumların yaşamasına yardımcı olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Çocukların özel gereksinimlerinin gelişim evreleri doğrultusunda farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının bebeklik dönemlerinde daha yoğun fiziki bakım sunmaları ve çocukları ergenlik dönemine girdiklerindeyse genel olarak çatışma yönetimi sağlamaları oldukça önemli kabul edilmektedir. Engelli çocuklarsa bütün gelişim alanlarında (motor, bilişsel, sosyal) akranlarına göre çok daha yavaş gelişim sergilemelerine karşın, aynı gelişim evrelerinden geçmektedirler. Bununla birlikte çok uzun bir süre araştırmaların bahsi geçen gelişim süreçlerine babaların katkılarını büyük ölçüde görmezden geldikleri görülmüştür (Cabrera ve ark., 2018). Yetersizlikten etkilenmiş çocuklar ve bu çocukların ailelerine yönelik bilgi temeli önemli düzeyde anneler hakkında yapılmış olan araştırmalardan elde edilmiştir. Bunun yanında, babaların sürece katılımlarının yararları geniş çevrelerce kabul görmesine karşın, araştırmaların büyük bir çoğunluğu normal gelişim gösteren çocukların babaları ile yürütülmüştür (Potter, 2017).

Uzun bir sürece tekabül eden bu ihmalin bir sonucu olarak, gelişim engelli çocukların yetiştirilmesinde babalara ait deneyimler, ihtiyaçlar, katılım ve yetersizlikten etkilenmiş çocukların gelişimlerine olan etki düzeyleri hususunda bilinenler oldukça sınırlı kalmıştır (Hintermair ve Sarimski, 2019). Bu bağlamda normal gelişim sergileyen çocuklar için geçerliliği bulunan durumların, yavaşlık da arz etse aynı gelişim süreçlerinden geçen

yetersizlikten etkilenmiş çocuklar için de geçerli kabul edilmesinin doğru olacağı ifade edilmektedir.

Babaların, bebeklik ve erken çocukluk evrelerinde çocuklarıyla ilgilenmeleri zamanla sürekli katılıma temel teşkil etmeye başlamıştır (Altenburger ve ark., 2018). Erken çocukluğa yönelik araştırmalardan elde edilen sonuçlar, çocuklarının hayatları ile daha fazla ilgili olan babaların, hayatın ilk dönemlerinde daha güçlü öğrenme ve davranışsal kapasitelere sahip çocuklar yetiştirdiklerini (Baker, 2017) ve tutarlı bir sıcaklık göstererek çocuklarının yanında olan babaların daha gelişkin sözcük, dil, bireylerarası becerilere sahip çocukları olduğuna vurgu yapmışlardır. Araştırmaların birçoğu benzer biçimde erken çocukluk evresinde çocuklarda ortaya çıkması muhtemel optimal sonuçların şefkat gösterme, çocukların ihtiyaçlarını karşılama, çocukları doğru ve faydalı şeyler yapmaya sevk etme, süper vizyon sağlama, zorlayıcılık içermeyen disiplin uygulamaları tatbik etme ve pozitif davranış ve tutumlar için rol model olmayla gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle söz konusu dönemdeki baba-çocuk etkileşimleri esnasındaki duyarlılık, katılım ve pozitif saygı, çocukları dış dünyaları ile etkileşime geçmeye ve bu dünya hakkında bilgilenmeye, korku ve endişelerinin üstesinden gelmeye ve oyunbaz risk alma davranışlarına dahil olmaya teşvikte bulunarak keşif sistemlerini kolaylaştırmaya katkı sağlamaktadır (Grossmann ve ark., 2002).

Uzun süreli araştırmaların meta- analizleri babaların çocuk bakımı faaliyetlerine katılımlarının erken çocukluk evrelerinde gelişmiş bilişsel beceriler ile bağlantılı olduğu neticesine varmıştır (Hintermair ve Sarimski, 2019). Erken çocuklukta babaların benzersiz rollerinin bulunduğu vurgu yapan teoriler ve söz konusu gelişim evrelerinde babaların katılımlarının en yüksek seviyede olduğunu belirten veriler birleştiğinde babaların küçük yaştaki çocuklarını erken okul başarısına hazırlama noktasında sahip oldukları rollerin önemine işaret etmektedir (McWayne ve ark., 2013). İngiltere'deki Ulusal Çocuk Gelişimi araştırmasından elde edilmiş olan verilerin analizi sonucunda, erken baba katılımının, anne katılımından bağımsız bir şekilde 20 yaşına kadar eğitim başarı düzeyini öngördüğü tespit edilmiştir (Flouri ve Buchanan, 2004). Buradan da anlaşılacağı üzere çocukların yaşları ilerledikçe daha sağlıklı bir gelişim için erken yaşlarda anne-babalarla kurulan ilişki çok önemli olmaktadır.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocukların bakım ve gelişim süreçlerine katılmalarının, çocukların ileriki yaşlardaki gelişimleri ve öğrenmeleri üstünde oldukça büyük bir etkisinin olacağı belirtilmektedir (Pancsofar ve ark., 2019). Erken çocukluk evresinde ilgi

gören, duygusal bakımdan doyuma ulaşan, bir birey olarak görülüp tepkileri önemsenen ve babaları ile zaman geçiren çocukların, okula başladıkları zaman çok daha sağlıklı ve uyumlu olacağını ifade etmek gerekir (Aslanargun, 2007). Bunun yanında babaların erken çocukluk dönemlerinde çocukları ile sıcak ilişkiler kurmalarının orta çocukluk döneminde daha iyi okuma ve matematik becerilerini geliştirdiği düşünülmektedir (Coley ve ark., 2011). Konuyla ilgili yapılan son araştırmalara göre çocuklar yaşları ilerledikçe babaların kişisel bakım, oyun ve arkadaşlık ilişkilerine daha düşük düzeyde katıldıkları, buna karşın başarıyla alakalı ve sosyal faaliyetlere daha yoğun bir şekilde katılım sağladıkları tespit edilmiştir. Babalar, yetersizlikten etkilenmiş çocukların akademik yaşamlarında oldukça kilit bir rol üstlenmektedirler ve bu türden zorluklara sahip çocuklar için babaların etkisinin göz ardı edilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda babaların çocuklarını okul yaşamına hazır hale getirmeleri, çocukların okullarıyla düzenli iletişim kurarak bu iletişim ağlarını devamlı açık tutmaları, okul çağına düzenlenecek faaliyetlere katılım sağlamaları, çocuklarının evde yapacakları eğitsel çalışmalara katılarak çocuklarına ev ödevi gibi çalışmalarda da yardımcı olmaları ve okul yönetimlerinde alınacak olan kararlara katılmaları çocukları ile olan iletişim ve etkileşimlerini güçlendirmekte ve çocuklarının bilişsel, sosyal ve duygusal becerilerine olumlu anlamda katkı vermektedir (Kirman ve Doğan, 2017). Tüm bunlarla beraber baba-çocuk ilişkilerinin güçlendirilmesinin özellikle erkek çocuklarda ilköğretim ve ortaokul döneminde olumsuz ve saldırgan davranışların azaltılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir (Caldwell ve ark., 2014).

Baba katılımındaki bu farklılığın en yoğun olarak daha büyük çocuklarda belirgin olduğunu da ifade etmek gerekir. Ulaşılmış olan bütün bu bulguların; babaların, kız çocuklarına nazaran erkek çocukları ile ilişki kurmak adına uygun bilgi ve becerilere daha fazla sahip olduklarına, erkek çocuklarıyla daha rahat bir şekilde etkileşim kurduklarına ve babaların bu alanda daha yeterli olduklarını düşünmelerini yansıttığı şeklinde yorumlanması mümkündür (Lamb, 2000). Konuyla ilgili araştırmalar ayrıca baba katılımının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve kişisel boyutların önem düzeyinin çocuk refahı üstündeki etkilerinde farklılık gösterdiğini doğrular niteliktedir (Bronte- Tinkew ve ark., 2008). Bir diğer deyişle babaların kişilik özellikleri, olay ve durumlara ilişkin tutumları ile çocukların mizaçlarına dair tutumlarının çocukların gelişimine ilişkin etkilerinin de farklılık gösterdiği söylenebilir.

Babaların, çocuklarının duygu düzenleme ve duygu kontrolü gelişiminde etkili figürler olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte yapılmış olan araştırmalarda baba katılımıyla çocuk bilişsel sonuçları arasında çocukların ihtiyaç durumları doğrultusunda farklılıklar olabileceği saptanmıştır. Bu durumsa baba katılımının fazla ya da yeterli olduğu çocukların, yeterli olmayan çocuklara nazaran bilişsel sonuçlarını daha fazla muhafaza ettiğini gözler önüne sermektedir (Bronte- Tinkew ve ark., 2008). Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla kurmuş oldukları ilişkilerin bilişsel gelişimle pozitif ilişkisi olduğunu gösteren veriler, baba katılımının gelişmiş işlevsellik ve gelişimle bağlantılı olduğuna da vurgu yapmaktadır. Anlaşılacağı üzere özel gereksinimi bulunan çocukların babaları, özel gereksinimi bulunmayan çocukların babaları kadar çocukları ile ilgilenmekte ve çocuklarının bakımları, oyun zamanları, disiplin ve beslenmeleriyle alakalı kararlara katılım sağladıkları görülmektedir. Sonuç itibarı ile, babaların çocukların gelişim ve bakım süreçlerine katılmalarının hem duygusal hem de davranışsal bileşenleri içerdiği söylenebilir (Bronte-Tinkew ve ark., 2008). Çocuklar büyüyüp geliştikçe, yeni ve farklı gelişime yönelik yükümlülükler üstlenmekte ve babalar da bu yükümlülüklere ayak uydurabilecek şekilde gelişim göstermektedirler.

2.10. Baba Katılımının Çocuk Gelişimi Üzerine Etkileri

a. Baba katılımının çocuğun bilişsel gelişimindeki etkileri

Babanın yokluğu, çocuklarda öğrenmede gecikme ve buna bağlı belli başlı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Babası olmayan ya da babası ile yeterli etkileşim ve iletişim kuramayan kız çocuklarının genelinin akademik başarı düzeylerinin düşük olduğu, IQ puanları ve başarı testlerinde de tatmin edici puanlar alamadıkları tespit edilmiştir (Zia vd., 2015). İyi aile ortamları ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin, akademik başarı düzeyi yüksek ve özgüven problemi yaşamayan çocukların yetişmesinde etkili olduğu dile getirilmektedir (Adedokun ve Balschweid, 2008). Babaları ile birlikte çeşitli aktiviteler yapan (oyunlar oynama, kitap okuma vb.) çocukların, okuma ve dil becerileri düzeylerinin daha yüksek olduğuna vurgu yapılmaktadır (Coley vd., 2011).

b. Baba katılımının çocuğun sosyal gelişimindeki etkileri

Sosyal beceriler, başka kişiler ile etkileşime geçmek ve iletişim kurabilmek için hemen her gün kullanılan beceriler olarak tanımlanmaktadır. Konuşma, jest, yüz ifadesi ve beden dili

gibi sözlü ve sözsüz iletişim unsurlarını kapsamaktadır. Çocukların anne, baba, kardeşler, akrabalar ve çevresinde yer alan diğer yetişkin bireylerin, akran ve arkadaşlarının çevre ve aile içerisindeki davranış ve tutumlarını gözlemlemeleri ve bu kişilere model olmasından dolayı pek çok sosyal beceri sistemsiz ve farkına varılmadan gelişim göstermektedir. Buna karşın çocuklara sosyal becerilerin sistemli biçimde aktarılması ve söz konusu becerileri etkin bir şekilde kullanabilmeleri için de destek görmeleri gerekir (Stevenson vd., 2014). Erken çocukluk evresinden itibaren baba katılımının oluşması, pozitif psikolojik ve bilişsel gelişimlere yol açmaktadır. Gelişkin dil becerilerine sahip olduğu görülen üç yaşındaki bir çocuğun dil gelişimi sağlamlasının temel nedeni anne-çocuk iletişiminden öte baba-çocuk iletişimi olmaktadır (Pancsofar ve Vernon-Feagans, 2006). Bebeklikte çocuklarının bakımıyla ilgilenme, oyunlar oynama, daha yoğun iletişim kurma gibi sorumlulukları doğru bir şekilde yerine getirmiş olan babaların dokuz yaşına gelen çocuklarında ruhsal bozukluklar oluşma olasılığı azalmaktadır (Boyce vd., 2006). Ebeveynlerin eğitim programlarına dahil olmaları, çocukların gelişim ve gereksinimleri hususunda daha çok bilgi edinmelerini ve çocukları ile olan ilişkilerini geliştirebilmelerine olanak sağlar ve bu doğrultuda birtakım araştırmalar, eğitim seviyesi yüksek ailelerin çocuklarına daha kaliteli eğitim için rehberlik yaptıklarını öne sürmektedir. Babaların okul öncesi dönemlerde yer alan çocukları ile beraber oyunlar oynamalarının, ileriki dönemlerde karşılaşılabilecek çocuk davranış problemlerinin düşüş göstermesinde ve çocukların sosyal beceri düzeylerinin artmasında önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Jia ve Sullivan, 2012).

c. Baba katılımının çocuğun duygusal gelişimindeki etkileri

Henüz yeni doğmuş olan bebekleriyle yakından ilgilenerek duygusal bağlar kuran babaların, iş bitiminde evlerine gittiklerinde bebeklerinin heyecanlandıkları ve pozitif tepkiler verdikleri tespit edilmiştir. Erken çocuklukta düşük iletişim ve etkileşimin oluşması durumunda babaların varlıklarını hissetmemiş olan çocukların, annelerinden ayrı kalmalarında genel olarak zorluk yaşadıkları ifade edilmektedir. Buna karşın babaların göstermiş oldukları katılım davranışları sonucunda babaları ile duygusal bağlar kuran çocukların, annelerinden ayrılma esnasında daha düşük düzeyde zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir (Taşkın, 2011). Bu bilgilere göre ikiz çocuğu bulunan ebeveynlerde anne bekçiliği ve baba katılımı arasındaki ilişkilere yönelik incelemeler yapılmasının çocuk gelişimi alanında oldukça kritik bir konu olduğu ve bu çalışma neticesinde elde edilmiş olan bilgilerin alana mühim bir katkı vereceği düşünülmektedir.

2.11. Yetersizlikten Etkilenmiş Bireylerle İlgili Çalışmalar

Diken ve Sucuoğlu (1999) tarafından yapıldığı görülen araştırmada görevli oldukları sınıflarda ZY olan 56 sınıf öğretmenin görüşleri alınmıştır. Araştırmanın sonucunda ZY olan öğrencisi bulunan öğretmenlerle bulunmayan öğretmenlerin ZY sahibi çocukların kaynaştırılmasına ilişkin tutumları arasında anlamlı farklılığın bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Başal ve Batu (2002) tarafından yapılan araştırmada 7. sınıf öğrencilerinin derslerine giren branş öğretmenlerinin görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma verilerinin analiz edilmesi sonucunda ZY olan öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerin farklı yöntemler kullanmak zorunda kaldıkları, öğretim faaliyetlerinde desteğe ihtiyaç duydukları ve alanda kaynak eksikliği prolemi yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Güzel-Özmen (2006) aracılığı ile gerçekleştirilmiş olan çalışmaya hafif düzey ZY bulunan 4 öğrencinin katılımı sağlanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesi ile, uyarlanmış bilişsel strateji öğretim faaliyetleri neticesinde öğrencilerin yazma sürecine ilişkin strateji bilgilerinde artış meydana geldiği tespit edilmiştir. Özsoy-Altuğ ve diğerleri (2006) ortaklığıyla konuya yönelik bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma ZY olan çocuklara sahip 180 ebeveynin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcı ebeveynlerin yarısına yakın bölümünün çocuklarının bir yaralanma ya da kazaya uğramalarından sürekli endişe ettikleri, 1/3'lük bölümününse etraflarından sosyal destek almadıkları sonucu elde edilmiştir.

Duman ve Çifci-Tekinarslan (2007) ortaklığında konuya yönelik olarak yürütülmüş olan araştırmaya hafif düzey ZY bulunan 3 öğrencinin katılımı sağlanmıştır. Araştırma neticesinde hikaye haritası yönteminden yararlanılarak yapılan etkinliklerde ZY sahip öğrencilerin okudukları hikaye ve hikayelerdeki karakterleri doğru bir şekilde anlayabilmelerine olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Cora-İnce (2007) tarafından konuyla ilgili olarak yapılmış olan araştırmaya ZY sahip 9 öğrenci ve normal gelişim gösteren 7 öğrencinin katılımı sağlanmıştır. Araştırma sonucunda işbirlikli öğrenme yaklaşımı doğrultusunda geliştirilmiş olan, okuduğunu anlama programı ile ZY olan öğrencilerin amaçlanan becerileri edinmelerinin kolaylaştığının tespiti yapılmıştır.

Güzel-Özmen ve Vayıç'ın (2007) ZY bulunan 3 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirmiş oldukları araştırmada ZY bulunan öğrencilerin hece aşamasındaki becerilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Güldenoğlu (2008) tarafından derleme çalışması yapılarak, etkili olduğu kanıtlanmış olan 3 öğretim yönteminden yararlanılarak ZY sahip öğrencilere özelliklerine

uygun yöntem, teknik ve stratejilerin kullanılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Kırcaali-İftar ve diğerleri (2008) ortaklığı ile gerçekleştirilmiş olan araştırmada hafif düzey ZY bulunan öğrencilere sabit bekleme süreli öğrenim yöntemiyle öğretilen toplama ve çıkarma becerilerinde başarı sağlandığı sonucu elde edilmiştir. Özdemir (2008) tarafından konuya ilişkin olarak yapılmış olan araştırmada 6 eğitim kurumu yöneticisi, 4 işveren ve 5 öğrenci velisinin görüşleri alınmıştır. Araştırma sonucunda ZY bulunan kişilerin mesleki eğitim faaliyetlerinin yeterli olmadığı, ayrı bir istihdam programına yer verilmediği ve mevcut istihdam olanaklarından faydalanamadıkları sonucu elde edilmiştir.

Arabacı'nın (2009) 26 özel eğitim sınıfı öğretmeninin katılımıyla konu hakkında gerçekleştirdiği araştırmada, ZY bulunan öğrencilere okuma-yazma öğretim etkinliklerinde farklı yöntemlerin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Özak ve Diken (2010) tarafından yapılmış olan doküman incelemesi araştırması sonucunda gerçekleştirilmiş olan araştırmaların sayılarının düşük olduğu ve öğrencilere temel düzeyde beceriler kazandırılmaya çalışıldığı sonucu elde edilmiştir. Güldenoğlu ve Kargın (2012) tarafından hafif düzey ZY sahip olan 3 öğrenciyle konuyla ilişkili bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Karşılıklı öğretim yönteminin öğrencileri okuduklarını anlama becerisi üzerinde pozitif etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Yükselen ve Yaban (2013) tarafından 4 ile 18 yaş aralığında kaynaştırma öğrencisi bulunan 80 anne, 22 baba ve 6 diğer yetişkinin katılımıyla bir araştırma yapılmıştır. Öğrencilerin kaynaştırma programlarından yararlanmalarına karşın okullarında içe kapanık ve çekingen tutum sergiledikleri; evlerindeyse tam tersi tutumlar gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kurtoğlu ve diğerleri (2017) tarafından hafif düzey ZY bulunan 3 öğrenciyle bir araştırma yürütülmüştür. Araştırma kapsamında uygulanmış olan bilgisayar tabanlı video öğretimi yönteminin beceri kazandırma noktasında yararlı olduğu gözlenmiştir.

Toprak (2018) hafif düzey ZY bulunan öğrenciler ile üstün yetenekli öğrencileri olan 137 ebeveynin katılımıyla konu hakkında bir araştırma yürütmüştür. Araştırmanın neticesinde üstün yetenekli çocuğu olan ebeveynler ZY bulunan çocuklara sahip ebeveynlere göre yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve sosyal destek algı seviyeleri açısından daha yüksek puanlar elde etmişlerdir. Deveci ve diğerleri (2018) tarafından yapılan araştırmada Fen Bilimleri dersi öğretim programında bulunan 302 kazanımın incelemesi yapılmıştır. İncelemesi yapılan dokümanlarda en yoğun iletişim kurma, karar alma ve analitik düşünme gibi becerilerin bulunduğu, girişimcilik, ekip çalışması ve yaratıcı düşünme gibi becerilerinse diğer becerilere nazaran daha düşük seviyede kendilerine yer buldukları tespit edilmiştir.

Artar ve Cavkaytar (2020) tarafından gerçekleştirilmiş olan araştırma sonucunda, kişilerin zihinsel işlevlerinin, sosyal ve uyumsal davranışlarının, sağlık durumlarının, eğitime katılma seviyelerinin ve ihtiyaç duydukları destek türlerinin eğitim planlarında göz ardı edilmemesi gerektiği tespit edilmiştir. Ulugöl ve Eratay (2020) aracılığı ile 18 ile 22 yaş aralığında bulunan ZY tanısına sahip 2 kız ve 1 erkek bireyin katılımıyla konuya yönelik bir araştırma yapılmıştır. Zihinsel yetersizliği olan kişilerin, video model yoluyla öğretim sayesinde fide yetiştirme becerilerini edinebildikleri tespit edilmiştir.

Yılmaz ve Malkoç (2020) tarafından Edirne il sınırlarındaki 15 ilköğretim okulunda görev yapan 32 sınıf öğretmenin katılımıyla konuyla ilgili bir araştırma yürütülmüştür. Araştırmadaki katılımcılara akran zorbalığına ilişkin sebepler sorusuna en fazla ailevi özellikler cevabının verildiği tespit edilmiştir. ZY bulunan kişilerin en yoğun şekilde sözel zorbalığa maruz kaldıkları saptanmış ve bu davranışların sık sık arkadaşları tarafından sergilendiği tespit edilmiştir.

Ciullo, vd. (2020) araştırmalarında 1980 yılından bu yana sosyal bilgiler dersinde öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilerin durumlarını araştıran 42 akademik araştırma incelenmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler dersinde alt grup meta-analizleri, çalışma ve müdahale bileşenleri arasında farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda öğretmenlerin öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilerin tarihsel muhakemelere ilişkin bilgilerini arttırmaları önerilmektedir.

Beyers, vd. (2013) araştırmalarında ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde gelişimlerini araştırmıştır. Araştırma sonucunda okuduğunu anlama ve işbirlikçi stratejik okuma etkinliğini etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca kelime eşleştirme çalışmalarının sosyal bilgiler dersinde performansta geçerli ve güvenilir göstergeler verdiği görülmüştür. Yine çalışmada kelime eşleştirmenin sosyal bilgilerde kullanılabileceği ve işbirlikçi stratejik okuma çalışmalarının akademik başarıları düşük öğrencilerde etkilerinin araştırılması gerektiği ileri sürülmüştür.

Bulgren, vd. (2013) araştırmalarında yetersizlikten etkilenmiş bireylerde derslerde okuryazarlık sorunları ve fırsatları ele almışlardır. Araştırmalarında öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin eğitimlerinde üst düzey düşünmeyle akıl yürütmeye vurgu yapılmıştır. Çalışmada yine derslerde somut sonuçlar, yenilikçi uygulamalar, sınıf düzeyleri ve içeriklerde işbirliği ve etkileşime dayalı sınıf ortamının yaratılması gerektiği belirtilmiştir.

Van-Bysterveldt, Westerveld ve Garvis, (2018) araştırmalarında özel yetersizlikten etkilenmiş bireylerin eğitimlerinde anne, baba, oğretmen ve diğer yardımcılarının dil ve iletişim becerilerinin yetersiz düzeyde olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bu ğrencilerin konuşmada anlaşılamadıkları için öğrenmenin tam oluşmadığı ve problemler yaşadıkları belirtilmiştir. Bunun yanında anne ve babaların bireysel yetersizlikten etkilenmiş çocuklarına okullarda verilen dil ve iletişim eğitimlerinden beğenmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Lyons, Brennan ve Carroll (2015) alışmalarında bireysel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan ailelerin çocuklarının günlük aktivitelere katılımları ve çocuklarının kendilerini ifade edebilme yeterliklerine ulaşmalarını bekledikleri görülmüştür. Brady, Skinner, Roberts ve Hennon (2006) araştırmalarında bireysel yetersizlikten etkilenmiş çocukları olan ailelerin çocuklarının dil ve konuşma becerilerini geliştirmek için yaptıkları çalışmaların oldukça fazla olduğu ve ailelerin beklentilerinin kendilerini ifade etme olduğu görülmüştür. Taylor, Asher ve Williams (1987) ortaklığıyla konuya yönelik olarak yapılan araştırmada hafif düzey ZY bulunan ve bulunmayan 34 çocuğun katılımı sağlanmıştır. Araştırma sonucunda hafif düzeyde ZY bulunan öğrencilerin sınıf ve okullarında dışlandıkları, normal gelişime tabi akranlarına nazaran arkadaş ilişkileri kurmakta zorlandıkları, bu ilişkilerde memnuniyetsizlik ve kaygı taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

2.12. Baba Katılımı İle İlgili Araştırmalar

Baba katılımına yönelik olarak ulusal alanyazında yer alan araştırmalara bakıldığında; zgndz (2015) ve Yuvacı (2019) ortaklığı ile gerçekleştirilmiş olan araştırmalarda baba katılımının çocukların sosyal gelişimleriyle olan ilişkileri ele alınmıştır. Konuyla ilgili yürütülmüş olan diğer araştırmalardaysa baba katılımıyla demografik değişkenler arasındaki ilişkiler (Aydın Kılıç ve Tezel şahin, 2018), baba katılımının çocuklardaki cinsiyet kalıp yargılarıyla ilişkileri (Yagan Güder ve Ata, 2018) ve baba katılımının ebeveyn tutumlarıyla olan ilişkilerinin (Karabulut ve şendil, 2018) incelemesi yapılmıştır.

zgndz (2015) tarafından yapılmış olan araştırma kapsamında okul öncesi dönemde bulunan 42 ocuk ve bu çocukların babalarıyla baba katılımı eğitim programlarının babaların katılım seviyeleri ve çocukların sosyal becerilerine etki düzeyinin incelemesi yapılmıştır. Araştırma neticesinde baba katılımı eğitim programlarının babaların katılım seviyelerini artırdığı belirlenmiştir. Öte yandan baba katılımı eğitim programlarının çocuklardaki çekingenlik seviyesini azalttığı ve sosyal uyumlarınsa pozitif katkıda bulunduğu tespit

edilmiştir. Sosyal becerilere ait iletişim alt boyutunda ise istatistiki bakımdan anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Karabulut ve Şendil (2018) ortaklığı ile konu hakkında yürütülmüş olan araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarında öğrencisi bulunan 303 babanın görüşlerine başvurulmuştur. Bu araştırmada baba katılımı ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Araştırmanın sonucunda demokratik tutum sergileyen babaların katılım seviyelerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın otoriter tutum sergileyen babalarınsa baba katılım düzeylerinin ilgi ve yakınlık gibi alt boyutlarda daha düşük olduğu sonucu elde edilmiştir. Bununla beraber aşırı koruyucu tutum sergileyen babaların baba katılım seviyelerinin daha yüksek olduğu, izin verici tutumlar bakımındansa herhangi bir farklılığın tespit edilmediği ifade edilmiştir.

Yagan Güder ve Ata (2018) ortaklığı ile 60 ile 72 aylık rastgele seçilmiş olan 151 çocuk ve babalarının katılımıyla yürütülmüş olan araştırmada baba katılımları, cinsiyete ilişkin algılar ve çocukların cinsiyet kalıp yargıları arasındaki ilişkilerin incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın neticesinde çocukların cinsiyet kalıp yargıları ile baba katılımı ölçeğinin alt boyutları arasında yer alan babaların keyfi katılımları arasında olumlu yönlü ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra çocukların cinsiyet kalıp yargıları açısından ekonomik durumun önem arz ettiği ancak meslek, yaş, cinsiyet algısı ve katılım seviyesi gibi unsurların herhangi bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Aydın Kılıç ve Tezel Şahin (2018) tarafından yapıldığı görülen bir diğer araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarında öğrencisi bulunan 870 babanın çocuklarının yaşam ve bakımlarına katılım seviyelerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Babaların keyfi meşguliyet katılım seviyeleriyle eğitim seviyeleri, evlenme şekilleri ve kendi yaşları ile çocuklarının yaşları arasında; ilgi ve yakınlık katılım dereceleri ile kendi yaşları, çocuklarının yaşları ve evlenme şekilleri arasında; temel bakım katılım seviyeleri ile evlenme şekilleri, babalar ve çocuklarının yaşları ve babaların eğitim seviyeleri arasında istatistiki bakımdan anlamlı farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir.

Yuvacı (2019) tarafından konu hakkında gerçekleştirilmiş olan araştırmada okul öncesi dönemdeki 293 çocuk ve bu çocukların babalarının katılımları ile çocuklardaki davranış problemleri ve sosyal yetkinlikler arasındaki ilişkinin incelemesi yapılmıştır. Bu araştırmada baba katılımı ile doğum sıralaması, cinsiyet, anneler ve babaların eğitim

seviyeleri, babaların yaşları, sahip olunan çocuk sayısı, annelerin çalışma durumları ve sosyoekonomik seviyeler arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte baba katılımı ile sosyal yetkinlik seviyesi ve çocukların davranış sorunları arasındaysa istatistiki bakımdan anlamlı farklılıkların tespit edilmediği ifade edilmiştir.

Baba katılımına yönelik olarak uluslararası alanyazında yer alan araştırmalara göz atıldığında; yapılmış olan araştırmaların bir bölümünün çocuklardaki sosyal yetkinlik ve davranış problemlerine odaklandığı (Torres, vd., 2014) bir bölümününse sadece problemleri davranışlara odaklandığı göze çarpmaktadır. Uluslararası alanyazında yer alan araştırmaların önemli bir bölümünün boylamsal nitelikli araştırmalardan oluştuğu ve çocukların sosyal gelişimlerine odaklandığı dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra ulusal alanyazında de benzer bir şekilde araştırmaların genel olarak yakın dönemde yapıldığı göze çarpmaktadır.

Jia, Kotila ve Schoppe-Sullivan (2012) ortaklığı ile 4 yaşındaki 112 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri ile yürütülmüş olan araştırmada baba katılımı ile çocuklardaki sosyal-duygusal uyumlar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Araştırma neticesinde babaların oyunlara katılımlarının çocuklardaki problemleri azalttığı ve sosyal yetkinliklerine pozitif katkıda bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Öte yandan ebeveynler arasındaki destekleyici nitelikteki ebeveyn ilişkilerinin söz konusu etkiyi daha da güçlendireceği ifade edilmiştir.

Torres, vd. (2014) tarafından konuya yönelik olarak yürütülmüş olan çalışmada 36-71 aylık 295 çocuğun katılımı sağlanmıştır. Bu araştırmada baba katılımı ile çocuklardaki sosyal yetkinlikler ve davranış sorunları arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda özellikle dışarıdaki serbest zamanlara babaların katılımlarının daha düşük öfke ve saldırganlık, daha yüksek seviyede sosyal yetkinlikle ilişkili olduğu saptanmıştır.

Easterbrooks, Raskin ve McBrian (2014) ortaklığı ile yüksek risk grubunda yer alan 401 ergen anne ve ilk bebeklerinden meydana gelen bir çalışma grubu oluşturularak gerçekleştirilmiş olan çalışmada baba katılımı ve çocukların sosyo-duygusal işlevlerinin arasındaki olası ilişkilerin incelemesi yapılmıştır. Araştırma neticesinde yeni yürümeye başlayan bebeklerde baba katılım düzeyinin daha yüksek, yine bu katılımın sosyal işlevsellik ve daha düşük seviyeleri problemleri davranışlarla bağlantılı olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna ilaveten araştırmada ebeveynler arasındaki çatışma seviyesinin etkisine de mercek

tutulmuştur. Bu bağlamda baba katılımının düşük olduğu hallerde, ebeveyn çatışmaları düşüklük de arz etse çocukların daha fazla davranış problemleri gösterdikleri, ebeveyn çatışmalarının fazla olması halinde ise baba katılım seviyesi yüksek de olsa çocukların daha fazla problemlerle davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir.

Raskin, Fosse ve Easterbrooks (2015) aracılığı ile düşük gelir grubu içerisinde yer alan 701 anne ile gerçekleştirilmiş olan boylamsal araştırma kapsamında katılımcı annelerin depresyon seviyeleri, baba katılımları ve çocukların davranış problemleri arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırma neticesinde düşük düzeyli baba katılımıyla çocuklarda daha yoğun davranış problemleri gözlenmesinin birbiri ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında araştırmada depresif özellikler sergileyen annelerin baba katılımını eksik bildirme ve çocukların davranış problemlerini ise aşırı bildirme eğilimi taşıyabilecekleri belirlenmiştir.

Kroll vd. (2016) tarafından konuyla ilgili olarak yapılan araştırmada erken baba katılımı ile çocukların 3,5 ve 7 yaş düzeyindeki davranışları arasındaki olası ilişkilerin incelenmesi yapılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesi neticesinde 9 aylık dönemde babaların olumlu ebeveynlik inançlarıyla çocuklar 5 yaşına bastıklarındaki yaratıcı oyun sıklığında artış meydana gelmesi ve ilerideki davranış problemleri riskinin daha düşük sonuç vermesi arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Yoon vd. (2018) tarafından yapılmış olan araştırmada baba katılımı sıklık ve niteliğinin, kötü muamele riskine sahip okul öncesi çocuklar arasındaki davranış problemlerinin içselleştirilmesi ve dışsallaştırılmasıyla ne şekilde bir ilişkisinin bulunduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya 499 çocuğun katılımı sağlanmıştır. Araştırma sonucunda yüksek baba katılımı kalitesinin daha düşük seviyede içselleştirici ve dışsallaştırıcı davranış problemleriyle bağlantılı olduğu, daha yoğun baba katılımının daha yüksek seviyede içselleştirici ve dışsallaştırıcı davranış problemleriyle bağlantılı olduğu sonucu elde edilmiştir.

Wang vd. (2021) tarafından Güney Çin bölgesinde yer alan 6-42 aylık dönemdeki 1460 çocuk ve babalarıyla gerçekleştirilmiş olan araştırmada baba katılımı ile erken çocukluk gelişimi (bilişsel, dil ve sosyal duygusal gelişim ve motor gelişim boyutları) arasındaki ilişkiler regresyon analiz tekniğinden yararlanılarak ele alınmıştır. Araştırma neticesinde, baba katılımı ölçümlerinin her birinin, çocukların gelişim sonuçlarından en az bir tanesiyle olumlu

yönlü ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, baba katılımı seviyesinin çocukları bilişsel, dil ve sosyal-duygusal becerileriyle anlamlı düzeyde bağlantılı olduğu saptanmıştır.

Zhang, Liu ve Hu, (2021) ortalığı ile gerçekleştirilmiş olan meta-analiz araştırmasında okul öncesi dönemlerde baba katılımı ve problemlili davranışlar arasındaki olası ilişkilerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Araştırma sonucunda baba katılımı ile çocuklardaki içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemlili davranışlar arasında düşük seviyeli ve olumsuz bir ilişkinin varlığı saptanmıştır.

Uluslararası alanyazın bağlamında değerlendirme yapıldığında ulusal alanyazında baba katılımına yönelik araştırma sayısının yeterli olmadığı ve bu konu hakkında yapılmış olan araştırmaların son dönemlerde yapıldığı dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili araştırmalarda baba katılımı ve çocukların sosyal gelişimleri arasındaki doğrudan ilişkilerin incelenmesi yapılmıştır. Bu araştırmadaysa doğrudan ilişkilerle birlikte baba katılımı ile bağlantılı olan babayla alakalı diğer değişkenlerin aracı ve düzenleyici etkilerine de yer verilmiştir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizleri yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada yetersizlikten etkilenmiş çocukları olan ailelerde babaların bu çocuklarıyla ilgilenme ve desteklemelerine ilişkin görüşlerini tespit etme ve ortaya çıkarma amaçlanmıştır. Bu durumun derinlemesine incelenmesi için de görüşme yöntemi en iyi yöntem olarak görülmüştür. Ayrıca ortada var olan bir durumun saptanmasına yönelik olması bakımından da çalışma nitel durum çalışması olarak görülebilir. “Nitel durum çalışmasının en belirgin özelliği bir ya da birden çok durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Bir duruma ilişkili etmenler (ortam, kişiler, olaylar, süreçler gibi) bütüncül bir yaklaşım ile araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018:73). Bu desenle yapılan araştırmalarda, “duruma ilişkin olarak elde edilen sonuçlar benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnekler ve deneyimler oluşturması beklenir” (Yıldırım ve Şimşek, 2018:73). Araştırmada babaların yetersizliklerinden etkilenmiş çocuklarıyla ilgilenme durumlarının derinlemesine incelenmesi ve ortaya çıkarılması amacıyla bu model tercih edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemleri derinlemesine ve tüm zenginliğiyle araştırma yapabilmek amacıyla bilgi açısından zengin durumların seçilmesini gerektirmektedir (Büyüköztürk Vd., 2015). Amaçlı örnekleme yöntemlerinin altı türü bulunmaktadır. Bunlardan biri olan ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Dolayısıyla çalışma grubuna dâhil edilmek için gerekli olan ölçütleri karşılayan kişiler, olaylar vb. çalışma grubuna alınırlar. Bu kapsamda 2023-2024 eğitim yılında Antalya il merkezinde hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların babalarından bu çocuklarını getirip götürmeyen ve yakından ilgilenen 20 baba seçilmiştir. Bu babalarla çocukların

eğitimlerine babalarının katılımını etkileyen faktörlerle ilgili görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlayan babaların özelliklerine göre dağılımları Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Çalışma Grubuna İlişkin Veriler

Kod	Yaş	Çocuk sayısı	Yetersizlikte n etkilenmiş çocuk sayısı	Yetersizlikten etkilenmiş çocuğun yaşı	Sınıf düzeyi	Engel düzeyi
1	48	4	1	6	1. sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
2	36	1	1	7	1. sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
3	37	2	1	11	5. sınıf	Ağır düzey zihinsel engelli
4	35	3	1	11	4. sınıf	Orta düzey zihinsel engelli
5	35	3	1	8	2. sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
6	45	2	1	18	12. sınıf	Ağır düzey zihinsel engelli
7	42	2	1	15	9. sınıf	Orta düzey zihinsel engelli
8	48	3	2	12	6. sınıf	Bedensel ve zihinsel engelli
9	36	3	1	11	6. sınıf	Orta düzey zihinsel engelli
10	35	3	1	12	6. sınıf	Orta düzey zihinsel engelli
11	38	4	1	11	6. sınıf	Orta düzey zihinsel engelli
12	35	2	1	8	2. sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
13	33	2	1	8	2. sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
				16	11. sınıf kızım	Orta düzey ÖGV kızım
				14	6. Sınıf oğlum	Orta düzey ÖGV oğlum
14	35	3	3	9	3. sınıf kızım	Orta düzey ÖGV küçük kızım
15	35	3	1	1	2. sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
16	45	3	1	8	2. sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
17	44	2	1	8	2. sınıf	Atipik otizm
18	44	2	1	8	2. Sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
19	33	4	1	8	2. Sınıf	Hafif düzey zihinsel engelli
20	37	1	1	7	1. Sınıf	Orta düzey zihinsel engelli

Tablo 3.2. Çalışma Grubuna İlişkin Kategorik Dağılımlar

Değişken	Kategori	<i>f</i>	%
Yaş	33-38	13	65,0
	42-48	7	35,0
Çocuk sayısı	1	2	10,0
	2	7	35,0
	3	8	40,0
	4	3	15,0
Yetersizlikten etkilenmiş çocuk sayısı	1	18	90,0
	2	1	5,0
	3	1	5,0
Yetersizlikten etkilenmiş çocuk yaşı	6-8	11	52,4
	9-12	7	33,3
	14-18	3	14,3
Yetersizlikten etkilenmiş sınıf düzeyi	1-4. sınıflar	13	59,1
	5-6. sınıflar	6	22,3
	9-12. sınıflar	3	13,6
Engel düzeyi	Ağır düzey zihinsel E.	2	9,09
	Atipik otizm	1	4,55
	Bedensel ve zihinsel E.	1	4,55
	Hafif düzey zihinsel E.	9	40,91
	Orta düzey zihinsel E.	9	40,91

Tablo 3.1 ve 3.2’de görüldüğü gibi araştırmanın örneklemini oluşturan hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların babaların yaş olarak büyük kısmının % 65 oranla 33-38 yaş aralığında olduğu görülürken % 35 oranın ise 42-48 yaşlarda olduğu görülmektedir. Babaların çocuk sayıları dağılımlarının % 40’nin 3 çocuklu, % 35’inin 2 çocuklu, % 15’i 4 çocuklu ve % 10’u ise 1 çocuklu aileye sahiptir. Yetersizlikten etkilenmiş çocuk sayıları dağılımının % 90’ı 1 çocuğunun yetersizlikten etkilenmiş çocuk olduğu, % 5’inin 2 ve % 5’inin 3 çocuğunun Yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olduğunu belirtmektedir. Yetersizlikten etkilenmiş çocuk yaşı dağılımının % 52,4’ü 6-8 yaş, % 33,3’ü 9-12 yaş ve % 14,3’ü 14-18 yaşlarda oldukları görülmektedir. Özel çocuklarının sınıf düzeyi dağılımlarının % 59,1’i 1-4. Sınıflarda, % 22,3’ü 5-6. Sınıflar ve % 13,6’sı 9-12. Sınıflarda öğrenim görmektedirler. Çocuklarının engel düzeylerinin % 40,91 oranla hafif düzey zihinsel engelli, % 40,91 oranla orta zihinsel engelli çocukları olduğu görülürken % 9,09 oranla ağır zihinsel engelli, % 4,55’er oranlarla A tipik otizm, bedensel ve zihinsel engelli, hafif düzey zihinsel engelli olan çocuklara sahiptirler.

3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından alan yazın taranarak 7 adet yapılandırılmış görüşme sorusu hazırlanmıştır. Bu sorular özel eğitim öğretim üyesi, dil anlatım, Türk dil ve edebiyatı öğretim üyesi ve PDR öğretim üyesi tarafından incelenerek görüş ve önerileri alınmıştır. Bu görüş ve öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak sorulardan 2 soru mükerrer olduğu için birleştirilmif ve 1 soru da ilgisiz olduğu için 2 görüşme sorusu elenmiştir. Görüşme formu nihai olarak 5 yarı yapılandırılmış görüşme sorusu haline getirilmifdir. Görüşmelerden önce 2 babaya pilot uygulama yapılarak görüş ve önerileri alınmıştır. Bu görüşler soruların anlaşılır ve yeterli olduğu yönündedir. Pilot olarak babalarla yapılan görüşmelerin çözümlemesi 2 öğretmen tarafından yapılmıştır. Çözümlemelerde kodların çok yakın benzer verildiği cevapların anlaşılır olduğu belirtilmiştir. 5 gün sonra pilot olarak görüşleri alınan babalarla aynı görüşme yapılmıştır. Alınan cevapların benzer olduğu görüldüğu gibi çözümlemeyi yeniden yapan öğretmenlerin de benzer kodlar verdikleri görülmüştür. Bu sonuçlar görüşme formunun geçerliğinin ve anlaşılabilirliğinin yüksek olduğunu babaların da görüşmeciyeye gerçek görüşlerini aktardıkları şeklinde yorumlanmıştır. Böylece araştırmacının alan yazın tarayarak ve uzman görüşler olarak oluşturduğu ve pilot uygulamada da güvenilirlik ve kullanılışlığı test edilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak verilerin toplanmasına karar verilmiştir.

Veri toplama aracı araştırmacının alan yazın tarayarak ve uzman görüş olarak oluşturduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmıştır. Görüşme formunda hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukları olan babalara yönelik hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine babalarının katılımını etkileyen faktörlerin neler olduğuna ilişkin görüşlerinin ortaya çıkarılması amacıyla yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmifdir. Bu sorular şunlardır;

1. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarınızla hafta içi bir günlük sosyal paylaşımlarınız ne düzeyde olduğuyla ilgili görüşleri nelerdir?

2. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarınızla hafta sonu bir günlük sosyal paylaşımlarınız ne düzeyde olduğuyla ilgili görüşleri nelerdir?

3. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarınızın akademik gelişimlerine yönelik etkileşimleriniz ne düzeydedir?

4. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarınızın akademik gelişimlerini desteklemek için sunduğunuz hizmetler nelerdir?

5. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarınızın sosyal gelişimlerine yönelik etkileşimleriniz ne düzeydedir?

6. Yetersizlikten etkilenmiş çocuğunuzun gelişimine yönelik anne-baba etkileşiminiz ne düzeydedir?

7. Yetersizlikten etkilenmiş çocuğunuzun akademik ve sosyal gelişimini desteklemesinde zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcı etkenler nelerdir?

3.4. Verilerin Toplanması

Veriler Antalya merkezdeki resmi özel eğitim okullarında hafif ve orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip babalarla görüşülerek veriler toplanmıştır. Görüşme formu fotokopi ile çoğaltılmış ve özel eğitim okullarına gidilerek babalarla görüşülerek araştırma hakkında bilgi verilmiş ve katkı sağlayıp sağlamayacakları sorulmuştur. Katkı sağlamak isteyenlere katılım onam formu doldurulup imzalatılmıştır. Ses kaydının alınıp alınmaması katılımcı babaya sorularak izin verenlerin ses kaydı cep telefonu ile alınmıştır. Görüşme zamanı görüşmecinin müsait olduğu ve istediği saatte olacak biçimde planlanmıştır. Görüşme zamanından 10-15 dakika görüşme yerine gidilmiştir. Görüşmeciyle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme soruları sırasıyla babaya yöneltilmiş, verilen cevap yazılmış ve her sorudan sonra babaya verdiği cevap okunarak onayı alınıp sonraki soruya geçilmiştir. Ses kaydının alınmasına izin veren baba sayısı 2 kişidir. Ve sadece bunların ses kaydı alınmıştır. Görüşme süresi 15-25 dakika arasında sürmüştür. Veriler 18 Eylül 2023 ile 13 Ekim 2023 tarihleri arasında toplanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi (Verilerin Analizi)

Verilerin çözümlemesinde katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analiziyle “elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Analizde görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır” (Yıldırım, Şimşek, 2018: 239). Analiz ve çözümlemeler sonrasında ortaya çıkan bulgular yüzdelik ve frekans kullanılarak bulgulara dönüştürülmüştür. Ayrıca her gruptan katılımcıların görüşlerine doğrudan yer verilerek anlatım güçlendirilmiştir.

Analizin güvenilirlik çalışmasında tutarlılık incelemesi ve teyit incelemesi stratejilerinden yararlanılmıştır.

Tutarlılık incelemesi; “amacı araştırmaya dışarıdan bir gözle bakılması ve araştırmacının baştan sona gerçekleştirdiği araştırma etkinliklerinde tutarlı davranıp davranmadığını ortaya koymaktır. Bu tutarlılık veri toplama araçlarının oluşturulması, verilerin toplanması ve analizi aşamalarında kendini göstermelidir” (Yıldırım, Şimşek, 2018: 283). Bu kapsamda babalardan 3 kişiyle 1 hafta sonra tekrar görüşülerek sorular tekrar sorulmuş ve alınan cevapların çok büyük ölçüde benzer olduğu görülmüştür. Böylelikle babaların verdiği cevapların tutarlı ve doğru olduğu ve gerçeği yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum kodlayıcılar tarafından da doğrulanmış ve aynı kodlar verilmiştir.

Teyit incelemesinde “amaç araştırmacının ulaştığı sonuçları ham verilerle karşılaştırarak teyit mekanizmasını çalıştırıp çalıştıramayacağına bakmaktır. Dışarıdan bir uzman araştırmada ulaşılan yargıların, yorumların ve önerilerin ham verilere geri gidildiği zaman teyit edilip edilemediğine ilişkin bir değerlendirme yapar” (Yıldırım, Şimşek, 2018: 283). Bu kapsamda kodlayıcılar birbirlerinin kodlamalarını kontrol etmişler ve birbirlerinin kodlarının doğrulandığı gibi kodlayıcılar arasında da birlik sağlanmıştır. Hem kodlamalarının benzerlik göstermesi hem de kodlamadaki verilerin kodları teyit etmesi verilerin güvenilirliğini ve kodlayıcıların güvenilirliğini göstermiştir.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde görüşmecilerden elde edilen veriler içerik olarak analiz edilerek tablolarda temalar, kodlar, frekanslar ve katılımcılara ait kodlarla verilmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi “Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla günlük sosyal paylaşımları ne düzeydedir?” şeklindedir.

Babaların görüşlerine göre yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla günlük sosyal paylaşımlarına ilişkin görüşlerinin analiz sonuçları Tablo 4.1 ve 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.1. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarıyla Hafta İçi Bir Günlük Paylaşımlarına İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f	Katılımcılar
Hafta içi bir günlük paylaşım	<i>Okul ve eğitim çalışmaları</i>	17	1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20
	<i>Oyun oynama-oynatma</i>	12	1, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17
	<i>Yemek yeme</i>	9	2, 7, 8, 9, 10, 11, 16, 17, 19
	<i>TV izleme</i>	3	7, 9, 17
	<i>Uyku rutini</i>	6	

Tablo 4.1.’de babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içi bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Okul ve eğitim çalışmaları”, “Oyun oynama-oynatma”, “Yemek yeme”, “TV izleme” ve “Uyuma” kodları altında toplandığı görülmektedir. Babalardan hafta içi 1 günde yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları en fazla paylaşımın okul ve eğitim çalışmaları olduğu görülmüştür. Bunu oyun oynama oynatma, yemek yeme, TV izleme ve uyuma paylaşımları izlemektedir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içi bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Okul ve eğitim çalışmaları” şeklinde görüş bildiren (f=17) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

14.20 ye kadar okul. Eve gidiş 16.00 ya kadar dinlenme 16.00-17.00 etkinlik saati 17.00-18.00 (Görüşmeci: 2)

Okul dışında genelde akşam varsa ödev yaparız yalnız kalmayı istiyor. (Görüşmeci:3)

Anne işten gelir çocuk okuldan gelir mutfakta vakit geçirilir sonra ödev yapılır (Görüşmeci: 4)

9:00-14:10'a kadar okuldayız. Okuldan sonra haftanın bir günü yüzme 3 gün tenis kursu 1 gün de özel eğitime gidiyoruz. Daha sonra derslerini yapıp erken uyur. (Görüşmeci:5)

Okula birlikte geliyoruz. Ameliyat olduğu için yanında bulunuyorum. Teneffüslerde dikkat etmesi için. Okul çıkışı servisle evimize dönüyoruz. Ders çalışma etkinlikleri yapıyoruz 10 da uyuyor. (Görüşmeci: 7)

Okula götürüp getirmek (Görüşmeci: 9)

Okula bırakma (Görüşmeci: 10)

Sabah okula gönderirim okuldan geldikten sonra biraz dinlenir

Okul rehabilitasyon ödev işlerinde yardım ederim. (Görüşmecisi: 12)
Birlikte Okula gideriz. Okul sonrası özel dersleri olur. (Görüşmecisi: 13)
Hafta içi okula gidiyor gelince ders yapıp kitap okuyoruz birlikte (Görüşmecisi: 14)
09:00-14:00 okul da oluyoruz. Okulda 3 gün tenis kursuna kalıyoruz. (Görüşmecisi:15)
*7 de uyanır okula gider okuldan sonra bir spor aktivitesi vardır. Pazartesi yüzme salı
çarşamba perşembe masa tenisi. 3 gün konuşma terapisine gideriz (Görüşmecisi: 16)*
*Eğitim öğle arası yemek yine eğitim bitince servis evde istirahat onda sonra engelsiz yaşam
merkezine gidiyor, geliyor, dinleniyor. (Görüşmecisi: 17)*
*Sabah okula gidiyoruz öğleye kadar öğleden sonra haftada 2 gün spor 1 gün rehabilitasyon 1
günde özel dersle geçiyor boş kaldığımızda ders yapıyoruz akşam ailecek vakit geçiririz
çoğunlukla (Görüşmecisi: 18)*
Kalkıyorum umut'u okula sonra fiziğe götürüyorum (Görüşmecisi: 19)
*Sabahtan okulla başlayan süreç öğleden sonra fizik tedavi ve özel eğitimle devam ediyor.
Yorucu diyebileceğimiz bir maraton ve bazen yıpratıcı. Fakat motivasyonumuzu kaybetmeden
aynı azimle tutunmaya ve mücadele etmeye çalışıyoruz. (Görüşmecisi:20)*

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içi bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Oyun oynama-oynatma” şeklinde görüş bildiren (f=12) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Okulda teneffüs saatinde parkta ve arkadaşlarıyla oynamasına yardım ediyorum (Görüşmecisi: 1)
Telefon ve tablet oynar (Görüşmecisi: 3)
Oyun oynarız. (Görüşmecisi: 4)
Eve geldikten sonra dinlenme, oyun yemek... (Görüşmecisi: 5)
Okuldan sonra evde sürekli bahçede diğer çocuklarla oynar (Görüşmecisi: 6)
*Parka gideriz. Evde kardeşleriyle oyun oynar akşamüstü canımız isterse tekrar parka gideriz değilse
evde oluruz (Görüşmecisi: 9)*
Parka çıkarırım (Görüşmecisi: 11)
Oyun oynarız (Görüşmecisi: 12)
Sonrasında park ya da bahçede oyunlar oynanır, gün biter. (Görüşmecisi: 13)
Sonra oyun oynuyor biraz sonra yatıyor (Görüşmecisi 14)
16 Sonra biraz oyun oynar (Görüşmecisi: 16)
Biraz oyun oynarız. (Görüşmecisi: 17)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içi bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Yemek yeme” şeklinde görüş bildiren (f=9) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Yemek yeriz birlikte (Görüşmecisi: 2)
Beslenme dinlenme (Görüşmecisi: 7)
Yeme içme (Görüşmecisi: 8)
Sabah kahvaltımızı yaparız sonra öyle yemeğimi yeriz (Görüşmecisi: 9)
Sabah kahvaltısını beraber yaparız (Görüşmecisi: 10)
Eve gelip yemek yeriz sonra dışarıda biraz yürüyüş yaparız (Görüşmecisi: 11)
Yemek yeriz sonra halasına gider (Görüşmecisi: 16)
Anne işten gelince akşam yemeği yeriz hep beraber (Görüşmecisi: 17)
Mamasını veriyorum. Yemeğini yediriyorum. (Görüşmecisi: 19)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içi bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “TV izleme” şeklinde görüş bildiren (f=3) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

TV izleriz (Görüşmecisi: 7)
Biraz televizyon izleriz (Görüşmecisi: 9)

20 dakika gibi TV baktırırım sonra. 10 buçuk gibi yatar (Görüşmeci: 17)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içi bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Uyku rutini” şeklinde görüş bildiren (f=6) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Aile etkileşiminden sonra saat 19.00-20.00 uykuya hazırlık ve uyku saati yaparız. (Görüşmeci: 2)

Dinlenme, biraz da serbest etkinlik sonrasında uyku (Görüşmeci: 10)

Uyuturum (Görüşmeci: 11)

Uyku saatini birlikte yaparız (Görüşmeci: 13)

10 da uyuruz. (Görüşmeci: 16)

10 buçuk gibi yatarız. (Görüşmeci: 17)

Tablo 4.2. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarıyla Hafta Sonu Bir Günlük Paylaşımlarına İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f	Katılımcılar
Hafta sonu bir günlük paylaşım	Eğitim çalışmaları	6	5, 13, 15, 16, 18
	Oyun- eğlence	17	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20
	Kahvaltı ve yemek yeme	9	1, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19
	Ev işlerine yardım etme	4	4, 13, 14, 18
	TV izleme	2	1, 8
	Uyku rutini	2	5, 17

Tablo 4.2.’de babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta sonu bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Eğitim çalışmaları”, “Oyun- eğlence”, “Kahvaltı ve yemek yeme”, “Ev işlerine yardım etme”, “TV izleme” ve “Uyuma” kodları altında toplandığı görülmektedir. Babalardan hafta sonu 1 günde yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları en fazla paylaşımın oyun-eğlence olduğu görülmüştür. Bunu kahvaltı ve yemek yeme, eğitim çalışmaları, ev işlerine yardım, TV izleme ve uyuma paylaşımları izlemektedir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta sonu bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Eğitim çalışmaları” şeklinde görüş bildiren babalardan (f=6) bazıları şunları söylemiştir:

Kahvaltıdan sonra derslerini yaparız. Daha sonra okuma yaparız. Akşam yemekten sonra kitap okurum. (Görüşmeci: 5)

Hafta sonu özel eğitimlerine gidilir. (Görüşmeci:13)

Hafta sonu kahvaltıdan sonra ders çalışıyoruz. Okuma yaparız (Görüşmeci:15)

Varsa ödevini yapar. (Görüşmeci:16)

özel eğitim varsa ora gider. (Görüşmeci:17)

Sabah kahvaltıdan sonra ders yaparız öğleden sonra varsa bir etkinlik ona katılırız. (Görüşmeci:18)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta sonu bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Oyun- eğlence” şeklinde görüş bildiren babalardan (f=17) bazıları şunları söylemiştir:

Parkta akülü araba sürme belli saatlerde kendi kendine oyuncaklarıyla oynaması (Görüşmeci:1)
Oyun oynama ve doğada etkinlikler(Görüşmeci:2)
Bazen parka gideriz ama genelde evde kalmayı istiyor (Görüşmeci:3)
Oyun vb. (Görüşmeci:4)
Dersini bitirince 1 saat telefon oynar. Kardeşiyle oyun oynarlar. Parka gideriz(Görüşmeci:5)
Ev dışı etkinlik olur genellikle. (Görüşmeci:6)
Havalar iyiyse pikniğe gideriz, gezeriz Parka gideriz, (Görüşmeci:7)
Abi ile kardeşiyle güzel bir vakit geçirir televizyon izler akşamüstü ya parka gideriz ya da joy park'a ya da köye gezmeye gideriz eğer köye gitmezse hep beraber evde değerli vakitler geçirmeye çalışırız (Görüşmeci:9)
Serbest etkinlik, piknik, park (Görüşmeci:10)
Ablalarıyla vakit geçirir o sırada bende pazara giderim geldikten sonra ailecek vakit geçiririz (Görüşmeci:11)
Oyun park gezmesi birlikte zaman geçirme. (Görüşmeci:12)
Biraz tablet telefon ile zaman geçirir. Sonra hava durumuna göre parka gidilir (Görüşmeci:13)
Ondan sonra oyun oynarız (Görüşmeci:14)
Sonra ödül olarak telefon oynar. 3 yaşında kızım var onunla beraber oynarlar. Parka gideriz. (Görüşmeci:15)
Öğleye kadar kendi oynar. Öğleden sonra abisi ve ablası gelince onlarla zaman geçirir. Bahçeye iner. Dışarı çıkılacaksa beraber çıkarız (Görüşmeci:16)
Parklara falan giderek ailecek vakit geçirmeye çalışırız. (Görüşmeci:17)
Hafta sonları hava güzelse hep dışardayız. Parklarda oynayıp, yeni arkadaşlarla diyalog kurmaya çalışıyoruz. (Görüşmeci:20)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta sonu bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Kahvaltı ve yemek yeme” şeklinde görüş bildiren babalardan (f=9) bazıları şunları söylemiştir:

Kahvaltı sohbet (Görüşmeci:1)
Hafta sonu da sabah kahvaltımızı yaparız. (Görüşmeci:9)
Sabah kahvaltudan sonra (Görüşmeci:11)
Kahvaltı (Görüşmeci:12, 13)
Cumartesi günü çocuklarımla kahvaltı yaparız (Görüşmeci:14)
Sabah 7 de uyanır kahvaltı yaparız. (Görüşmeci: 16)
Sabah 8 buçuk gibi kalkar kahvaltı 11 gibi yapar, akşam yemek yeriz. (Görüşmeci: 17)
Mamasını veriyorum bakımlarında yardım ediyorum. (Görüşmeci: 19)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta sonu bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “Ev işlerine yardım etme” şeklinde görüş bildiren babalardan (f=4) bazıları şunları söylemiştir:

Ev işlerinde yardım ederiz (Görüşmeci:4)
Ev işlerine dahil etmeye çalışırım, evdeyse muhakkak birlikte yemek yaparız. (Görüşmeci:13)
Temizlikte anneye yardım eder. (Görüşmeci:14)
Bazen evde halletmemiz gereken işler olduğunda evde vakit geçiririz (Görüşmeci:18)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta sonu bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “TV izleme” şeklinde görüş bildiren babalardan (f=2) bazıları şunları söylemiştir:

Televizyon izleme (Görüşmeci:1)
Birlikte TV izleriz kısa süre düzenli masaj yaparım kaslarının rahatlamasını sağlıyoruz öyle birlikte gezmek alışveriş yapmak gibi etkinlikler yok maalesef (Görüşmeci:8)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta sonu bir günlük paylaşımlarına ilişkin görüşleri “*Uyku rutini*” şeklinde görüş bildiren ($f=2$) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Biraz daha oynadıktan sonra uyku zamanında uyuturum. (Görüşmeci:5)
Dinlenir sonra yatarız. (Görüşmeci:17)

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik gelişimlerine yönelik etkileşimleri ne düzeydedir?” şeklindedir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik gelişimlerine yönelik etkileşimlerine ilişkin görüşleri Tablo 4.3 ve Tablo 4.4’te verilmiştir.

Tablo 4.3. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarının Eğitim ve Akademik Becerilerine İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f	Katılımcılar
Akademik becerilerine ilişkin görüşler	<i>Normal-Orta düzeyde</i>	4	4, 7, 14, 19
	<i>Düşük</i>	5	6, 8, 13, 16, 20
	<i>İyi</i>	15	1, 2, 3, 5, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 18,

Tablo 4.3’te babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitim ve akademik başarılarına ilişkin görüşleri “*Normal-Orta düzeyde*”, “*Düşük*” ve “*İyi*” kodları altında toplandığı görülmektedir. Babalardan yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik başarılarına ilişkin en fazla katılımlarının iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Bunu düşük ve normal-orta düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik başarılarına ilişkin görüşleri “*Normal-Orta düzeyde*” şeklinde görüş bildiren ($f=4$) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Normal bence. (Görüşmeci:4)
Öğrendiklerini çabuk unutuyor. Eğitiminde çok öğretmen değiştirmesinin sıkıntılarını yaşıyoruz. 3 yıldır aynı öğretmenler olması nedeniyle normal değişim var. (Görüşmeci:7)
Kendilerine güveni yeni yeni geldi kızım cennet ev işi okul kendini düzen koyma iyi gidiyor oğlum Necati dinliyor ama yapamıyor küçük kızım Deniz o da iyi biraz olsun toparlamaya çalışıyor çocuklarım kendileri de çaba gösteriyor. Gelişimleri normal seyrinde ilerliyor. (Görüşmeci:14)
Normal (Görüşmeci:19)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik başarılarına ilişkin görüşleri “*Düşük*” şeklinde görüş bildiren ($f=5$) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Her komuta uymaz. Hiç konuşmıyor. Düşük düzeyde gelişimi. (Görüşmeci:6)
Okuma yazma yok (Görüşmeci:8)
Henüz akademik beceriler yok denecek kadar az(Görüşmeci:13)
Öğreniyor fakat çabuk unutuyor. Gelişimi zayıf ilerliyor. (Görüşmeci:16)
Kızımız bağımsız yürüyemiyor ve dolayısıyla hareket alanı kısıtlı ve düşük. İnce motor becerilerinin gelişmesi için de çabalıyoruz (Görüşmeci:20)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik başarılarına ilişkin görüşleri

“İyi” şeklinde görüş bildiren (f=15) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Kendi engeline göre ileride görüyorum (Görüşmeci:1)

Dil gelişimi yaşatlarından geride ama diğer gelişim türlerinde iyi düzeyde(Görüşmeci:2)

Üst düzey (Görüşmeci:3)

İyi değerlendiririm(Görüşmeci:5)

Çok iyi bir düzeyde olmasa da endi çapında iyi ilerlediğini düşünüyorum (Görüşmeci:9)

Benim çocuğum ilerleyecek bir çocuk ama keşfedilmesi gerekiyor (Görüşmeci:10)

Başarılı olduğunu düşünüyorum(Görüşmeci:11)

Fiziksel olarak fazla gelişmiş. Ama hareketlerinde aşırıya kaçıyor(Görüşmeci:12)

İyi olduğunu düşünüyorum (Görüşmeci:15)

İyi (Görüşmeci:17)

Öğrenmeye açık bir çocuk birçok şeyi başarmak için çabalıyor ve sonucunda birlikte başarıyoruz. Gelişimi iyi bence (Görüşmeci:18)

Tablo 4.4. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarının Akademik ve Sosyal Becerilerini Geliştirmek İçin Sundukları Hizmetlere İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f	Katılımcılar
Hizmetler	<i>Sportif faaliyetlere götürme</i>	7	1, 2, 12, 15, 16, 17
	<i>Özel dersler alma</i>	10	2, 5, 6, 7, 12, 13, 16, 18, 19, 20
	<i>Birebir ilgilenme</i>	7	3, 4, 8, 9, 10, 11, 14

Tablo 4.4’te babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini geliştirmek için sundukları hizmetlere ilişkin görüşleri “*Sportif faaliyetlere götürme*”, “*Özel dersler alma*” ve “*Birebir ilgilenme*” kodları altında toplandığı görülmektedir. Babalardan yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini arttırmak için en fazla dile getirilen hizmet özel dersler alma olduğu görülmektedir. Bunu sportif faaliyetlere götürme ve birebir ilgilenme şeklinde hizmetler izlemiştir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini geliştirmek için sundukları hizmetlere ilişkin görüşleri “*Sportif faaliyetlere götürme*” şeklinde görüş bildiren (f=7) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Okula gitme masa tenisi ve yüzme etkinliklerine başlama (Görüşmeci:1)

Yüzme atletizm kursuna gidiyor (Görüşmeci:2)

Spor (Görüşmeci:12)

Yüzme tenis gibi sporlara yönlendiriyoruz. (Görüşmeci:13)

Yüzme, tenis, jimnastik (Görüşmeci:15)

Yüzme ve masa tenisi kursuna gidiyor (Görüşmeci:16)

Yürüme koşma gibi sportif etkilere götürüyorum (Görüşmeci:17)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini geliştirmek için sundukları hizmetlere ilişkin görüşleri “*Özel dersler alma*” şeklinde görüş bildiren (f=10) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Dil terapisi alıyor. Özel eğitim alıyor (Görüşmeci:2)
Fizik tedaviye gidiyoruz. Genelde kendi işini kendisi yapsın isterim.(yapabileceği şeyleri) (Görüşmeci:5)
Rehabilitasyona götürüyorum. Okul devamsızlığı yapmayız. (Görüşmeci:6)
Okul sonrası özel eğitim alıyor. (Görüşmeci:7)
Özel ders dil eğitimi (Görüşmeci:12)
Özel dersler aldırmaaya çalışıyoruz. (Görüşmeci:13)
Ayrıca konuşma terapisine gidiyor. Özel eğitim alıyor mümkün olduğunca sosyal ortamlara giriyor. (Görüşmeci:16)
Akademik bağlamda özel ders alıyoruz rehabilitasyon merkezine gidiyoruz ve ben destekliyorum. Sosyal anlamda kaynaştırma öğrencisi okul hayatı sosyallik anlamında bize çok şeyler katıyor. Bunun dışında duyduğumuz bütün etkinliklere katılmaya çalışıyoruz. (Görüşmeci:18)
Sosyal becerileri destekleyici eğitimlere götürüyorum (Görüşmeci:19)
Özel eğitim öğretmenlerinin de desteğiyle ince motor kabiliyetleri yönünde çalışmalar yapıyoruz. (Görüşmeci:20)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini geliştirmek için sundukları hizmetlere ilişkin görüşleri “Birebir ilgilenme” şeklinde görüş bildiren (f=7) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Maddi durumdan dolayı bir destek veremiyoruz okul ve rehabilitasyon dışında. Ondan dolayı her şeyiyle bire bir ilgileniyorum. (Görüşmeci:3)
Yardım ederek birebir destek sağlıyorum (Görüşmeci:4)
Her zaman yanıdayım elimden geleni yapıyorum. (Görüşmeci:8)
Evde bana işlerde yardımcı olmasını sağlıyorum Bir de özel eğitimde eve ödev vermesini rica ediyorum okul olmadığı zamanlar ara tatilde ve yaz tatilinde. Her şeyiyle yakından ilgileniyorum. (Görüşmeci:9)
Tuvalet eğitimi beslenme giyinme gibi görevleri veririm yani bensiz hayatını idare edebilsin diye elimden geleni yapıyorum (Görüşmeci:10)
Birlikte oyunlar oynayıp şarkılara eşlik ederiz (Görüşmeci:11)
Çocuklarımla her zaman konuşuyorum olması gereken ne ise onu yapıyorlar yalan konuşmasını asla izin vermiyorum bende onlara dürüst oluyorum ki öyle davranıyorlar. Hep ilgileniyorum . (Görüşmeci:14)

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının sosyal gelişimlerine yönelik etkileşimleri ne düzeydedir?” şeklindedir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının sosyal gelişimlerine yönelik etkileşimlerine ilişkin görüşleri Tablo 4.5’te verilmiştir.

Tablo 4.5. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarıyla Yaptıkları Sosyal Etkinliklere İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f	Katılımcılar
Sosyal etkinlik paylaşımları	<i>Parkta oyun oynama</i>	7	3, 4, 5, 12, 14, 17,19
	<i>Piknik ve eğlence</i>	6	2, 6, 11, 16, 18, 20
	<i>Spora götürme</i>	4	1, 5, 7, 13
	<i>Alışverişe götürme</i>	2	7, 15
	<i>Yemeğe götürme</i>	2	7, 15
	<i>Ev dışında yok</i>	3	8, 9, 10

Tablo 4.5'te babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin görüşleri “Parkta oyun oynama”, “Piknik ve eğlence”, “Spora götürme”, “Alış verişe götürme”, “Yemeğe götürme” ve “Ev dışında yok” kodları altında toplandığı görülmektedir. Babalardan yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin en fazla paylaşımın parkta oyun oynama olduğu görülmüştür. Bunu piknik ve eğlence, spora götürme, alış veriş ve yemeğe götürme paylaşımları izlemektedir. 3 veli ise ev dışında sosyal etkinlikler olmadığını belirtmiştir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin görüşleri “Parkta oyun oynama” şeklinde görüş bildiren (f=7) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

- Parka gidip oyun oynama (Görüşmeci:3)*
- Parka gideriz oyun oynarız (Görüşmeci:4)*
- 5 Parka gideriz. Evde oyun kurarlar. 3 kardeş oynarlar. (Görüşmeci:5)*
- Park oyun merkezleri etkinlikler spor (Görüşmeci:12)*
- Dışarı çıkarız yürürüz. Parkta oynarız. Maddi durumumuz kısıtlı olduğu için dışarıda alışveriş veya bir şeyler yemeden geliriz sadece dolaşırız fotoğraf çekilip paylaşım yaparız o kadar ve harici arkadaşlar davet ederse onlarla görüşürüz (Görüşmeci:14)*
- 15 Parka gideriz(Görüşmeci:14)*
- Zaten günümüzün çoğu eğitimle geçiyor geri zamanlarda parka falan götürürüm mümkün oldukça ev işine yardım eder. İlgiyi eksik etmem. (Görüşmeci:17)*
- Pek yapamıyoruz konuşmadığı için. Sadece parka götürüyorum. (Görüşmeci: 19)*

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin görüşleri “Piknik ve eğlence” şeklinde görüş bildiren (f=6) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

- Her çocukla yapılabilecek tüm etkinlikleri yapabiliyoruz piknik tiyatro sinema.... (Görüşmeci:2)*
- Oyun oynarım beraber pasta yaparız(Görüşmeci:6)*
- Spor dans oyun şarkı (Görüşmeci:11)*
- Pelin en çok piknik sever. Parkta piknik yaparız. Ablasıyla sinemaya gitmeyi sever. (Görüşmeci:16)*
- Spor, tiyatro vb. (Görüşmeci:18)*
- Genelde yüzmeye gidiyoruz. Arkadaşlarıyla kaynaşması adına yapılabilecek ne varsa yapmaya çalışıyoruz. (Görüşmeci:20)*

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin görüşleri “Spora götürme” şeklinde görüş bildiren (f=4) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

- Yüzme tenis jimnastik etkinliklerine katılma(Görüşmeci:1)*
- Yüzmeye tenise gidiyoruz. (Görüşmeci:5)*
- 7 yüzmeye, engellilerle ilgili yapılan etkinliklere gideriz. (Görüşmeci:7)*
- Ata binmeye gideriz, oyun merkezine gider, gençlik spor müdürlüğünün spor faaliyetlerine katılır (Görüşmeci:13)*

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin görüşleri “*Alış verişe götürme*” şeklinde görüş bildiren ($f=2$) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Gezmeye alışverişe yanımda götürürüm. (Görüşmeci:7)
Markete gideriz. (Görüşmeci:15)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin görüşleri “*Yemeğe götürme*” şeklinde görüş bildiren ($f=2$) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Yemek yemeye dışarıya (Görüşmeci:7)
Arada yemeğe götürürüm. (Görüşmeci:15)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklere ilişkin görüşleri “*Ev dışında yok*” şeklinde görüş bildiren ($f=3$) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Tek sosyal hayatımız okula gitmek (Görüşmeci:8)
Bana kardeşinin bez ıslak mendil gibi yardımlarda bulunur sofrta kurumunda çatal kaşık gibi yardımlarda bulunur abisiyle babasıyla oyun oynar benimle oyun oynar benimle beraber çamaşır serer çamaşır toplar(Görüşmeci:9)
Birlikte evde temizlik yaparız, yaptırmaya çalışırım. Kendi öz bakımını yaptırmaya çalışırım. (Görüşmeci:10)

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimine yönelik anne-baba etkileşimi ne düzeydedir?” şeklindedir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimine yönelik anne-baba etkileşimine ilişkin görüşleri Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo 4.6. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuğunun Gelişimine Yönelik Anne-Baba Etkileşimine İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f	Katılımcılar
Anne ile paylaşımlar	<i>İyi düzeyde</i>	19	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20
	<i>Ayrıldık</i>	1	14

Tablo 4.6’da babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimine yönelik anne-baba etkileşimine ilişkin görüşleri “*İyi düzeyde*”, “*Ayrıldık*” kodları altında toplandığı görülmektedir. Babalardan yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimine yönelik anne-baba etkileşimine ilişkin görüşlerinin iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Sadece 1 baba ayrıldıklarını belirtmiştir. Ailelerin yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimini desteklemek için işbirliği içinde oldukları görülmüştür.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimine yönelik anne-baba etkileşimine ilişkin görüşleri “İyi düzeyde” şeklinde görüş bildiren (f=19) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

- Birlikte çocuğumuz hayatta bağımsız bir birey olması için yardımlaşıyoruz. (Görüşmeci:1)*
Baba daha çok sosyal gelişime yönelik etkinlikler yürütürken anne akademik düzeye yönelik çalışmalar yapmakta. İki ebeveynde gelişim sürecinin içinde paylaşımcı rolüne devam etmektedir. (Görüşmeci:2)
Hep birlikte yükü omuzlamaya çalışıyoruz. (Görüşmeci:3)
Eşim bu konuda en büyük destekçim. O olmasa yapamazdım sanki. (Görüşmeci:4)
Ben özel çocuğumla ilgilenirken eşim de 3 yaşındaki kızımınla ilgileniyor. Birlikte çalışıyoruz. (Görüşmeci:5)
Eşimle her konuda görev paylaşımı yaparız. Bana her zaman destek olur (Görüşmeci:6)
Anne daha çok ev içi işlerde yardımcı oluyor. Eğitimiyle sosyal anlamda iş daha çok bana düşüyor. (Görüşmeci:7)
Çocuğumuzun gelişimi için el birliği ile çalışıyoruz. (Görüşmeci:8)
Yaz tatilleri işlemiş oldukları konuları tekrar etmede eşim ilgileniyor. Ben yetişemediğim durumlarda da destek sağlıyor. (Görüşmeci:9)
Eşim daha çok ev içi işlerde destek sağlarken dışardaki işlerde genel olarak ben ilgilenirim. (Görüşmeci:10)
Eşimle eşit düzeyde ilgilenmeye çalışıyoruz. Çalıştığım için işin büyük kısmı eşimde kalıyor. (Görüşmeci:11)
Anne baba ve eğitimciler işbirliği ile bilgi alış verişinde bulunmaktayız. (Görüşmeci:12)
Anne baba olarak iş birliği içinde ilerliyoruz. İkimiz de durumun bilincindeyiz ve elimizden geleni yapıyoruz, bizi olumsuz etkileyen tek konu çocuğumuzun isteyip istememesi, fazla inatçı olması. (Görüşmeci:13)
Anne özel çocuğun her şeyi daima yanında olan kişi bence. Çalıştığım için eşim daha çok ilgileniyor diyebilirim. (Görüşmeci:15)
Eşim sürekli çocuğun yanında ve verilen ödevlerin yapılmasında yardımcı oluyor. Ben daha çok çocuğun ev dışı işlerinde ve ev dışında ilgilenme kısmında oluyorum. (Görüşmeci:16)
Birlikte iş bölümü yaparak ilgileniyoruz. Çok kolay olmuyor ama yapacak bir şey yok. (Görüşmeci:17)
Baba olarak daha çok kendimi destekçi olarak görüyorum. Eşimi emeği daha çok diyebilirim. (Görüşmeci:18)
İşbirliği ve el birliği ile birlikte ilgileniyoruz. Bazen de ailelerimiz destek oluyorlar. (Görüşmeci:19)
Görev paylaşımımız genel anlamda iyi diyebilirim fakat günlük telaşlar ve iş yoğunlukları bu anlamda işimiz biraz zorlaştırıyor. Psikolojik ve toplumsal nedenler de elbette epey etkili. Ama şunu söylemek gerekir ki Türkiye’de engelli olmak maalesef çok zor. Ne fiziki koşullar ne de toplumsal bakış bu konuda çok yetersiz. Bu da bizim işimizi daha da zorlaştırıyor maalesef (Görüşmeci:20)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun gelişimine yönelik anne-baba etkileşimine ilişkin görüşleri “Ayrıldık” şeklinde görüş bildiren (f=1) baba şunları söylemiştir:

- Çocuklarımla birlikte yalnız yaşıyoruz eşimle ayrıldık. Çocuklarıma hem anne hem baba oldum. Annemle birlikte bakıyoruz çocuklara. (Görüşmeci:14)*

4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi “Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun akademik ve sosyal gelişimini desteklemesinde zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcı etkenler nelerdir?” şeklindedir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun akademik ve sosyal

gelişimini desteklemesinde zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcı etkenlere ilişkin görüşleri Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuğunun Akademik Ve Sosyal Gelişimini Desteklemesinde Zorlaştırıcı Ve Kolaylaştırıcı Etkenlere İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kod	f	Katılımcılar
Etkenler	Kolaylaştırıcı Etken	Okul desteği	1	8
		Öğretmen desteği	7	10, 11, 14, 15, 16, 18, 19
	Zorlaştırıcı Etken	Resmi prosedür	4	2, 9, 14, 17
		Kişisel rahatsızlıklar	2	12, 13
		Özel nedenler	2	7, 15
		İş ve izin sorunları	5	1, 3, 4, 5, 6
		Uzaklık-yol	1	20

Tablo 4.7’de babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun akademik ve sosyal gelişimini desteklemesinde zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcı etkenlere ilişkin görüşleri kolaylaştırıcı etkenler teması “Okul desteği” ve “Öğretmen desteği” kodlarına ayrılarak incelenmiştir. Zorlaştırıcı etkenler alt teması ise “Resmi prosedür”, “Kişisel rahatsızlıklar”, “Özel nedenler”, “İş ve izin sorunları” ve “Uzaklık-yol” kodları altında toplandığı görülmektedir. Babalardan yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında kolaylaştırıcı etkenlerden en fazla dile getirilen öğretmen desteği olmuştur. En fazla zorlaştırıcı etken olarak ise öne çıkan neden iş ve izin sorunları olmuştur.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında kolaylaştırıcı etkenlerle ilgili görüşleri “Okul desteği” şeklinde görüş bildiren (f=1) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Zorlaştırıcı bir etkenle karşılaşmadım okul her konuda destek veriyor (Görüşmeci:8)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında kolaylaştırıcı etkenlerle ilgili görüşleri “Öğretmen desteği” şeklinde görüş bildiren (f=7) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Kızımın çok büyük sıkıntıları atlattık ve öğretmenlerin biraz anlayışı ile işler kolaylaşıyor. (Görüşmeci:10)

Öğretmen desteği en büyük destek. (Görüşmeci:11)

Kolay olan kısmı da hem öğretmenleri çok anlayışlı çocukları kendi çocukları gibi sabırla onları dinleyip ders yapmaları ve sosyalleşmelerini sağlaması bende öğretmenlerimiz ile birlikte neler yapabiliriz takip ederek hareket ediyorum. Bir de rehber öğretmenlerimiz çok yardımcı oluyorlar böylelikle kolay oluyor (Görüşmeci:14)

Kolay olan öğretmenlerin daha anlayışlı vicdan sahibi olmaları (Görüşmeci:15)

Özel çocuk oldukları göz önüne alınarak o şekilde eğitim verilmesi her çocuğun kendine özgü olduğu kabul edilerek eğitim verilmesi gerekmektedir. Ailenin çocuğunu daha iyi bildiği düşünülerek eğitim yönüne karar verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Biz bu konuda şanslıyız öğretmenlerimiz büyük destek sağlıyor. (Görüşmeci:16)

Çok şükür şanslı kişilerdeniz hep karşımıza iyi insanlar çıktı işlerimizin kolaylaşması açısından ama ben destek olmak durumunda olduğum için çok yoruluyorum (Görüşmeci:18)

Eve gelmesi eğitime katılımımızı kolaylaştırıyor ve öğretmenimiz çok iyi. (Görüşmeci:19)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında zorlaştırıcı etkenlerle ilgili görüşleri “Resmi prosedür” şeklinde görüş bildiren (f=4) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Kolaylaştırıcı hiçbir etmen yok. Sistem ÖG çocukların ve bireylerin gelişimine hiç bir katkı sunmuyor. İmkânları olmayan velilere ulaşım konusunda sıkıntı olduğunu düşünüyorum. Özel eğitim ilkokulunda bile düzen konusunda sıkıntılar ve boşluklar var. (Görüşmeci:2)
Gereksiz prosedürler ve işler ayrıca işlerin zorlaşmasına neden oluyor. (Görüşmeci:9)
Zor olan kısmı zekâ ile ilgili rahatsız olmaları üzüyorlar bu süreç çok ağır oluyor. (Görüşmeci:14)
Resmi iş ve işlemler yorucu. (Görüşmeci:17)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında zorlaştırıcı etkenlerle ilgili görüşleri “Kişisel rahatsızlıklar” şeklinde görüş bildiren (f=2) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

ÖG olduğu için katılmama imkan tanıyorlar. Ama çocuk beni gördüğü zaman pek dinlemiyor kimseyi bu yüzden fazla katılmıyorum. Kişisel olarak da rahatsızlıklarım var. (Görüşmeci:12)
Oğlum çok inatçıdır ve bu bizi çok zorluyor. Psikolojik olarak çok yoruldum. (Görüşmeci:13)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında zorlaştırıcı etkenlerle ilgili görüşleri “Özel nedenler” şeklinde görüş bildiren (f=2) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Boşanmış olmam. Tek başıma eğitimine bakmam. Çok zorlanıyorum, yetişemiyorum. (Görüşmeci:7)
Zorlaştırıcı olan eğitim veren kişilerin önemsememesidir. (Görüşmeci:15)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında zorlaştırıcı etkenlerle ilgili görüşleri “İş ve izin sorunları” şeklinde görüş bildiren (f=5) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Zorlaştırıcı etken olarak bağımsız olarak bazı ihtiyaçlarını giderememesi ve benim çalışmamdan kaynaklı ilgilenme konusunda aksaklıklar yaşamamız. (Görüşmeci:1)
Çevredeki pek çok olumsuz durumlar ve benim işe gitmem çocuğumla her zaman ilgilenmemem engel olabiliyor. (Görüşmeci:3)
Çocuğun öğrenme güçlüğüünün olması ve benim çalışmak zorunda olmam en büyük engellerden biri. (Görüşmeci:4)
Fizik (yürüme, konuşma)da çok zorlandık. Şu anda okuma çalışmaları yapıyoruz. İlk etap da zorlanıyoruz sürekli tekrar etmemiz gerekiyor. Bu süreçte çalışıyorum ve bazen işlerle ilgili de sorunlar çocuğumla ilgilenmemde aksaklıklara neden oluyor. (Görüşmeci:5)
Zorlayıcı etmen hiç konuşmaması ve benim iş yerinden her zaman izin alamamam. (Görüşmeci:6)

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuğunun eğitim süreçlerine katılımlarında zorlaştırıcı etkenlerle ilgili görüşleri “Uzaklık-yol” şeklinde görüş bildiren (f=1) babalardan bazıları şunları söylemiştir:

Uzaklık bu konuda zorlaştırıcı bir etmen. Servis ve yolculuk çocuklarımız için pek keyifli geçmiyor. Evlere bu konularda hizmet verilse belki daha verimli olabilir (Görüşmeci:20)

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine babalarının katılımını etkileyen faktörlerin babaların görüşleri doğrultusunda incelenmesine yönelik olarak yapılan bu araştırmada ulaşılan, sonuç, tartışma ve öneriler bu bölümde verilmiştir.

5.1. Tartışma

1. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarıyla Günlük Sosyal Paylaşımlarına İlişkin Tartışma

Baba katılımının yetersizlikten etkilenmiş çocukların okul öncesi, ilköğretim ve lise dönemlerinde daha seyrek davranış problemi (Sarkadi ve ark., 2008), erken çocukluk dönemlerinde daha pozitif arkadaşlık ilişkileri (Hintermair ve Sarimski, 2019), öz-denetim ve toplum yanlısı becerilerin daha fazla ilerletilmesi ve ergenlik çağında daha sağlıklı ve olumlu psikolojik uyum ve daha düşük düzeyli problem içeren durumların yaşamasına yardımcı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Araştırmada baba katılımlarının oldukça iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içi bir günlük paylaşımlarıyla ilgili olarak çocuklarıyla yaptıkları en fazla paylaşımın okul ve eğitim çalışmaları olduğu görülmüştür. Bunu oyun oynama oynatma, yemek yeme, TV izleme ve uyuma paylaşımları izlemektedir. Buna göre babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla hafta içinde paylaşımlarının en fazla okul ve eğitim çalışmaları olduğu söylenebilir. Babalar zihinsel engelli çocuklarının okul ve eğitimleriyle yakından ilgilenmektedirler. Bunun dışında babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla oyun oynama oynatma, yemek yeme, TV izleme ve uyuma gibi paylaşımlarda da buldukları ve çocuklarıyla farklı aktivitelerde yer almaya çalıştıkları görülmüştür.

Araştırmalarda babaların yetersizlikten etkilenmiş çocukların bakım ve gelişim süreçlerine katılmalarının, çocukların ileriki yaşlardaki gelişimleri ve öğrenmeleri üstünde oldukça büyük bir etkisinin olacağı belirtilmektedir (Pancsofar ve ark., 2019). Bunun yanında babaların erken çocukluk dönemlerinde çocukları ile sıcak ilişkiler kurmalarının orta çocukluk döneminde daha iyi okuma ve matematik becerilerini geliştirdiği düşünülmektedir (Coley ve ark., 2011). Araştırmada da görüldüğü gibi babaların çocuklarıyla yakından ilgilenmeleri oldukça önemlidir ve çocukların gelişimlerine katkı sağlamaktadır.

Zhang, Liu ve Hu, (2021) arařtırmalarında baba katılımı ile çocuklardaki içselleřtirilmiř ve dıřsallařtırılmıř problemliler davranıřlar arasında dūřuk seviyeli ve olumsuz bir iliřkinin varlıęı saptanmıřtır. Arařtırmada babaların yetersizlikten etkilenmiř çocuklarıyla hafta sonu bir gūnlük paylařımlarının en fazla oyun-eęlence olduęu gōrūlmūřtır. Bunu kahvaltı ve yemek yeme, eęitim çalıřmaları, ev iřlerine yardım, TV izleme ve uyuma paylařımları izlemektedir. Yetersizlikten etkilenmiř çocuklarıyla babaların hafta sonları genellikle oyun ve eęlenceye yōnelik paylařımlarda buldukları ve hafta sonu tatilini būyūk ōlūde bu Őekilde deęerlendirdikleri gōrūlmūřtır. Bunun yanında kahvaltı ve yemek yeme, eęitim çalıřmaları, ev iřlerine yardım, TV izleme ve uyuma gibi paylařımlarda da babaların aktif paylařımlarda oldukları ve çocuklarının yařamlarının birçok alanına dokunmaya ve yer almaya gayret ettikleri gōrūlmūřtır.

Alan yazında yetersizlikten etkilenmiř çocukların iliřki kurma ve oyun oynama aktivitelerinde yařıtları yerine kendilerinden kūuk olan bireyleri tercih ettikleri ve genel olarak yalnız kalma eęilimi gōsterdikleri belirtilmektedir (Ōncūl, 2020). Yine oyun ve gōrgū kurallarına uyma noktasında da zorluk yařarlar. Oyunlar ve sosyal iliřki durumlarında liderlik yapmaktan kaçınırlar ve genel olarak bařka insanların yardımına ihtiyaç duyarlar. Bir iř, oyun ya da sosyal iliřkiyi bařlatma ve sūrdūrme noktasında zorlanırlar (Ōzel Eęitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Mūdūrlūęū, 2021). Bařal ve Batu (2002) alıřmalarında bireysel yetersizlikten etkilenen çocukların desteęe ihtiyaç duydukları sonucuna ulařmıřtır. Kaner (2016) alıřmasında annelerdeki temel stres çocukların bakımı ve duygusal kaynaklı olurken, babalardaki temel stres ekonomik baskı olduęu arařtırmalarla ortaya çıkarıldıęı ifade edilmektedir. Bu çalıřmada belirtilenin aksine babaların çocuklarıyla gūnlük ilgilenmelerinin oldukça fazla olması babaların bu konuda duyarlıklarının ve ilgilerinin bir gōstergesi olarak deęerlendirilmelidir.

Bu çerçevede araştırmada da babaların en fazla tercih ettikleri paylaşım olan oyun ve eğlence paylaşımlarının yerinde ve doğru olduğu ve çocuklarının gelişimlerinde ōnemli katkı sağlaması beklenmektedir. Bu yař ve ōzelliklerde çocukların gelişimlerinde baba katkısının en iyi olduğu paylaşımlar olarak değerlendirilmesi gerektiği dūřūnūlmektedir.

2. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarının Akademik Gelişimlerine Yönelik Etkileşimlerine İlişkin Tartışma

Başal ve Batu (2002) araştırmalarında bireysel yetersizlikten etkilenen çocukların akademik gelişmesinin istenen biçimde sağlanabilmesi için desteklenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte baba katılımında baba çocuk iletişimin oldukça önemli bir belirleyici ve babaların çocuklarını tam olarak anlayabilmeleri için etkili ve sağlıklı bir iletişim ve etkileşimle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır (Ünüvar, 2010). Bu konuda baba-çocuk etkileşiminde babaların çocuklarıyla yakında ilgilenmeleri ve onlarla iletişim ve etkileşim içinde olmaları gerekmektedir.

Araştırmada babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitimleri ve akademik başarılarına ilişkin en fazla katılımlarının iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Bunu düşük ve normal-orta düzeyde olduğunu belirtenler izlemektedir. Bu durum babaların çocuklarının akademik olarak başarılı bulduklarını göstermektedir. Bunun yanında çocuklarının akademik başarılarını düşük ve orta düzeyde görenler de mevcuttur. Çocuklarının başarılarını iyi düzeyde görmeleri beklentilerinin karşılandığını göstermektedir. Son 30 yıllık süreçte babaların özel gereksinime sahip çocukları için neler yaptıkları ve bu katkıların çocukların gelişimleri için önem arz ettiği çalışmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır (Cabrera, 2020). Araştırmada da görüldüğü gibi babaların çocuklarının akademik başarıları ve eğitimleri ile yakından ilgilenmeleri çocuklarının başarılarını arttırmaktadır.

Babaların çocuklarına zaman ayırma noktasındaki isteklilik durumları, baba katılımının düzeyini belirleyen mühim konulardan bir tanesidir. Babaların varlıklarına ilaveten babaların duygusal sıcaklığı, çocuğu yetiştirme şekilleri, iletişim dili gibi faktörlerde oldukça etkilidir (Sımsıkı ve Şendil 2014). Araştırmada babaların çocuklarına zaman ayırdıkları ve onların her türlü ihtiyaçları ile yakından ilgilendikleri görülmektedir.

Özgündüz (2015) çalışmasında baba katılımı eğitim programlarının babaların katılım seviyelerini artırdığı ve çocuklardaki çekingenlik seviyesini azalttığı ve sosyal uyumlarınaysa pozitif katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmada babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının sosyal becerilerini geliştirmek için sundukları hizmetlerin başında özel dersler alma hizmeti gelmektedir. Bunu sportif faaliyetlere götürme ve birebir ilgilenme şeklinde hizmetler izlemektedir. Buna göre babaların genel olarak yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini geliştirmek için büyük kısmının özel ders

aldıkları görülürken bunun yanında sportif faaliyetlere götürme ve birebir ilgilenme ile de destek oldukları görülmüştür. Bu konuda Sary ve Turnip (2015) çalışmasında belirttiği gibi baba katılımının çocuklardaki sosyal, duygusal, bilişsel, dil, cinsel ve ahlaki gelişimlerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Karabulut ve Şendil (2018) araştırmalarında demokratik tutum sergileyen babaların katılım seviyelerinin daha yüksek olduğu buna karşın otoriter tutum sergileyen babalarına baba katılım düzeylerinin ilgi ve yakınlık gibi alt boyutlarda daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre babaların katılımlarının yüksek olması babaların demokratik tutum sergilemelerinin sonucu olarak görülebilir. Yetersizlikten etkilenmiş bireylerin gelişiminde Duman ve Çifci-Tekinarslan (2007) ve Cora-İnce (2007) çalışmalarında doğru anlama, Güzel-Özmen (2006) çalışmasında doğru analiz etme ve yazma becerilerinin geliştirilmesinde desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Araştırmada babaların bu konudaki özverili ve destekleyici tutum ve davranışlarının çocuklarının gelişiminde önemli katkılar sağladığı ve destekleyici olduğu söylenebilir. Bu durum baba-evlat uyumun, güven ve desteği bakımından olumlu bir durumdur. Bu durum çocuğun babaya bağlanmasına etki edeceği gibi çocuğun özgüveninin gelişmesine de destek sağlayacaktır. Ayrıca çocukların geleceğe hazırlanma ve belli becerileri edinme ve bunu kullanmada baba desteğinin daha belirleyici olmasına da imkan sağlayacaktır.

3. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuklarının Sosyal Gelişimlerine Yönelik Etkileşimlerine İlişkin Tartışma

Artar ve Cavkaytar (2020) araştırmalarında sosyal ve uyumsal davranışların, sağlık durumlarının, eğitime katılma seviyelerinin ve ihtiyaç duydukları destek türlerinin eğitim planlarına göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Wang vd. (2021) tarafından yapılan araştırma sonucunda baba katılımı ile erken çocukluk gelişimi (bilişsel, dil ve sosyal duygusal gelişim ve motor gelişim boyutları) arasındaki ilişkiler regresyon analiz tekniğinden yararlanılarak ele alınmıştır.

Araştırma neticesinde, baba katılımı ölçümlerinin her birinin, çocukların gelişim sonuçlarından en az bir tanesiyle olumlu yönlü ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, baba katılımı seviyesinin çocukları bilişsel, dil ve sosyal-duygusal becerileriyle anlamlı düzeyde bağlantılı olduğu saptanmıştır. Jia, Kotila ve Schoppe-Sullivan (2012) ortaklığı ile 4 yaşındaki 112 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri ile yürütülmüş olan

araştırmada baba katılımı ile çocuklardaki sosyal-duygusal uyumlar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. zgndz (2015) araştırmasında eğitim programlarının babaların katılım seviyelerini artırdığını ve baba katılımı eğitim programlarının çocuklardaki çekingenlik seviyesini azalttığı ve sosyal uyumlarınaysa pozitif katkıda bulunduğunu tespit etmiştir. Araştırma neticesinde babaların oyunlara katılımlarının çocuklardaki problemleri azalttığı ve sosyal yetkinliklerine pozitif katkıda bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Araştırmada babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklerin başında parkta oyun oynama gelmektedir. Bunun yanında piknik ve eğlence, spora götürme, alış veriş ve yemeğe götürme gibi paylaşımları yer almaktadır. Babaların ev dışındaki işlerde daha aktif yer aldıkları ve bunu zihinsel yetersizliği olan çocuklarını da işe dahil ederek yaptıkları ve çocuklarının sosyal gelişimlerine katkı sağlamaya çalıştıkları grlmştir.

Araştırmada ve alan yazın incelemesinde de grldği gibi baba-ocuk etkileşiminde de ciddi bir artış gözlenmektedir. Baba katılımı, çocukların sosyal ve davranışsal açıdan gelişebilmelerine de katkı sağlamaktadır. Bu durum aile üyelerinin ve babaların işine içine dahil olması son derece önemli bir gelişme olarak görülmelidir. Torres, vd. (2014) tarafından konuya yönelik olarak yürütülmüş olan çalışmada özellikle dışarıdaki serbest zamanlara babaların katılımlarının daha düşük öfke ve saldırganlık, daha yüksek seviyede sosyal yetkinlikle ilişkili olduğu saptanmıştır.

Araştırmada babaların çocuklarıyla oyun oynamaları, eğlenceli etkinlikler yapmaları ve oyun temelli çalışmalar yapmaları çocukların gelişimlerini destekleyen çalışmalar olarak görülmelidir.

4. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş ocuğunun Gelişimine Yönelik Anne-Baba Etkileşimine İlişkin Tartışma

Ciullo, vd. (2020) araştırmalarında bireysel yetersizlikten etkilenen bireylerin desteklenmesi ve ilgilenilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Aile yapısı, aileye yönelik olarak çok sayıda ipucu vererek bireylerin tanınmasına yardımcı olabilmektedir. Cavkaytar ve diğerleri (2008) “gelişim geriliği gösteren çocukların ailelerinin yaşadıklarının betimlenmesi” ismi ile bilinen çalışmasında yetersizliği bulunan çocukların serbest zamanlarında yaptıkları aktivitelerinin televizyon izlemek, resim yapmak, müzik dinlemek ve parklarda oynamak

biçimindeki tek kişilik aktivitelerle meşgul oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin toplumsal etkileşimleri bağlamında yapılan incelemedeyse, genel olarak arkadaşlarla iletişim halinde olduğu, nadir olarak da akrabalarla görüşüldüğü saptanmıştır. Araştırma kapsamında görüşlerine başvuru sonucunda aile profili, orta ve orta düzeyin altında gelire sahip, geneli okuryazar ve temel eğitim almış olan çekirdek aileler olarak belirlenmiştir. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarına akademik destek sağlamak için anne-baba etkileşimlerinin tamamının iyi düzeyde olduğu görülürken bir kişinin boşandığı görülmüştür. Bu çalışmada anne ve babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarına akademik destek sağlamak için görev paylaşımlarında buldukları ve işbirliği içinde çocuklarının gelişimlerini destekledikleri görülmüştür.

Çocuklarla geçirilen zaman süresi de baba katılımını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Telli ve Özkan, 2016). Bundan dolayı babaların çocukları ile daha fazla ve kaliteli bir şekilde vakit geçirmeleri oldukça önemli olmaktadır (Kocayörük, 2010). Babaların çocuklarına zaman ayırma noktasındaki isteklilik durumları, baba katılımının düzeyini belirleyen mühim konulardan bir tanesidir. Babaların varlıklarına ilaveten babaların duygusal sıcaklığı, çocuğu yetiştirme şekilleri, iletişim dili gibi faktörlerde oldukça etkilidir (Sımsıkı ve Şendil 2014). Araştırmada ulaşılan bulgular bu açıdan olumlu ve istendik sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Yine alanyazında yetersizlikten etkilenmiş çocukların babaları genel olarak “görünmez ebeveyn” şeklinde veya kendi başına ebeveynler şeklinde değil, önemli ölçüde eşlerine destek verici bireyler olarak görülseler de yetersizlikten etkilenmiş çocukların babalarının, çocuklarına gündelik bakımları yapma hususunda yüksek düzeyde katılım sağladıkları ve bu katkıyı verebilmek adına çalışma şartlarını tekrar gözden geçirdikleri ifade edilmektedir (Potter, 2017). Bu kapsamda araştırmada çocuklarının gelişimine destek sağlamak için anne-baba etkileşimlerinin katılımcı babaların tamamının iyi düzeyde olduğunu belirttiği görülmüştür.

Avşaroğlu, (2018) çalışmasında yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip olan anne-babalarla normal çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştırması yapıldığında psikolojik uyum seviyelerinin çok daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları bu çalışmadan farklıdır ve olumludur. Easterbrooks, Raskin ve McBrian (2014) çalışmalarında baba katılımının düşük olduğu hallerde, ebeveyn çatışmaları düşüklük de arz etse çocukların daha fazla davranış problemleri gösterdikleri, ebeveyn çatışmalarının fazla olması halinde ise baba katılım seviyesi yüksek de olsa çocukların daha fazla problemlerle davranışlar sergiledikleri

tespit edilmiştir. Ayrıca Van-Bysterveldt, Westerveld ve Garvis, (2018) öğrencilerin konuşmada anlaşamadıkları için öğrenmenin tam oluşmadığı ve problemler yaşadıkları belirtilmiştir. Bunun yanında anne ve babaların bireysel yetersizlikten etkilenmiş çocuklarına okullarda verilen dil ve iletişim eğitimlerini yeterli bulmadıkları görülmüştür. Bu konuda çocukların desteklenmesi anne ve babalar tarafından yapılması gerekmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan çocuğun desteklenmesinde anne-baba etkileşimi son derece önemlidir. Araştırmada baba katılımının yeterli düzeyde olması ve anne ile işbirliğinin olması olumsuzlukların bertaraf edilmesi ve çocuğun desteklenmesinde yetersizlikten etkilenen çocuğun gelişiminin desteklenmesi ve ailenin birlikte çalışması ile daha kolay ve amacın gerçekleşmesine yönelik olacaktır.

5. Babaların Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuğunun Akademik ve Sosyal Gelişimini Desteklemesinde Zorlaştırıcı ve Kolaylaştırıcı Etkenlere İlişkin Tartışma

Kaner (2016) çalışmasında annelerdeki temel stres çocukların bakımı ve duygusal kaynaklı olurken, babalardaki temel stres ekonomik baskı olduğu ileri sürülmektedir. Bir başka araştırmada ise Lyons, Brennan ve Carroll (2015) bireysel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan ailelerin çocuklarının günlük aktivitelerine katılımları ve çocuklarının kendilerini ifade edebilme yeterliklerine ulaşmalarını bekledikleri görülmüştür. Bu nedenle aileler bir yandan günlük hayatın olağan akışını sürdürme bir yandan da çocuklarının gelişimlerini destekleme çabası içindedirler.

Araştırmada babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitim süreçlerine katılımlarında kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı etkenlere ilişkin görüşleri kolaylaştırıcı etkenlerin başında öğretmen desteği gelmiştir. Bunun yanında okul desteğinin olması da ifade edilmiştir. Zorlaştırıcı etkenlerin başında ise iş ve izin etkeni olmuştur. Babaların çalışmaları ve izin konusunda sorun yaşamaları zorlaştırıcı etkenlerin başında gelmiştir. Bunun yanına zorlaştıran etkenler; resmi prosedür, kişisel rahatsızlıklar, özel nedenler, uzaklık-yol gibi nedenler olarak sıralanmıştır. Babaların çalışmak zorunda olmaları ve temel stres kaynağını ekonomik baskının oluşturduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Kaner, 2016). Babanın ekonomik mesuliyetlerini yerine getirme düzeyi, ev ekonomisine önemli oranda etki yaparak dolaylı bir şekilde çocuklara ve aile yapılarına da etki etmektedir (Cabrera, 2000).

Bu araştırmada da zorlaştıran etkenin başında iş ve izin etkeni gelmiştir. Babaların meslek sahibi olmaları ev ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olmaları çalışmalarını gerektirmektedir. alışmaları ise ev ve çocuklarıyla ilgilenmede aksaklıklara ve gerektiği gibi ilgilenememelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle araştırmada en büyük zorlaştırıcı etken izin ve iş-çalışma olarak ön plana çıkmıştır.

5.2. Sonuç

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla en fazla paylaşımlarının hafta içinde okul ve eğitim çalışmaları olduğu görülürken bunun yanında oyun oynama oynatma, yemek yeme, TV izleme ve uyuma paylaşımlarının da olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte hafta sonlarında ise paylaşımlarının başında oyun-eğence gelirken bunun yanında kahvaltı ve yemek yeme, eğitim çalışmaları, ev işlerine yardım, TV izleme ve uyuma paylaşımlarında da babaların aktif oldukları tespit edilmiştir.

Babalar yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitimleri ve akademik başarılarını büyük lde iyi düzeyde görmektedirler. Babaların çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini geliştirmek için sundukları hizmetlerin başında özel dersler alma hizmeti gelirken bunu sportif faaliyetlere götürme ve birebir ilgilenme şeklinde hizmetler izlemiştir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla yaptıkları sosyal etkinliklerin başında parkta oyun oynama gelmiştir. Bunun yanı sıra piknik ve eğence, spora götürme, alış veriş ve yemeğe götürme gibi paylaşımlarda da buldukları tespit edilmiştir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarına gelişimlerine destek sağlamak için anne-baba etkileşimlerinin iyi düzeyde olduğu ve görev paylaşımları yaptıkları görülürken bir kişinin boşandığı grlmştir.

Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının eğitim süreçlerine katılımlarında kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı etkenlere ilişkin görüşleri kolaylaştırıcı etkenlerin başında Ğretmen desteği gelirken bunu okul desteğinin olması izlemiştir. Zorlaştırıcı etkenlerin başında ise iş ve izin gelirken bunu resmi prosedür, kişisel rahatsızlıklar, özel nedenler, uzaklık-yol gibi nedenler izlemiştir.

5.3. Öneriler

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının gelecekleriyle ilgili yaptıkları çalışmalar derinlemesine görüşme ile araştırılabilir.
2. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının anne ve baba katılımlarına ilişkin karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.
3. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının istihdamına yönelik babaların görüşleri araştırılabilir.
4. Babaların iş ve izin sorunlarının aşılmasına ilişkin görüşleri araştırılabilir.

Uygulamalara Yönelik Öneriler

1. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocuklarıyla sosyal paylaşımlarını daha etkin ve verimli geçirebileceği şekilde yapabileceği çalışma ve etkinlikle ilgili eğitimler verilerek bu alandaki yeterlikleri arttırılabilir
2. Babaların yetersizlikten etkilenmiş çocukların gelişimlerinde kullanılacak oyunlarla ilgili gelişimleri desteklenebilir.
3. Yetersizlikten etkilenmiş çocukların akademik ve sosyal becerilerinin desteklenmesinde kullanılacak yol ve yöntemlerle ilgili babaların desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
4. Yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan babaların işlerinde izin alabilmelerini kolaylaştırıcı yasal düzenleme ya da maddi destek sağlamaya yönelik çalışmalar yapılabilir.
5. Yetersizlikten etkilenmiş çocuklarla ilgili resmi prosedürlerin azaltılması veya bu prosedürlerin kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.
6. Babaların iş ve izin kaynaklı zorlaştırıcı sorunların çözümüne yönelik çalışan babaların ve işverenlerin görüşleri araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Adedokun, O. A., & Balschweid, M. A. (2008). The mediating effects of self-esteem and delinquency on the relationship between family social capital and adolescents educational achievement. *The Journal of Doctoral Research in Education*, 8(1), 2-14.
- Altenburger Le, Schoppe-Sullivan Sj Ve Kamp Dush Cm (2018). Associations between maternal gatekeeping and fathers' parenting quality. *Journal of Child and Family Studies*, 27(8): 2678-2689.
- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities [AAIDD]. (2018). *Frequently asked questions on intellectual disability and the aaidd definition*. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities [AAIDD]. (2021). *Intellectual disability: Definition, diagnosis, classification, and systems of supports* (12th ed.). American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Arabacı, İ. E. (2009). Özel eğitim sınıflarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin eğitilebilir zihin engelli öğrencilere ilk okuma öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Artar, T. M. ve Cavkaytar, A. (2020) Hafif düzeyde zihin yetersizliğine tarihsel bir bakış: klinik yaklaşımdan çok boyutlu yaklaşıma geçiş. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 629-653.
- Aslanargun, E (2007). Okul-aile iş birliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18): 119-135.
- Avşaroğlu, S. & Okutan, H. (2018). Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumları, İyimserlik ve Psikolojik Belirti Düzeylerinin İncelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (1), 59-76.
- Aydın Kılıç, Z. N. ve Tezel Şahin, F. (2018). Involvement of fathers in the lives of children in preschool age. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 401-436.
- Aykara, A. (2015). Zihinsel Engelli Kardeşe Sahip Bireylerin Yaşadıkları Güçlüklerin Sosyal Rol Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 26 (2), 87-104.
- Baker, C.E. (2017). Father-son relationships in ethnically diverse families: Links to boys' cognitive and social emotional development in preschool. *Journal of Child and Family Studies*, 26(8): 2335-2345.
- Başal, M. ve Batu, S. (2002). Zihin özürlü öğrencilere okuma yazma öğretme konusunda alt özel sınıf öğretmenlerinin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 85-98.

- Beyers, S. J., Lembke, E. S., & Curs, B. (2013). Social studies progress monitoring and intervention for middle school students. *Assessment for Effective Intervention*, 38(4), 224-235.
- Boyce, W. T., Essex, M. J., Alkon, A., Goldsmith, H. H., Kraemer, H. C., & Kupfer, D. J. (2006). Early father involvement moderates biobehavioral susceptibility to mental health problems in middle childhood. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45(12), 1510-1520.
- Bozkurt, S.S. (2014). Zihinsel engelli çocukların özellikleri. A. Cavkaytar (Ed.), *Aile eğitim rehberi: zihinsel engelli çocuklar içinde* (s. 29-41). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Brady, N., Skinner, D., Roberts, J., & Hennon, E. (2006). Communication in young children with Fragile X Syndrome: A qualitative study of mothers' perspectives. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 15(4), 353-364.
- Bronte-Tinkew, J, Carrano, J, Horowitz, A Ve Kinukawa. A. (2008). Involvement among resident fathers and links to infant cognitive outcomes. *Journal of Family Issues*, 29(9): 1211-1244.
- Buğday, M. ve Çıkılı, Y. (2015). Okula Devam Eden Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Okuma Yazma Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bulgren, J. A., Sampson Graner, P., & Deshler, D. D. (2013). Literacy challenges and opportunities for students with learning disabilities in social studies and history. *Learning Disabilities Research & Practice*, 28(1), 17-27
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Developmental Science*, 11(4), 185-189.
- Cabrera, Nj, Volling, Bl., Barr, R. (2018). Fathers are parents, too! Widening the lens on parenting for children's development. *Child Development Perspectives*, 12(3):152-157.
- Cabrera, Nj. (2020). Father involvement, father-child relationship, and attachment in the early years. *Attachment & human development*, 22(1):134-138.
- Caldwell, Ch, Antonakos, Cl, Assarı, S, Kruger, D, Loney, Eh, Njai, R. (2014). Pathways to prevention: improving nonresident African American fathers' parenting skills and behaviors to reduce sons' aggression. *Child Development*, (85): 308-325.
- Cannon, Ea, Schoppe- Sullivan, Sj, Mangelsdorf, Sc, Brown, Gl Ve Szewczyk, Sokolowski, M. (2008). Parent characteristics as antecedents of maternal gatekeeping and fathering behavior. *Family process*, 47(4):501-519.
- Cavkaytar, A. & Tekin Arslan, D. (2008). Özel Eğitim ve Kaynaştırma. Eğitim Kitap: Ankara.

- Cavkaytar, A. (2013). Özel eğitime gereksinim olan çocuklar ve özel eğitim. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim olan çocuklar ve özel eğitim içinde* (s. 1-28). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ciullo, S., Collins, A., Wissinger, D. R., McKenna, J. W., Lo, Y. L., & Osman, D. (2020). Students with learning disabilities in the social studies: A meta-analysis of intervention research. *Exceptional Children*, 86(4), 393-412.
- Coley, R. L., Lewin-Bizan, S., & Carrano, J. (2011). Does early paternal parenting promote low-income children's long-term cognitive skills. *Journal of Family Issues*, 32(11), 1522-1542.
- Cora-İnce, N. Y. (2007). Zihinsel engelli öğrencilere okuduğunu anlama becerilerinin öğretilmesinde işbirlikli öğrenme yaklaşımı ile sunulan öğretim programının etkililiğinin incelenmesi (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çifçi-Tekinarslan, İ. (2021). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (ed.), *özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 143-172). Ankara: Pegem Akademi.
- Deveci, İ., Konuş, F. Z. ve Aydın, M. (2018). 2018 yılı fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarının yaşam becerileri açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47(2), 765-797.
- Diken, İ. H. ve Sucuoğlu, B. (1999). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(03), 25-39.
- Dollahite, Dc. (2004). A narrative approach to exploring responsible involvement of fathers and their special-needs children. In R. D. Day & M. E. Lamb (Eds.), *Conceptualizing and measuring father involvement*, 109-128. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Duman, N. ve Çifçi-Tekinarslan, İ. (2007). Hikâye haritası yönteminin hafif düzeyde zihinsel, yetersizliği olan öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri, üzerindeki etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(01), 33-55.
- Easterbrooks, M., Raskin, M., McBrien, S. F. (2014). Father involvement and toddlers' behavior regulation: Evidence from a high social risk sample. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, 12(1).
- Eripek, S. (2021). *Zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri* (4. bs.). Ankara: Pegem Akademi
- Fagan, J., & Barnett, M. (2003). The relationship between maternal gatekeeping, paternal competence, mothers' attitudes about the father role, and father involvement. *Journal of Family Issues*, 24(8), 1020-1043.
- Flouri, E. Buchanan, A. (2004) Early father's and mother's involvement and child's later educational outcomes. *Br J Educ Psychol*. 74: 141-153.

- Grossmann, K. Grossmann, Ke. Fremmer-Bombik, E. Kindler, H. Scheuerer-Englisch, H., Zimmermann, P. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, (11): 307–331.
- Güldenöglü, B. (2008). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerde okuduğunu anlama becerilerinin desteklenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(02), 051-063.
- Güldenöglü, B. ve Kargın, T. (2012). Karşılıklı öğretim tekniğinin hafif derecede zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri üzerindeki etkililiğinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 13(01), 017-034.
- Güzel-Özmen, R. (2006). Uyarlanmış bilişsel strateji öğretiminin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yazılı ifade sürecinde kullanılan üst bilişsel strateji. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(02), 49-69.
- Güzel-Özmen, R. ve Vayıç, Ş. (2007). Oku-Altını Çiz-Böl-Birleştir stratejisinin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin hece tanıma becerilerini kazanmalarında etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(02), 01-18.
- Hallahan, D. P. and Kauffman. JM (2003). *Exceptional learners: Introduction to special education* (9 th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Hintermar, M., Sarımskı, K. (2019). Fathers of deaf and hard-of-hearing infants and toddlers—experiences, needs, and challenges. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 24(2):84-94.
- Jia, R., Kotila, L. E., & Schoppe-Sullivan, S. J. (2012). Transactional relations between father involvement and preschoolers' socioemotional adjustment. *Journal of Family Psychology*, 26(6), 848-857.
- Kaner, S. (2016). *Türkiye’de Özel Eğitim*. Maya Akademi: Ankara.
- Karabulut, H. (2019). Annelerin Bildiriminden Annelik Bekçiliği: Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *2nd International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences (ICES)*, 355-360.
- Karabulut, H. ve Şendil, G. (2018). Okul öncesi dönemdeki baba katılımının ebeveyn tutumlarına göre incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(3), 143-154.
- Karaduman, M.A., Çığ, O. (2020). Babaların çocukların hayatına katılımını etkileyen faktörler. Ş. Ünlü-Çetin (Ed.), *Erken çocukluk gelişimi ve eğitiminde baba katılımı* (2.baskı, s.47-61) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kırcaali-İftar, G., Ergenekon, Y. ve Uysal, A. (2008). Zihin özürlü bir öğrenciye sabit bekleme süreli öğretimle toplama ve çıkarma öğretimi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 209-320.
- Kırman, A., Doğan, Ö. (2017). Anne-Baba Çocuk İlişkileri: Bir Meta-Sentez Çalışması. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 4(1): 28-49.

- Kroll, M. E., Carson, C., Redshaw, M., Quigley, M. A. (2016). Early father involvement and subsequent child behaviour at ages 3, 5 and 7 years: Prospective analysis of the UK millennium cohort study. *PloS one*, 11(9), e0162339.
- Kulık, L., Sadeh, I. (2015). Explaining fathers' involvement in childcare: an ecological approach. *Community, Work & Family*, 18(1): 19-40.
- Kurtoğlu, S., Tekinarslan, E. ve ifci-Tekinarslan, İ. (2017). Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Bankamatikten Para ekme Becerisinin Öğretiminde Bilgisayar Destekli Video Öğretiminin Etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(02), 185-208.
- Lamb, Me, Pleck Jh., Levine, Ja. (1986). Chapter 6: Effects of paternal involvement on fathers and mothers. *Marriage & Family Review*, 9(3-4): 67-83.
- Lyons, R., Brennan, S., & Carroll, C. (2015). Exploring parental perspectives of participation in children with Down Syndrome. *Child Language Teaching and Therapy*, 32(1), 79-93.
- Mckelley, Ra. Rochlen, Ab. (2016). Furthering fathering: What we know and what we need to know. In *APA handbook of men and masculinities*, 525-549.
- Mcwayne, C., Downer, Jt., Campos, R., Harris, Rd. (2013). Father involvement during early childhood and its association with children's early learning: A meta-analysis. *Early Education and Development*, 24(6): 898-922.
- Meteyer, K., Perry-Jenkins, M. (2010). Father involvement among working-class, dual-earner couples. *Fathering*, 8(3): 379.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara.
- Öncül, N. (2020). Zihin yetersizliği: özellikler. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Ed.) *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (s. 26-52). Ankara: Pegem Akademi.
- Özak, H. ve Diken (2010). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin işlevsel akademik becerilerine ilişkin Türkiye'de yapılan lisansüstü tezlerin gözden geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(01), 43-58.
- Özdemir, S. (2008). *Türkiye'de Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylere Meslek Edindirme Ve İstihdamlarına İlişkin Politikaların Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici, İşveren Ve Veli Görüşleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). Milli Eğitim Bakanlığı: 07.07.2018 tarih ve 30471 sayılı Resmî Gazete Değerşiklik: 07.07.2018.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). T. C. Resmî Gazete, 30471, 7 Temmuz 2018.
- Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğu, (2021). Zihinsel yetersizliği olan bireyler "aileler için rehber kitapçık". https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_02/04102647_ZYHYNSEL_YETER

SYZLYYY_OLAN_BYREYLER_TR.pdf adresinden 13 Temmuz 2022 tarihinde erişilmiştir.

- Özgündüz, Ö. (2015). *Baba katılımı eğitim programının baba katılımına ve okul öncesi çocukların sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özsoy-Altuğ, S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). Zihinsel yetersizliğe sahip çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 69-78.
- Pancsofar, N., & Vernon-Feagans, L. (2006). Mother and father language input to young children: Contributions to later language development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(6), 571-587.
- Pancsofar, N., Petroff, Jg., Rao, S., Mangel, A. (2019). What I want to do as a father is be there: Constructions of school involvement for fathers of children with complex disabilities. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 44(3):153-168.
- Pleck, JH. (2010). Paternal involvement. In, *The role of the father in child development*, 5th edition, 58-93.
- Potter, CA. (2017). Father involvement in the care, play, and education of children with autism. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 42(4):375-384.
- Puhlman, DJ., Pasley, K. (2013). Rethinking maternal gatekeeping. *Journal of family theory & review*, 5(3): 176-193.
- Raskin, M., Fosse, N. E., Easterbrooks, M. A. (2015). Influence of mother's depression on her reports of father involvement and child behavioral problems: A latent statetrait approach. *Infant mental health journal*, 36(1), 88-103.
- Sarkadı, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica* 97: 153-158.
- Sarı, H., Pürsün, T. (2016). *Özel Eğitimde Etkili Kaynaştırma/Bütünleştirme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sarı, H., & Pürsün, T. (2019). Kaynaştırma Sınıflarında Akran Zorbalığının Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 731-768. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i49119.500742>
- Sary, M. P., & Turnip, S. S. (2015). Attitude difference between fathers and mothers toward fathers' involvement in child rearing activities among couples with 0-12 months old babies. Community based study in a primary health care setting. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 190, 92-96.
- Stevenson, M. M., Fabricius, W. V., Cookston, J. T., Parke, R. D., Coltrane, S., Braver, S. L., & Saenz, D. S. (2014). Marital problems, maternal gatekeeping attitudes, and father-child relationships in adolescence. *Developmental Psychology*, 50(4), 1208-1218.

- Sucuoğlu, B. (2015a). Zihin engeli tanımları sınıflandırma ve yaygınlık. B. Sucuoğlu (ed.), *zihin engelliler ve eğitimleri içinde* (s. 48-84). Ankara: Kök.
- Sucuoğlu, B. (2015b). Zihinsel engellilerin  zellikleri. B. Sucuoğlu (ed.), *zihin engelliler ve eğitimleri içinde* (s. 48-84). Ankara: Kök.
- Taşkın, A. G. N. (2011). Çocukların gelişiminde katkıları unutulmalar: Babalar. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(20), 43-47.
- Taylor, A.R., Asher, S.R. and Williams, G. A. (1987). The social adaptation of mainstreamed mildly retarded children. *Child development*, 1321-1334.
- Toprak, F. (2018). Zihinsel Yetersizliğe Sahip ve  st n Yetenekli  ocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumları, Yaşam Kaliteleri ve Sosyal Destek Algılarının Karşılaştırılması (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Torres, N., Verissimo, M., Monteiro, L., Ribeiro, O., Santos, A. J. (2014). Domains of father involvement, social competence and problem behavior in preschool children. *Journal of Family Studies*, 20(3), 188-203.
- TÜİK (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması/Survey on Problems and Expectations of Disabled People. Yayın No: 3636. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası. Ankara.
- Uludağlı, N. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve  ocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 20(39), 70-88.
- Ulugöl, F. ve Eratay, E. (2020). Zihin yetersizliği olan bireylere tarım becerilerinin  ğretiminde video modelle öğretim yönteminin etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi  zel Eğitim Dergisi*, 21(2) , 247-272 .
- Van-Bysterveldt, A., Westerveld, M., & Garvis, S. (2018). Parents' and teacher aides' perceptions and expectations of the language and communication abilities of children with Down syndrome. *Speech Language and Hearing*, 22(3), 1-12.
- Wang, L., Li, H., Dill, S.-E., Zhang, S., Rozelle, S. (2021). Does paternal involvement matter for early childhood development in rural China? *Applied Developmental Science*, 1-25.
- World Health Organization [WHO]. (2004). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines*. World Health Organization.
- Yagan G der, S. ve Ata, S. (2018). Father involvement, gender perception and children's gender stereotypes. *Universal Journal of Educational Research*, 6(8), 1637-1646.
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

- Yıldız, G. (2014). Çok özel bir durum: zihinsel engellilik. A. Cavkaytar (Ed.), *Aile eğitim rehberi: zihinsel engelli çocuklar içinde* (s. 17-28). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Yılmaz, Z. H. ve Malkoç, A. (2020). Kaynaştırma sınıfına devam eden zihin yetersizliği olan öğrencilere uygulanan akran zorbalığına ilişkin öğretmen görüşleri. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(1), 114-133.
- Yoon, S., Bellamy, J. L., Kim, W., Yoon, D. (2018). Father Involvement and Behavior Problems among Preadolescents at Risk of Maltreatment. *Journal of Child and Family Studies*, 27(2), 494-504.
- Yuvacı, M. (2019). *Baba katılımı ile okul öncesi dönem çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranış problemleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Yükselen, A. ve Yaban, E. H. (2013). Kaynaştırma programına devam eden hafif düzeyde zihin engelli çocukların sosyal yeterlilikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-3), 454-468.
- Zhang, J., Liu, Y., & Hu, T. (2021). A meta-analysis of the relationship between father involvement and problem behaviour among preschool children. *Early Child Development and Care*, 191(11), 1802-1824.
- Zia, A., Malik, A. A., & Ali, S. M. (2015). Father and daughter relationship and its impact on daughter's self-esteem and academic achievement. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 4(1), 311.
- Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler, Aileler İçin Rehber Kitapçık, Erişim Ocak 2022, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_02/04102647_ZYHYNSEL_YETER_SYZLYYY_OLAN_BYREYLER_TR.pdf

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Görüşme Formu

Ek 2: Etik Kurul İzni

EK 1. Görüşme Formu

Görüşme Formu

Yaş:

Çocuk sayısı:

Özel Çocuk sayısı:

Özel Çocuğun yaşı: Sınıf Seviyesi:

Engel düzeyi:

1. Özel Gereksinimli (ÖG) çocuğunuzla olan bir günü (hafta içi) anlatır mısınız?
2. ÖG çocuğunuzla olan bir günü (hafta sonu) anlatır mısınız?
3. ÖG çocuğunuzla ne tür sosyal etkinlikler yaparsınız anlatır mısınız?
4. Akademik beceri düzeyi bakımından çocuğunuzu nasıl değerlendirirsiniz?
5. Akademik ve sosyal beceriler bağlamında çocuğunuza sunduğunuz destekler konusunda bilgi verir misiniz?
6. Çocuğunuzun eğitsel destek aldığı kişi ya da kurumlarla iş birliğinize yönelik neler söylersiniz?
7. ÖG çocuğunuzun eğitim sürecine katılım sağlamanızın önündeki zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcı etmenler nelerdir?
8. ÖG çocuğunuzun akademik anlamda destek sürecinde anne ile görev paylaşımınız ne düzeyde? Bu durumu etkileyen sebepler neler olabilir?

EK 2. Etik Kurul İzni

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURUL KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi/Sayısı ve Karar No	Tarih :15/06/2024 Toplantı Sayısı:12 Karar No :2024/515
Araştırmanın Eski Başlığı	Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimlerine Babalarının Katılımını Etkileyen Faktörlerin Babaların Görüşleri Doğrultusunda İncelenmesi.
Araştırmanın Yeni Başlığı	Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimlerine Babaların Katılımını Etkileyen Faktörlerin Babaların Görüşleri Açısından İncelenmesi.
Sorumlu Araştırmacı	Doç. Dr. Zehra ATBAŞI
Yardımcı Araştırmacı	Alper KARAKAYA Lisansüstü Öğrenci
Etik Kurul Kararı	19902 sayılı başvuru Etik Kurul tarafından değerlendirilmiş olup, çalışma başlığı değişikliğinin bilimsel araştırma etiği açısından “Uygun” olduğuna karar verilmiştir.

ASLI GİBİDİR

15/06/2024

Doç. Dr. Mustafa AYDIN

Başkan